
THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

FARBROR SLOKUMS MEMOARER

(skildringar ur värkligheten)

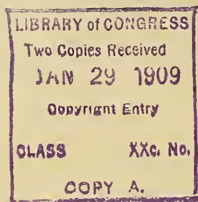
UPPTECKNADE AV

HONOM SJÄLV.

Pris 50 cent.
Kan rekvireras genom Forskaren Publ. Co., Minneapolis, Min.
eller utgivaren, Theo. A. Hessell, 73-28th pl., Chicago.

Tryckt på eget förlag, Chicago, 1909.

De modige landsmän, vilka trotsat världshavets faror, för att besegra okända öden uti främmande land, äro dessa memoarer, med sann gemensamhetskänsla, välvilligt tillägnade av

Författaren.

FARBROR "SLOKUM"

—Förord—

Af författaren till dessa memoarer ombedd att skrifva några inledande ord till hans bok, vill jag med nöje efter bästa förmåga tillmötesgå denna hans önskan. "Farbror Slokum" är som tidningsman och som prädikant, som qvick talare och satirisk skämtare välkänd inom vida kretsar i det svenska Amerika. Med föreliggande verk har han beträdt ett nytt fält och blifvit en af våra första memoartecknare. I Svensk-Amerika har sjelfbiografien odlats mycket knapphändigt. De memoarverk, som utgifvits af svensk- amerikaner eller f. d. sådana, kunna räknas på ena handens fingrar. Då nu, efter många års tystnad på det området, åter ett arbete af nämde slag ser dagen, är det glädjande att kunna konstatera, att det har till författare en person, som verkligen har något att förtälja och eger förmågan att göra det på ett tilltalande sätt. Jag har med intresse genomläst den mig af författaren tillsända första delen af hans memoarer och har tyckt mig deri skönja ett allvarligt bemödande att sanningsenligt skildra upplefda tilldragelser och naturtroget afbilda personligheter, med hvilka förf. kommit i beröring. "Farbror Slokum" är kritiker till hela sin läggning, och det är derför helt naturligt, att hans bok bär spår deraf. Ingen opartisk läsare kommer dock att klandra honom, för det han tilltvålar humbug och skrymteri, i synnerhet som han ingalunda skonar sig sjelf vid nedtecknandet af egna förvillelser och misstag och för öfrigt låter en godmodig humor sprida ett försonande drag öfver det hela. Nedskrifvaren af dessa rader är ej ense med förf. i alla hans uttalanden och anser icke, att språkbehandlingen är korrekt öfver allt i boken. Men det är icke värdt att fästa sig vid obetydligheter. Versraderna å sidan 188 äro dock icke författade af uppläsaren Axel Berggren, utan af Stockholms-grossören och diktaren Johan Johanson. I mitt tycke, äro emellertid "farbror Slokums" memoarer roande och äfven genom de talrikt inflätade allvarliga reflexionerna lärorika. De utgöra ett värderikt bidrag till vår litteratur och jag hoppas och önskar, att de måtte få en vidsträckt spridning.

ERNST SKARSTEDT.

Seattle, Col. St., Wash. d., 11 jan. 1909.

Jag ber tusen gånger om förlåtelse.

Skiftesrikt och märkvärdigt framstår nog var tänkande människas liv för henne själv, i synnerhet om hon upplever en tidrymd av sjuttio eller åttio år, med jämförlsevis obrutna själs- och kroppskrafter, så att hon förmår sunt blicka tillbaka på de händelser och erfarenheter hon genomlevat, huru vanliga och alldagliga dessa än må te sig för andra, vilket för övrigt är helt naturligt, enär människolivet för människan är det märkvärdigaste av allt.

Kanske detta kan gälla som ursäkt för många självbiografier som skrivits och utsläppts i bokmarknaden, utan att hos läsaren framkalla annat intrësse än en långt utdragen gäspning. Vågar jag hoppas att denna livsteckning skall röna ett bättre öde?

I vissa fall torde nog biografiskriveriets grundorsak få sökas i den inneboende, mer eller mindre tillfinnandes mänskliga fåfängan, vilken på detta sätt söker en tarvlig näring, när tiden hunnits,

då den icke kan tillfredsställas i det allmänna livstumlet. Om detta är grunden för dessa memoarers tillkomst, är jag naturligtvis okompetent att avgöra, ty, fastän jag varit och ännu är i besittning av en välbehövlig mängd inbillningsförmåga och fåfänga, tror jag knappt att någondera av dessa utgöra huvudgrunden till föreliggande arbete, och med bestämdhet vågar jag påstå att någotsomhälst vinningsbegär icke gärna kan ingå i företaget, alldenstund någon vinst aldrig fallit på min lott under hela den femtioårsperiod jag fördärvat tryckpapper och dito trycksvärta. I detta fall åtminstone, kan den ärade svensk-amerikanska publiken fritagas från att ha skämt bort någon av sina bläcksuddare. Skulle jag emällertid framhålla något skäl, eller låt oss säga ursäkt, för mitt tilltag att än ytterligare befrämja pappersindustrien, innan handen domnar och tankens celler förtorka, så är det den värksamhetsdrift varav jag haft och ännu har behov, samt ett svagt hopp om att så kunna framställa en och annan bevittnad episod ur värkligheten att den, om ock i ringa mån må bidraga till att belysa tilldragelser, förhållanden, orsaker och värkningar hos det folk bland vilket jag hade mitt upphov och i vars mitt jag framlevat mina dagar.

Dessutom kan eller bör väl ingen förundra sig över att jag vill säga ett ömt, innerligt, rörande och vördnadsfullt farväl till mina många själasörjare i den här världsdelen. Jag har gjort dem många be-

kymmer under min alltför långa levnadsdag och de ha visat ett berömvärt nit om min frälsning, för vilket de icke en enda gång fått eller begärt något tionde av mina ägodelar, ty jag var aldrig "smart" nog att få fatt i några. Denna generositet förtjänar både enskild tacksamhet och offentlig erkänsla. Men husch! Det är riktigt ruskigt att tänka på hur spökrädda många dessa mina dyre vänner sk'a bli när de få syn på den här oväntade boken. I finansåret 1893 trodde de att "Farbror Slokum" dog sotdöden, men nu få de se att det är sanning att "lik tittar." Förlåten mig, I välmenande bröder! Nästa gång jag dör, lovar jag att "aldrig göra så mer."

Det första och största skälet till att jag skriver de här minnesteckningarne är efter allt varken prästkärlek, tidsfördriv eller allmännytta. Den lilla lerklump varpå vi kräla, mindre tid än en sekund i evigheten, tumlade nog om i sin avmätta bana i världsrymden ännu något billiontal år även om dehär märkvärdigheterna förblivit oskrivna och mina landsmän skulle aldrig ana, vare sig i livet eller döden, att de mist någonting. Men den som gjort en stor livsförlust, det hade blivit jag. Åh, om läsaren kunde förnimma bara hundradedelen av det nöje jag erfarit medan mitt livs panorama rullats fram på minnets duk, då vore teckningarne icke tillkomna förgäves. De prata bara goja, som påstå att jorden är en jämmerdal. Puder! Hela skapelsen

skrattar. Alla Jeremias klagovisor förmå ej att förstumma det. Om det funnes mer skratt i världen funnes det mindre lungsot. Munterhet befordrar hälsan och matsmältningen och den som skrattar, får leva länge på jorden. Det är ännu en ting mer, som åsyftas med dessa memoarer. De ha tillkommit inte blott för att hålla humöret uppe, utan ock för att lämna en vink om var glatt humör bör sökas. Det glada finnes sällan i de stora världshändelserna, men spritter av livslust i det alldagliga lilla, lik laxöringen, som hoppar i den tumlande bäcken mällan vildmarkens klippor. Såsom ni vill finna i det följande, hava mina vingslag varit för matta att föra mig upp på livets höjder. Om jag någon gång kom i dess närhet genombävades jag av isande köld och skyndade därför så fort jag kunde åter ned uti den leende och varmare dalen. Det är där bland de små mina likar, jag sådde och skördade dessa, vad mången skall kalla etternässlor, vilka här sammanbundits, emedan de för mig varit eternäller, plockade i livets lustgård. Tingets värde ligger inte uti vad andra anser det vara, utan i vad innehavaren tror att det är.

Men hör så till sist själva det stora kardinalskälet varför dessa paschaser hava hopsamlats. ”Sextioåringar böra åderlåtas och sändas på långresa,” är en av den modärna vetenskapens senaste upptäckter. Jag har sjuttio år på nacken, men bara tjugu

under nattmössan. Stillastående mjölk förvandlas till filbunke, därför låt den surra i en DeLavals separator och kläm gräddan ur den, innan den blir så gammal att den löpnar. "Oslerism" har intet tilltalande i min sammansättning i det här årtiondet.

Mitt största misstag, begånget huvudsakligast mot mig själv har varit att, från min uppfattning, kalla allt vid dess rätta namn. Detta lyte har jag så långt jag kan tänka tillbaka sökt att motarbeta ehuru utan framgång, och som det vidlåder mig lika envist ännu, kommer nog läsarens livsro att ofta störas därav, under de stunder vi å dessa sidor vandra tillsamman. Detta nämner jag i tid, så att den lättrörde medvandraren må ha tid till att förskansa sig ty, fast man kanske icke tror mig, försäkrar jag, att jag hyst och hyser det ömmaste medlidande för känsliga människor med tunnt skinn.

Och nu, när I veten mina oegennyttiga avsikter och upphöjda bevekelsegrunder för dessa antagligen välskrivna och sannfärdiga memoarers tillkomst, ja nu, då jag upplyst, att icke snöd vinning, utan bara självuppoffrande, högstämd landsmannakärlek, samt en beundransvärd åtrå efter lönlös sysselsättning på gamla dagar, är roten och upphovet till att jag ännu en gång ger mig ut på den publicistiska galejan, antar jag att vi kunna draga åstad mot vårt förelagda mål: Att ha lite roligt ännu en stund i varandras sällskap.

Lös, moderlös, faderlös, värnlös.

Att jag en gång haft både mor och far och på naturligt sätt kommit hit till världen har jag numera intet skäl att betvivla, ehuru jag ej kan bedyra antingen denna för mig epokgörande händelse inträffade den 3 maj 1837 eller den 8 maj 1842, vilket för övrigt betyder minus alldenstund jag i vilketdera fallet, sund och "välskapad" vederbörligen avlämnades per fraktura, på destinationsorten. Om frakten blev betald eller ej, har aldrig bekymrat mig. Däremot skulle jag velat att man rådgjort med mig om i vilketdera av denhär planetens väderstreck, jag önskade bli landsatt, ty det skulle ha besparat mig åtskilliga svenska kronor och en halv månads resa över Atlanten. Hur mycket man än pratar om den fäderneärvda friheten, så har det alltid tyckts mig som om man gjort sig ett specielt nöje i att lura en på den konfekten, ifrån vaggan intill graven.

Min mor måste jag nog ha sett, ty man har berättat mig att hon levde till sex månader efter att jag, på ojudiskt sätt, blivit omskuren och sålunda, återigän mig oåtspord, blivit gjord till en kristen människa. Har jag någon gång betraktat min fars ansikte, så vet jag dock ingenting därom, ty det sades att han var sjuklig och dog efter en operation på lasarätt, icke många år efter min födelse, sedan

han använt allt vad han ägde på doktorer och medikamenter. Vad andra storvärk min rätta far och mor utfört under sin livsfärd känner jag inte, men en värnlös pilt hade de likväl avlevererat innan de drogo hädan. Sorglöst låg dock det lilla kräket och sög sudd och växte och tilltog i ålder och visdom inför både Gud och människor, fastän hans föda de första livsåren huvudsakligast flöt ur ett fäkreaturs spenar. Om det nu ligger någon fysiologisk värklighet i påståendet att modersmjölken utövar ett väsentligt inflytande på den framtida karaktärsbildningen, så ha de, som tyckt att "Farbror Slokum" burit sig fäaktigt åt ibland, åtminsone ett grundskäl för sin åsikt.

Som sagt, pysen var lös, moderlös och faderlös, men med värnlösheten stod det nog inte så illa till. Tack vare den gudomliga förordningen, att största delen av jordebarnen skola leva i armod, för att några få må skina i lyx, så kunde man på den tiden i Sverge, till och med på öppen och frivillig auktion, från dén minstbjudande "ropa in" ett till kvantum och kvalitet begränsat mått värn för de värnlöse. Fattigdomen är ju alltså en nödvändighetsvara i det välordnade samhället, ty ju större behovet, desto billigare "värnet." Huruvida det värn varav den späda slokumittelningen var i behov av, påträffades genom att anlita det beundransvärda svenska auktionssystemet har jag aldrig efterforskat, men värn fick han och det som hette duga ändå.

Det var lång tid innan jag visste att mitt värn var av fostermoderlig halt. Hade min präktiga vårdarinna inte meddelat mig det, på behandlingen och omvårdnaden som ägnades mig, skulle jag aldrig ha erfarit det, men då jag blev något äldre anförtrodde hon mig att en onkel regelmässigt fyra gånger årligen sände henne en pänningsumma, vilken antagligen var stor nog för både hennes och mitt underhåll. Detta fortgick till dess jag vid cirka femton års ålder förnyade mitt döpelseförbund (vilket förbund jag mig veterligen aldrig avlagt) varefter jag flög ut ur det innerligt kära barndomsboet till en morbroder, som var en högt aktad köpman i en av mällersta Sveriges mäst betydande fabriksstäder, där jag fortsatte min skolgång och på från skolan lediga stunder hjälpte till med vad jag kunde i den efter svenska förhållanden rätt betydande affären. Här först fick jag erfara hur högt jag älskade min fostermoder och hur djupt mitt sinne var sammanväxt med mitt barndomsbo och dess omgivning. Var det ett återljud från denna känsla, som i en långt senare tid kom mig att i ett poem säga:

Det finns ej sky mera ren och blå
Och ingen mark vilken grönskar så,
Som den, där alar och rönn och ekar
Bevittnat barndomens glada lekar;
Som den, där fädernetjället låg
Sig speglande uti insjöns våg,
Och där man trygg bars på fadersarmen
Och sov så sött invid modersbarmen.

O leende, vederkvickande oas under min långa livsvandring, hur ofta har jag i den vakna drömmen återvänt till dig och funnit lisa för de svidande kvalen, svalka för den brännande pannan, lugn i de sjudande bekymren och tröst för det sargade hjärtat. Till Sverge såsom ett helt har jag sällan om någonsin längtat, men till tummelplatsen för mina barnupptåg och hyddan där jag var föremålet för så mycken oegennyttig kärlek och omvårdnad har min håg och trängtan varit oavvisligen riktad. För att åskådliggöra med huru starka band jag var fästad vid min fostermoder och mitt barndomshem, är det mig ett nöje att inflicka nedanstående hågkomst, ehuru jag väl förstår att den för flertalet av mina läsare måste vara av obetydligt intrāsse:

Min morbroder, som jag förstod hädanefter var och skulle förbliva min behärrskare, var en av den gamla svenska stammens genomhederlige och omutligt rättskaffne stadsborgare, vars hedersord var mera tillförlitligt än en nutidens lagligt skriven förbindelse, undertecknad av borgesmän och vittnen. Att pojkar skulle uppfostras i tukt och Härrans förmaning, var hos honom en orubblig trosartikel. Man hade inte då fallit på den modärna idén att nyttiga framtida samhällsmedborgare danades framgångsfullare på av kommunen anlagda lekplatser, än genom husliga, med rottingen eller riset vederbörligen inskärpta tvångsåtgärder. Klockan fem på morgonen borde en pojke tumlas ur sängen och

elda i ett halft dussin kakelugnar samt borsta sina förmäns kläder och skodon och var det söndag hade han att hyvsa upp sig själv för att värdigt kunna inställa sig till mönstring i Härrans hälgedom. Efter middagsmålets intagande, ålåg det honom att återgiva och redogöra den täxt över vilken pastorn prädikat och när allt detta var gjort måste han i sitt rum skriva minst två sidor i sin skrivbok och underställa den herr patronens inspektion. Nu först var han fri och kunde gå vart han ville.

Gladare har nog aldrig någon våren bebådande lärka kvittrat, lyckligare har väl aldrig en frigiven fånges bröst insupit naturens rena atmosfer, efter att i åratal andats fängelseluft än jag, då jag vid fyratiden söndagseftermiddagarne, sommar och vinter, höst och vår, i rägn eller solsken, under snöyra eller orkanlik storm, i landsvägsdamm eller fotsdjup slusk, halvspringande fick tillryggalägga den en och en halv svenska mil, som för en hel, lång och enformig vecka avstängt mig från att under några hastigt bortilande timmar få omgivas av den, såsom jag tyckte, ljuva frid, vilken liksom fyllde min unga efter kärlek och ömhet törstande ande. Sextio vintrars snö har icke förmått att utplåna eller ens förblekna de milda känslor och den ljuva hänryckning som, vare sig i värkligheten eller ur en fantasirik själ, uppdöko och ännu utgöra det bästa, ädlaste och renaste bland alla mina barndomsminnen. Halvannan timme var vanligtvis den tid som

åtgick för vägvandringen fram eller tillbaka. Det var därför nödigt att senast klockan fyra nästa morgon bereda mig för återfärden. Men eftersom vi nu än en gång äro i mitt barndomshem, torde jag få utbedja mig mina vänners tålamod medan jag återgiver några där timade händelser, minnen och pojkstreck, som, även om de ej framhålla slokumsbarnet i den fördelaktigaste dager, likväl tillhöra det här kaledioskopet.

Gudsfruktan och Julglädje.

Så mycket har sagts om min fostermor att hennes man också någon gång borde få vara med på tapeten. Jag har egäntligen icke mer än tre bjärt framträdande minnen av honom och dem vill jag nu relatera. Såväl det första som det andra voro julminnen. Att på den tiden fira vår frälsares födelsefäst utan starkt hembryggt öl, julglögg och brännvin ansågs i allmänhet liktydigt med att utestänga all högtidens fröjd och livsglädje. Min fosterfader, som i mångt och mycket var en kärnkar, delade dock denna åsikt. Ur mitt nasus plexi har ännu icke julbryggdens och julglöggens stank fördunstat, ty ingredienserna därtill voro lika mycket julens förebådare då, som de vidskepliga "Santa Claus"-uppenbarelserna i de amerikanska departementsbutikernas gottköpsannonser äro det nu. Julaftonen är ju, eller åtminstone var i Sverge förr i tiden, den gastronomiska högtidlighetens centerpunkt. Borden nära nog bokstavligen dignade under de högt upp-

staplade många brödsorterna och de med olika maträtter fyllda fatens tyngd, jämte för allt husets folk, i flerfalldiga pappersomslag inlindade och med rimmade deviser och namn försedda julklapparne, vilka senare dock ibland fingo sin plats på den rikt prydda och ståtligt eklererade granen, om rum kunde beredas därpå.

Högtidligheten inleddes vanligtvis med att avsjunga en salmvärs, samt att ur någon postilla föreläsa en för tillfället avsedd prädikan, som man andäktigt åhörde och kallade "Guds ord," ehuru författarens namn vanligen prunkade på tittelbladet. Det skulle ha ansetts rysligt hedniskt att inte vara gudfruktig på julaftonen.

Familjens överhuvud var vanligen den föreläsande, som, så snart detta ofta rätt traggliga värv var undanstökat och postillan vederbörligen återburen till sin icke sällan för ett helt år orubbade plats på bokhyllan, genast läskade sina, av den ovanliga ansträngningen nära nog förtorkade livsandar, med en, själaspisen värdig dragnagel, samt lät flaskan göra sin rund bland äldre och yngre, män och kvinnor, barn och tjänare, vilket upprepades, enligt en oskriven, men gällande och samvetsgrannt tillämpad lag, mällan en var av de stundom till hela dussinet förekommande rätterna. Något egäntligt suptvång förelåg icke, men trug var ej ovanligt och så hände det nog att bord, väggar och till sist hela rummet liksom surrade runt med de flästa av de väl-

förplägade familjemedlemmarne. I ifrågavarande fall föll danslusten över husfadern själv. Med märkbar osäkerhet i kroppsrörelsen reste han sig från stolen och med snedvriden bugning bjöd han upp sin alltid fryntliga gumma att taga del i sin terpischoriska glädjeyttring, men då hon vägrade, röck han till sig en väl stoppad, skakad och överflödande grynkorv, nästan lika lång som han var själv och med den framför sig började han en improviserad solobalett, julhögtiden till ära, husfolket till uppbyggelse, spriten till berömmelse och honom själv till prydnad. Först efter att han ramlat kull på golvet upphörde fylleriutbrottet; han fördes till sängs för att nästa morgon i julottan med dunkande tinningar och i trotts av julglöggen skrovlig röst sjunga:

"Var hälsad sköna morgonstund."

Min fostermor, som aldrig knotade och aldrig klagade, vidrörde ej med ett ord denna händelse; vad hon därför tyckte eller tänkte om densamma ansåg jag mig av grannlagenhetsskäl icke böra söka att utforska, men jag vet att denna i och för sig obetydliga händelse lämnade ett vidrigt intryck på mitt unga sinne och jag vet ock att min fosterfader från den julaftonen icke intog samma vördade plats i min barnsliga aktning, som han hade där förut. Jag förstod icke då, men jag förstår nu att det var alkoholen och det då nästan allmänna alkoholbruket som föraktet borde drabbat i stället för den annars präktige mannen, vilken blott var offret för den

rådande tidsandan och vilseledd av folkopinionen, som tyvärr ännu utövar ett alltför stort inflytande till alkoholbrukets förmån, särdeles vid såkallade fästliga tillfällen.

Förmörkelse, upplysning och julotta.

Jag nämde det för svenska öron minnesbetecknande ordet julotta. Vad det innebär behöver ej annalyseras för svenske läsare. Ljus, ljus och många ljus, var åtminstone dess yttre kännetecken. I min födelsestad fanns ett sorts manligt orginal, som i dagligt tal gick under namnet Nisse, med ett biord som i tryck icke bör återgivas. Han var tornväktare och som sådan ålåg det honom att nattetid från klockan nio på aftonen till fyra på morgonen från sin högt uppsatta samhällsställning i rådstugans torn övervaka stadens och dess inbyggares trygghet. För att han icke må låta sig överrumplas av sömnaktighet måste han ur en stor lur tuta timmarne och om eldsvåda utbröt hade han att gno allt vad de av olika längdmått bestående korta benen förmådde, för att genom ringning med kyrkans storklocka varna mot den överhängande faran. Om dagen flådde han skinnen av förolyckade kattor och hundar och vid förefallande behov tjänstgjorde han, ehuru vänsterhänt, som spögubbe. På sön- och hälgedagar lyste han i överjordisk glans, ty då var han tämpeltjänare, i vilken egenskap han tittulerades helt enkelt käppgubben, fast han varken var gubbe eller bar käpp. Utom allt detta var han dödgrävare, lumpsamlare

och stadsbud. Att Nisse och stadens pojkar lågo i daglig och nattlig fäjd med varandra, behöver knappt nämnas. Det var ju lika tydligt som varje annan naturlag.

Såsom käppgubbe var det Nisses skyldighet att tända ljusen i kyrkan. Detta visste slokumsbarnet och som dess hem låg helt nära templet, föll det en juldagsmorgon på den idén att uppvakta vännen Nisse, under detta upplysningsarbetes utövande. Varför? I vad avsikt? Det gjorde man sig aldrig reda för i barndomens dar. Man ligger då naturen närmare och handlar instinktmässigt, efter ögonblickets impuls. Så mycket var dock klart, att om Nisse och slokumspojken sammanträffade, skulle icke julglädje utebliva. Och de sammanträffade.

Kommen utanför kyrkdörren gläntade den äventyrsökande parveln på denna och såg hur hans mångsidige Nisse beredde sig till att tända de å ömse sidor av mittelgången redan placerade ljusen. Beslutet om vad som här borde göras dök upp och mognade fortare än Jonas kurbits. Sakta och ljudlöst inträdde den lille äventyraren i den mörka helgedomen, smög sig bakom sin linkande vän och blåste ut ljusen, det ena efter det andra, lika fort som denne tände dem. När Nisse kom till högaltaret och vände sig om för att beskåda effekten, var kyrkan lika mörk som då han begynte. Endast danken i hans vänstra hand flämtade matt och kastade ett oroligt skimmer över hans ännu oroligare smuts-

gula ansikte. Han svor i själva Härrans hus och mumlade något om det etterbefängda luftdraget, samt begynte påtändningen ånyo. Pojken hade under tiden sutit nedhukad bakom den sista eller rättare sagt första bänkdörren, men nu kröp han lika tyst och varsamt fram, samt fortfor som förut att bakom Nisses rygg blåsa ut ljusen allt efter som de påtändes. Nisse hade nu hunnit slutet och vände sig om som förut, men när han nu fann för andra gången att kyrkans upplysning var svart som i en säck, blev det tydligt för honom att här var ugglor i mossen och spöken i hälgedomen och att för sådana var upplysning och julotta både malplacerade och förargelseväckande. Vår kära Nisse blev helt förskrämd. Han trodde sig omgiven av gastar och troll och tog på schappen ut genom kyrkdörren och stannade inte förr än han stod inför prosten där han med andan i halsen berättade att kyrkan var full av spöken som inte ville ha någon julotta det året.

Prosten, ehuru präst, var en gladlynt och from människa; han bad Nisse lugna sina upprörda känslor och gå tillbaka till kyrkan. Var där några spöken skulle han nog prädika dem på flykten när han kom på prädikstolen. Men Nisse förklarade att förr gick han till stupstocken än han ånyo ensam gick in i den mörka kyrkan.

"Mörka!" skrek prosten. "Har du inte tänt ljusen? Är du rent av rosenrasande? Hör du inte att det ringer för tredje gången och att tiden är inne

för att börja gudstjänsten?" Och med egna heliga händer grep kyrkofadren sin käppgubbe om nackbenet och hyvade honom utanför dörren och ned för förstugutrappan där Nisses ojämna benstumpar sprattlade i en snödriva.

Under tiden hade emällertid en del kyrkfolk anlänt och finnande kyrkan oupplyst, men dörren öppen och ljusen i sina stakar, hade det redan vid prostens och den förskräckte Nisses ankomst hunnit tända ljusen i både bänkrader och kronor, så att gudstjänsten obehindrat kunde börja och fortgå i behörig högtidlig ordning.

Literis et Artibus.

Saken var dock icke slut. Nisse togs i förhör och ej längre förskrämd, avlade han fullständig och så gott han förstod sannfärdig förklaring om förloppet. Han hade nog ännu sina tankar fästade vid spöken, men prosten och kyrkorådet, som sammankallats för att ventilera den viktiga händelsen, gissade lätt vad slags gastar det varit, som anfäktat deras kyrkstöt. Vilken eller vilka de voro måste uppdagas. Här förelåg icke ett vanligt pojkstreck, med vilket man kunde ha överseende. Ett hälgedomens vanhälgande, prästerskapets försmädande, religionens föraktande, den alena saliggörande trons skymfande, de heliga sakramenternas vanvördande, allmän förargelses åstadkommande, jämte gudsföraktande, under högst försvårande omständigheter, ja,

med få ord, ett himmelsskriande, ett hårresande, ett hela stadens rykte förnedrande religionsbrott hade blivit begånget. Ingen samhällets individ kunde stå till svars inför Gud och människor om han eller hon undandroge sig skyldigheten att medvärka till denne samhällsvådlige våldsvärkares upptäckande och exemplariska bestraffning. Själva stadsfiskalen anlitades och lovade sin handräckning.

Det började värkligen att osa hett omkring den lille ljusutblåsarens öronsnibbar. Ödet ville ock att en lägre del av hans anatomi skulle få försona den tillfälliga förmörkelse han förorsakat kristenheten. Och för det hade han sig själv att tacka, för rästen. Hade han icke skrutit över sin bedrift inför skolkamraterna, är det troligt att endast den protokollförande ängeln i himlen haft nys om vem gärningsmannen var och i så fall hade nog den saken bland många andra legat i glömskans grav vid den här tiden. Nu blev han, som många gånger senare i livet, förrådd av sina vänner, tagen i förhör, avlade förkrossande bekännelse och dömdes av kyrkans blida fäder, att i hemmet prydas med literis i artibus på fastande mage, sju mornar efter varandra.

Detta förestående prästerliga julklappande avhörde jag nog med ömmande förebud, men väl utkommen på gatan, där jag fick tillfälle att belamra en pepparkaksmadam med ett halft dussin snöbollar, blev min glädje så stor att hela saken jagades på

flykten. Den ena dagen förrann efter den andra. Julglädjen stod högt i tak. Vem hade tid att tänka på en förestående bastonad. Dök den någon gång flyktigt upp uti mitt minne, så gratulerade jag mig själv över att mina fosterföräldrar hade glömt det prästerliga påbudet såsom de glömde allt annat som kom från det hållet. Det var nu tjugonde dag Knut och enligt rimkrönikan skulle man då dansa julen ut. Hade min fosterfader något år förut dansat in julen, så blev det nu min tur att dansa ut den.

"Där oskulden sover stå änglar på vakt," heter det ju. Änglavakten måtte emällertid ha somnat även den på denna minnesrika januarimorgon, ty ocerimoniöst väcktes jag ur min ljuva slummer och rosenröda drömmar av far och mor som båda stodo vid min säng, beredde att hos mig en gång för alla inskärpa att de voro mig i föräldrars ställe. Av någonting misstänkt, som stack hotande fram från under min mors förkläde fattade jag med ens situationen i all sin hämska nakenhet och beslöt att försvara den kroppsdel, som jag av erfarenhet visste huvudanfallet gällde, till det allra yttersta.

Kvick, smidig och hal, fastän liten till växten, var det inte så lätt att få bukt med mig; jag snodde in mig i täcken och lakan, så att det krävde båda mina vårdares slughet och kraftansträngning att avväpna mig och få mig ur sängen. Som var att vänta segrade dock till sist övermakten; jag "avslöjades,"

hölls vid armarna mällan far och mor och under en dryg kvarts timme spelade ett färskt, frodigt och välbundet björkris den smidigaste galopp över och omkring min sittplats medan ben och fötter utförde akrobatiska saltomortaler och gymnastiska krumsprång.

Det var den skönaste finska badstuga jag förr eller senare genomvandrat. En sådan dusch tillämpad en gång emällanåt i ungdomens vår även i Amerika tror jag bestämt skulle "befordra hälsa och välstånd, hindra många tillfällen till synd och bliva en mäktig hjälpare i att motstå onda begärelser samt giva kraft och sinnesstyrka under motgången." Fastän mer än tre tjog år försvunnit sedan denna tjugondedagsknutmorgon, genombävas jag av ömma hågkomster vid åsynen av en vitstammig björk, med yvigt brungult hår och undrar hur mycken förtjänst, som bör tillskrivas denna naturväxt, i grundläggningen och formeringen av den nordiska, i allmänhet präktiga karaktären.

Hur kännbar denna här omtalade erinran var, efterlämnade den dock ingen vidrig känsla mot min fosterfader; och vad min fostermor beträffar förstod hon att med en kyss och försäkran om att ingen "syndaflod mer skulle översvämma ... hm," utplåna bestraffningens sveda, värk och bitterhet, ehuru hon samtidigt tillade, att den var välförtjänt och under förhållandena oundviklig.

Sorglös sorg, skolstudier och pojkstreck

Kommer jag så till sista hågkomsten av min fosterfar. Jag stod då sorgklädd vid hans grav. Det var icke lång tid efter vad jag senast beskrivit. Jag var således gammal nog veta vad här var fråga om, men kan ej erinra mig att någonting annat rörde sig inom mig, än att jag oändligt generades av att man klätt mig i hög cylinderhatt, mycket för stor för mitt ingalunda omfångsrika huvud. Annat tänkte jag ej på; sorg eller saknad kände jag icke. Dock hade jag en flyktig aning om att ingen mer julafton komme att firas i vårt hem med "potatissoppa" och solodans. Detta var ett "oförgätligt" minne, som jag nu med "varm hand" tästamenterar till tutande fäders synnerliga bevågenhet. Kommen alltid ihåg att "små grytor ha också öron" och — gott minne.

Min fosterfaders bortgång åstadkom ingen förmig märkbar ändring i min eller min snälla fostermoders existens. Från 7 till 9, 10 till 12, 2 till 4, satt jag på vad man då kallade apologistskolans blanknötta bänk och inhämtade vad vishet jag kunde från räktorns ryttmiska nickningar där han satt i katedern slumrande och vilande efter sitt mödosamma kall att förhöra sina diciplar i Mårten Luthers intrāssanta katekes, den lika uppbyggliga bibliska historien, geografi, svensk- och världshistoria, naturlära, botanik, svensk- tysk- fransk- engelsk- och latinsk gramatik, lite geologi och astronomi, mate-

matik, räkning jämte skön- (?) rätt- och diktamenskrivning med mera och med annat mera, som ej så noga här kan specifiseras.

Ja, sådan var skolslentrianen på den tiden. Vad jag skulle gå i skola för det begrep jag inte. Sällan ställdes en fråga till mig, men ofta förbjöds jag att besvara en framställd allmän sådan, ty räktorn menade sig veta att jag kunde besvara alla. Den dyrbara långkatekesens sista fråga rabblade jag upp som utanläxa på min sjunde födelsedag. Alltså fick jag tid till att under och utanför lektionstimmarne planlägga de tusende och ett upptåg som kunna uppstå i en skolpojkes produktionsrika hjärna. Också hände aldrig ett uppseendeväckande spratt i den lilla staden, som ej tecknades på den numera vördade farbrors konto, vederbörligen vid dess utförande understödd av tre andra hans skolkamrater. Holm, Bengtson, Björkquist och "Slokum" voro stadens bagaremamsellers och tvättmadamers skräck, torgbönders fasa och skärgårdkarlars plågoris. Att ringa bageridörrars klockor, kapa bykgummors torklinor, sprätta upp forbönders säd- och potatissäckar och sända för drift fiskmånglares båtar, utgjorde denna skräckkvartetts dagliga meritlista, för att emällanåt tjusas av sönderslagna fönsterrutors klang och skrämda hästars sken.

Men läsa kunde de och skriva kunde de och räkna kunde de och medan de pojkar som pluggade

så att ögonbryn och hårfäste drogos ihop, fingo handplagg och stut och kallades lättingar och ansågos som odågor, erhöllo dessa fyra små orosandar beröm för sin flit, höga kunskapsbetyg och examenspremier. Goda huvuden överskyla en myckenhet skolsynder, tack vare skolfuxars obekantskap med de unga naturanlagen, dem de försumma att studera antingen det är i brist på förmåga eller inträsse för sitt kall. Hur som hälst, föranleder denna underlåtenhet orättvisors begående, som icke sällan för hela livet grundlägga samhällshat hos den känsliga, lättböjda, outvecklade karaktären.

Angående dagen och året för mitt opåkallade uppträdande på den här planeten, har jag redan nämt att skillda meningar varit rådande. Varifrån dessa härleda sig, har jag icke kunnat utforska. Sannsynligt hade de sin uppkomst i pastorsexpeditionen. Det högvördiga svenska prästerkapet har likt klockarfar många ting att bestyra och sålunda är det troligt att under handläggningen av dessa, en så obetydlig tilldragelse som ett människobarns ankomst till ett samhälle på cirka tusen pärsoner, lätt kunde förväxlas. Jag skulle icke häller återuppkallat saken, om ej ett kungligt barndomsminne, som jag nu vill berätta, styrker mig i antagandet att jag är fem år äldre än mitt prästbetyg angiver.

o o o

Kunglig själsringning och annat skräp.

Fransosen Jean Baptiste Jules Bernadotte, som blev kung i Sverge, kolade av på samma simpla plebejska sätt, som andra vanliga människor, år 1844. En då i Sverge gällande lag påbjöd att för en död kung skulle det "själsringas" var dag klockan tolv under ett helt års tid. Detta dagliga ringande minnes jag mycket väl och jag kommer också ihåg hur jag tog mig mer än en lång funderare över vad det myckna ringandet egäntligen skulle tjäna till. Varför behövdes det så mycket klockskrammel för en död kungssjäl? Detta var det stora psykologiska spörsmål, som jag ville ha löst, fast jag aldrig kom riktigt på det klara med detsamma. Jag begrep icke ens i vad förbindelse mänskosjälen stod till klockringning under vanliga förhållanden, mycket mindre den döda kungssjälen. Ringde man på jorden för att underrätta höga vederbörande i himlen om att en själ lämnat kroppen, så tyckte pojkvasken att sådant var platt onödigt, ty enligt vad han hört i kyrkan, var det Gud själv som "efter sitt allvisa råd behagat hädankalla" och i så fall hade han ju full reda på saken innan vi fingo minsta nys därom. Skulle ringningen vara en slags larmsignal för dem som hade portöppningen sig anförtrodd om att vara på sin vakt, så att inte den döde genom dröjsmål blev skrämd av dystra aningar, så låg häri det för de saliga vanvördiga antagandet, att vi misstänka dem

för att vara lika opålitliga i himlen som de varit det på jorden. Men om man nu äntligen ville antaga att människosjälen var bristfällig även i himlen och att den förestående reningsprocessen kunde förkortas eller avhjälpas genom klockringning, så hade detta ingen tillämpning på en kung, ty en sådan står ju över lagen i livet och är högstsalig efter döden. Vadan då detta årslånga klockskrammel? Pojken hade här råkat ut för en nöt som var svår att knäcka. Han hade hört att det ringdes i klockstapeln även då elden var lös och att brandkårens hjälp att släcka den på så sätt åkallades. Hm! Må Gud förlåta mitt barndomsgrubbel. Stod kanske detta i någon sorts förbindelse med kungsringningen? Om så, då måtte det ha varit en förhärjande eldsvåda bortom tiden det året Carl IV Johan dog.

Nu förstår nog mitt läsande herrskap, att om pilten Slokum kom till världen först 1842, så skulle han vid nämde konungs högstsaliga frånfälle varit blott två år gammal och hur mycket av ett underbarn han än var, är det ej antagligt att han kommit ihåg den kungliga själsringningen och mycket mindre att han vid denna gröna ålder kunnat anställa så djupgående betraktelser över det lika högviktiga ämnet. Hans prästbetyg måste därför vara, liksom så mycket annat, en ecklesiastisk ”oegäntlighet” i hans liv och att rätta årtalet för hans underbara avlelse är nog 1837. Alltså är det 71 år sedan.

Slokumitbarnets första rus.

I tur och ordning kommer jag framdeles att framlägga bland godtemplarne uppsamlade iakttagelser och kan nog då få anledning inflicka huru det kom sig att jag, som så långt jag kan minnas tillbaka i tiden, ansett dryckenskap såsom det avskyvärdaste en människa kan bliva utsatt för, likväl vid tre särskilda tillfällen varit, vad man så vackert kallar, "på kulan." Men då två av dessa händelser timade under barndomsdagarne, skall jag återgiva dem här, till den kraft och värkan det hava kan.

Den första inföll i min fyraårsåldersperiod. Jag hade då först varannan- och senare vardagsfrossa. Den hade varit långvarig. Ett helt år, om ej mer. Jag var till ytterlighet utmattad. Så kraftlös var jag att då jag en solig vårdag gick ned i trädgården, där jag hade mitt eget lilla blomsterland, vilket nu som bäst beredde sig till att hälsa pingsthögtidens ankomst med en tulpan- och pionduk, vars färgprakt endast Sverge förmår att frambringa, dignade jag ned på marken under bördan av min egen "lätta tyngd," oförmögen att resa mig upp utan en grannkvinnas hjälp, vilken ock bar mig in i huset. Detta gav anledning till tankeutbyte mällan henne och min fostermor angående min belägenhet och vad som borde göras för dess avhjälpande. Doktorer voro sällsynta då för tiden. Huskurer, åderlåtning jämte kloka gummor och gubbar var den svenska

allmogens materia medica. I ifrågavarande fall blev det resolverat att starkt kaffe och dito brännvin var en aldrig felande kur för den tärande åkomman. En vissångare hade just vid det laget kallat kaffe en "gudadryck" och Bellman hade några år förut tillagt vinet samma vackra hedersomnämnande. "Kaffegök" och "Uddevalla" ansågs för övrigt som universalmedel i många andra sjukdomsfall och livsförhållanden. Såsom "ögonöppnare" och förståndsutstängare hade den riksrykte redan då. Ingen husmoder mällan Falsterbo och Haparanda, som icke ville sjunka alltför djupt på klassamhällets rangskala, skulle ha känt sig annat än olycklig, om hon överrumplats då hon ej hade kaffe i huset. Enahanda var det å mannens sida, vis a vis brännvinet och på så sätt var den förordade blandningens undergörande värkningar sällan betvivlade. Stackars Sverge! Du blödde ännu efter dina sår. Din trogna syster hade slitits från din barm och en politisk sköka innästlats i hennes ställe; du kände frossbrytningar även du; också du var utmattad; icke heller du saknade dina "kloka gummor" och du följde deras råd och brände brännvin och söp och söp och brännde brännvin, samt försökte att i ruset glömma dina sorger; även du var nära att få sätta livet till.

Ja, brännvin ansågs för nationens livselexir. Det var vid denna tid den hedrande devisen blev

slagen: "Vad tysken gör för pängar, det gör svensken för en sup," och med förkärlek sjöng landsortens manliga ungdom, särdeles vid fästliga tillfällen:

"Jag är så lessen, jag får ej brännvin,
Jag tror jag går ifrån alltihop;
Men baraste ni vill ge mej brännvin,
Så skall jag roa er allihop."

Och en svenska kyrkans biskop och nationens förnämste skald, sjöng om den "fina" fyllans sångares alster par préférence:

"Det finns ej tid, som dessa toner söver,
Det finns ej land, som deras like har."

Jag minnes ock att jag läste en broschyr eller ströskrift, författad av landets, som skickligast ansedde medicine professor, varuti framhölls vissheten av giktens säkra bot med brännvin och salt. Sålunda kunna vi icke förtänka ett par välmenande gummor att de satte sin förtröstan och lit till ryktet som försäkrade att kaffe och brännvin skulle bryta alla frossbrytningar, vare sig de infunno sig var eller varannan dag.

Beslut och handlig, hava vi hört, äro ett hos kvinnan och ännu mer hos kvinnorna. Min fostermoder hade redan satt kaffehurran på elden och samaritinnan hade stuckit den tomma pluntan under förklädet. Då hade man ännu icke i Sverge funnit upp att det gick an att sälja brännvin, på det att folket skulle supa mindre och bliva nyktrare, an-

ständigare och mera moraliskt. Då söp man för att det var patriotiskt att supa, ty ju mera man söp, desto mera pängar flöt det in i statskassan för krigsmaktens till lands- och vattens underhåll. Jag har liksom ett drömlikt minne av att det glunkades om att man skulle supa det förlorade Finland tillbaka till fosterlandet. Det blev emällertid vitsarnes stad förbehållet att framkalla den vits, som inbefattas uti göteborgssystemet. Och när nu så vår hjälpsamma gumma inte kunde lyfta "lilla tåren" varken från patriotismens eller dygdens altare, så hade hon intet annat val än att avhämta sitt behov från den plebejska krogen, eller den aristokratiska stadskällaren, vilka båda inrättningar voro så pass främmande för vår modärna humbug, att de medgåvo att de gjorde folk till svin för schabernas skull.

Att de båda fruntimmernas mystiska förberedelser gällde mig, förstod jag nog, där jag nu låg i sängen och frös, så att "ögon, öron, förnuft och alla sinnen" tycktes färdiga att skakas ur mitt diminutiva kroppsskelett, fastän jag hade två fjäderbolstrar och dubbelt så många täcken över mig; men vad som skulle följa var mig obekant, annars hade jag nog rebellerat så gott jag kunnat, hur gärna jag än ville bli frisk. Jag låg och hörde hur kaffekvarnen malde och malde. Skulle dess raspande ljud aldrig upphöra! Jo, det tog slut till sist; kaffet blev kokt och var så starkt att det var "grönt," såsom

kokerskan meddelade sin vänninna, vilken senare samtidigt inställde sig med den fyllda kvartersbuteljen. Usch, vad den blandade dekokten luktade illa. Men fy, den smakade ännu värre. Emällertid, jag drack och fnös och fnös och drack. Hur många gånger jag härunder "tappade andan," räknade nog ingen. Till sist förmådde jag inte mer. Svensken är grundlig i allt vad han tar sig för och de två svenskinnorna hade beslutit att deras patient skulle ha ett grundligt rus. När jag därför vägrade att dricka mer, lockades jag därtill genom att det hävdes socker i den vedervärdiga soppan. Hur den sista koppen tömdes vet jag inte, ty jag visste ingenting och efter vad man senare berättade, trodde ingen att jag någonsin skulle komma att veta något mer.

Om min förskrämda fostermor kunde det sägas som Geijer sade om tvångsbruden i "Vikingen:" "I tre dagar grät hon," ty hon var viss på, att mina likt fiolsträngar spännda blodådror och dunkande tinningar, skulle brista. Dock, det var annorlunda bestämt i nornornas rådslag. Livet är segt när man är fyra år och det enda föräldraarvet är en stark kroppskonstitution. Spritångan och kaffegiftet fördunstade och med dem frossanfallen, så att inom en vecka voro livsfunktionerna normala och mitt första rus ett otäckt spöke blott.

Jag tror dock att någonting stannade kvar, om inte i kroppen, så i sinnet. Jag kom i skola. Lekte

såsom de andra pojkarne, gjorde jag sällan. Såsom redan blivit antytt, välvdes andra planer i mitt sinne. Med förkärlek företog jag strövtåg ut i staden på egen hand och ställde då, som oftast, mina steg till — krogdörren. Varför? Ja, det sökte jag aldrig annalysera. Kanske drevs g av, vad en stor svensk skald åsyftar när han säger: "arten röjes hos de unga." Kanske var det av pojkaktig äventyrslust eller nyfikenhet. Vare härmed huru som hälst, till de illaluktande, stinkande syltornas närhet fördes jag rätt ofta, dels för att, när så kunde ske, iakttaga livet som fördes därinne och dels för att betrakta kundernas utseende och kryssningar, när de kommo ut därifrån. På den tiden funnos så kallade krogpigor — de ville hälst tituleras skänkjungfrur. — Utan att göra mig reda varför, ansåg jag dem såsom stående lägst på samhällets rangskala. I mina ögon sågo de suddiga ut, begagnade gärna mustiga kraftuttryck och inte så sällan knytnävarne, på för dem obehagliga, redlösa och uppstudsiga män, som de ofta grepo i manken med sina stora, grova smutsröda nävar och hyvade dem ut på gatan, som om de varit tandlösa byrackor, med en fart som anstått en nutida engelsk eller amerikansk prisfäktare, där de vanligen tumlade på huvudet i den, hälst utanför krogen, slaskiga rännstenen och föllo merendels ett begärligt byte för stadens poliskår, bestående av två stadstjänare och en fiskal, vilka i dagligt tal

gingo under smeknamnet "grisar," måhända på grund av det samhällets avskräde, som de sålunda uppsnaskade och inburade i stadens "stia."

På så sätt blev jag tämligen tidigt förtrogen med krogens fostrande mission, vilket nog gjorde sitt till att jag vid mognare år önskat den ej blott "regulerad" utan hälst förvisad från det nyare samhällets område, ty, icke därför att jag för ett ögonblick anser mig befogad att i avlägnaste mån smeka själva rusdrycksförtäringen, eller medgiva någon dess befogenhet eller behövlighet, tror jag mig förvissad om att de egäntliga orsakerna till rusdryckernas samhällsvådliga härjningar, består mindre i dessa dryckers användande, än att de utminuteras till förtäring i de pästhålor som kallas krog, källare, kafé, restaurang eller schweizeri. Men nog härom nu. Jag torde få anledning att återkomma till saken framdeles.

Slokumitynglingens andra, fästrus.

Icke dessmindre har jag från barndomstiden ännu en dryckesepisod att omtala, i vilken jag spelade en av huvudrolerna. Den inträffade när jag var bortåt fjorton år gammal. De tre medspelande hjältarnes namn, ha redan blivit nämda i detta kapitel. Vi fyra hade nu genomgått stadens såkallade storskola. Det ansågs att vi inte kunde lära något mer där. Skulle vi fortfarande inhämta vishet, måste vi förflyttas till länsstadens gymnasium eller a-

kademien i Upsala. I födelsestaden hade vi med "heder" och goda betyg avlagt avgångsexamen och fått fem riksdaler vardera i premium.

Det var ett kraftsprång upp mot ärans, ryktets och själva parnassens tinnar, som måste firas på ett ovanligt och anslående sätt. Alla betingelser och pärsonliga åsikter måste härvidlag sättas åsido. Efter långvarig och "mogen" överläggning, stannade vi äntligen vid beslutet att köpa fyra cigarrer av märket "Lätta Gula," samt en halv flaska punsch och att gemensamt röka och supa, såsom vi sett 'bättre härrar" göra, när något ovanligt fästligt var å färde. Sagt och gjort. Punsch och cigarrer inköptes på stadskällaren, ty den var en finare inrättning. Källarmästaren var rådman och hans kunder voro alla ståndspärsoner. Den samvetsbetänklighet, som nog inte var alldeles utestängd, mutades med invändningen att, då vi inte togo våra "läckerheter" från krogsyltan, som, om den ock var en källarens nära anförvant, kanske en oäkta släkting på sidolinien, så ådagalade vi därmed, att vi tillhörde samhällets "noblesse academique."

Fästligheten begynte med cigarrökning. Tänk bara! Ännu i går stodo vi under skollagen och fakulteten, som förbjödo skolynglingar att röka, vare sig inom- eller utomhus, och i dag hade vi blivit sådana kaxar att stadens knoddar och gesäller veko undan för oss, när vi, fyra i bredd, tågade ge-

nom stadens storgata, med bolmande cigarrer i trynet, mössorna på ”tre hår” och näsorna pekande till väders. Storhetskänslan blev dock, åtminstone vad mig beträffade, av kort varaktighet. Det begynte att kännas kusligt i kroppen och liksom sjögång i underlivet. Torde hända att punschflaskan innehöll vederkvickelse? Den hallshöggs i en gränd bakom en port och var en tog sin djupa klunk av den söta, förrädiska soppan. Efter att hava inmundigat detta, som vi trodde, ofelbara kraftfoder, återtogs den tillfälligt avbrutna fästmarschen, ehuru under allt mer och mer obruten tystnad och tilltagande avmattning. Folktron påstår, att solen dansar påskdagsmorgonen, uppståndelsen till ära, men mig föreföll det, som om både sol och sky, och jorden, med allt vad däruppå är, svängde om med olycksbådande fart. Det värsta var att vår planet, som jag hittills ansett för mitt orubbliga fäste, sjönk allt djupare och djupare och att själva luften fick en gnistrande, gröngul, sjuklig färgton. I håret tyckte jag att ettermyror sprungo ”Sista paret ut” och över pannan frambröt kallsvett, medan det kändes som om tio miljoner tatueringsartister prickat den med lika många nåluddar. Examensglädjen avdunstade, cigarrstumpen slocknade, punschdropparne letade efter trappuppgången och mitt hela lilla jag längtade till en undangömd vrå, där cigarrer och punsch voro en främmande civilisationsfärnissa.

Fästkvartetten skingrades och utan att veta hur kom jag till en potatisåker i stadens utkant, invid vilken en halvförfallen lada stod och vid dennas huldrika barm kröp jag ner, samt försänktes snart i sömnens och den tillfälliga glömskans armar till inemot aftonen, då solen skridit västerut, urladdande sina glödande strålar mot laduväggen och på mig, där jag låg, bakad och bränd, förtorkad och kokt, antagligen till färgen mer liknande en skållad hummer, än ett vetandet firande människobarn. Inom det glorvördiga kungariket Sverges landamären, fanns nog ingen så illamående vikingatelning som jag. Mer krypande än gående kom jag dock till sist hem, där jag under fyra långa dagar led fyllerisjukans alla tantaliska kval. Jag är inte nog vetenskapligt utrustad för att förklara huru det kom sig, men ännu tjugo år senare, då jag hos en av mina bästa vänner, vid namn Nordwall, i Omaha, Nebraska, bevistade en för honom arrangerad födelsedagsfäst, där det serverades svensk punsch, erfor jag att mitt examensrus slumrat i min kropp dessa många år, ty så snart jag förnam punschlukten, ansattes jag av samma slags sjukliga kväljningar, som dem jag erfor vid ovan omskrivna tillfälle i Sverge.

Jag vet inte, men det är sannolikt, att dessa två relaterade händelser, så svåra de än voro att genomgå, dock medförde det för mig goda resultatet, att jag vid äldre år saknade all smak och begär att för-

tära spritdrycker och att jag sålunda undgick att på mitt i övrigt långa, mästadels pådiktade skuldregister, få inregistrerat att jag varit krogkund och fyllerist. Men anmärka vill jag dock, att om jag ock på spritbrukets område varit nykter, är likväl min berömmelse därför utelyckt och får tillskrivas metafysikens hemlighetsmakeri.

Mitt sista pojkstreck i skolan.

För omväxlings skull skola vi åter förflytta oss till skolsalen. Där är aldrig tråkigt. Att vara svenskfödd, om än aldrig så fattig på ägodelar, är detsamma som att vara rik på skolminnen. När svensk-amerikanare äro vid misshumör och därvid ansättas av fosterlandsklander, vore det dem mycket nyttigt att komma ihåg det svenska skolrummet. De kanske inte ha sådana minnen därifrån som Farbror Slokum — vi hoppas att de alla äro långt dygdigare. — Men försök att tänka er, att det svenska skolväsendet stått och stode på samma nivå, som exempelvis Irlands, Ungerns, Bömens, Polens, Rysslands eller Italiens och säg oss sedan om ni inte har något att tacka moder Svea för? Skulle ni vilja vara ställda här på samma okunnighetens och råhetens sociella anseende, som gröna öns ättlingar och öst- och sydeuropas föraktade horder? Eller tron I, att det är blott edra starka, seniga armar och arbetskrafter, som förskaffat er den aktade samhällsställning I intagen

på adoptivlandets flesta områden? Starka, seniga armar och arbetskrafter saknas icke bland de här nämda representerade folken. Företrädet, som kommer svensken till del, måste således sökas annorstädes. Och, enligt min uppfattning, härleder den sig från en inneboende intelligens, som fostrats och utvecklats av det allmänna, utmärkta, världskända svenska undervisningssystemet, vilket fostringsarbete det tagit decennier, mycken allmän och enskild uppoffring att bringa fram till den nationella ställning det nu intager. Frukterna härav hava vi fört med oss över världshavet. De äro vår och våra barns oförvanskliga arvslott från landet där vår vagga stod och borde ensamt vara nog att nedtysta obefogat klander, ity att det, för att förbigå mycket annat, giver oss rättighet att uppträda med högburen panna, sak samma, hur underordnad vår samhällsställning i övrigt månde vara. Alltså, måtte våra skolminnen aldrig förblekna!

Som vanligt sitter pilten Slokums räktor i sin kateder och vilar sina trötta sinnen, andas tungt och låter sitt visa, blonda huvud beskriva geometriska vinkelfigurer, halv- och helcirklar. Tystnaden är djup. Av lätt begripliga skäl, fruktar envar att störa räktorns eftermiddagssiesta. Pojkarne tänka, som det står i visan:

"Frihet vill jag lova,
Som den bästa gåva,
Bara man får sova

På sin muntration."

Eller som skalden:

"För Frithiof må du gärna sova
Till Ragnarök, om du så vill."

De trettio diciplarne äro alla flitigt sysslande, just icke med djupt vetenskapliga, men för dem djupsinniga studier. Vad nu mig själv angår, var jag för tillfället inbegripen i att spela ett parti "Tripp-trapp-trull" om en griffelstump, med kamraten som satt mitt emot mig vid bordets andra sida. Spelet gick så till, att vi på var sin skiffertavla gjorde två perpendikulära och korsvis över dessa två horisontella streck. I de vinkelfigurer som härav bildades, skrev den ene en etta och den andre en nolla, alltid så, att den ene spelande hindrade den andre, att få tre ettor eller tre nollor, inom de under varandra följande kvadraterna. Den, som först lyckades få detta, blev den vinnande. Som vanligt, blev jag den förlorande.

Någon gång förut, vid ett liknande tillfälle, hade jag under räktorns tupplur, roat mig med att av en kort, tjock griffelstump, skulptera en rätt trogen bild av räktorn, sådan han tog sig ut, när han satt i katedern och sov. Den lilla komiska figuren låg uti min västficka. Jag ernade inte offra den på spel, därtill ansåg jag den för värdefull, men olyckan ville att jag ej hade någon annan lämplig griffel till hands och tog därför den som fanns och likvi-

derade min förlust med densamma Men när vinnaren såg sin vinst och i den igänkände vårt vetandes förnämste apostel, kunde han icke återhålla en dämpad fnittring, varvid "busen," såsom vi pojkar kallade räktorn, vaknade och med gravröst sporde: "Ho var det som log?" I varje klassrum hade vi en, av pojkarne själve för tärminen utvald "boss," som på vetenskapsspråket kallades "custos morum." Denne ålåg det att vara läraren behjälplig i att övervaka moralen bland lärjungarne och nu måste han, sin plikt likmätigt, rapportera skrattorsaken, samt samtitigt lägga det slokumska skulpturförsöket inför räktorns välvisa ögon. Något yrvaken kände han likväl igän sina drag och när han till yttermera visso, såg ordet" Busen," vars betydelse ingalunda var honom obekant, inristat på griffelstumpen, flög han upp som om han anfallits av en getingsvärm, vilket allt hos mig inpräglade, att nu var det rådligast att göra mig osynlig, så fort som möjligt. Jag måste fly, innan den uppstigande vredens moln hunnit urladda sig. Men hur komma ut, det var den olösta frågan? Tidsförsummelse var farlig. I nästa sekund kunde räktorns nävar anställa härjningar i min rotväxta peruk. Jag kände till dem. De hade varit där förut. Reträtten genom dörren var redan avskuren av räktorns egen hotande gestalt. Ha! På andra sidan av bordet där jag satt, var ett fönster. Det var stängt, förstås. Men vad betydde det? Ett hopp, två steg,

krasch! ett språng och jag stod barhuvad utanför på skolgården, omgiven av glasskärvor och bitar från den sönderspräugda fönsterkarmen, samt med en blödande nos, kluven i sin yttersta spets lik en katolsk biskopsmössa, av eller på ett alltför närgånget glasstycke, varav jag bär ett i ögonen fallande minne i form av ett ärr, allt intill denna dag. Detta ärr var bestämt att ingripa djupt avgörande i min framtida livsgärning.

Ja, här stod jag, visserligen på fri mark, men fullt medveten om att jag var räddad blott för ögonblicket. Om jag vid den tiden läst Shakespeares "Richard III," hade jag nog lånat denne engelske konungs ord och utropat: "En häst, en häst! Hälften av mitt rike för en häst!" Ett stort beslut måste fattas! Ingen tid var att förlora. Mitt "nachspiel" bävade att sammanträffa med räktor Videgrens smidiga rotting. De voro gamla bekanta. "De hade mött varann förr mången gång, i flydda dagar under slag och — s å n g."

Från det "öppna" fönstret hade jag hört räktorn förklara mig fogelfri och kommenderat ut hela klassen för att gripa mig — död eller levande. Med oroliga blickar spanade jag efter en vrå, ett råtthål, ett fogelbo, vad som hälst, som kunde tjäna mig till gömställe, till dess den värsta stormen lagt sig. Ah! Ett fogelbo! Den tanken gav en gud mig in! Runt kring skolgården stodo höga aspar, pekande frid-

fullt mot den djupblå vårhimlen. Varför hade de planterats där, om icke för foglar att bygga nästen i och för ekorrar och pojkar att klättra uti? Inom två minuter satt jag i en trädtopp, lugn som tjädern i den nordiska barrskogen. Det hade gått geschwint att komma dit, men det var icke för tidigt. Redan var räktorn i antågande, följd av hela klassen. Det vädrades i alla väderstreck. Man spanade såsom jakthunden spårar efter haren. Pojkarne snodde kring väggar och hörn, som lössläppta fölungar. Situationen var alltför komisk. Jag kunde icke återhålla ett gapskratt, fastän den röda saften flöt ur min nästipp, som om jag varit en slaktad kalv. Jag var observerad.

"Herr räktor, Slokum har gått till väders," ropade "custos morum." "Jag ser honom däruppe i asptoppen."

"Lille Slokum har gjort som Sackeus," anmärkte "custos economie."

"Ja, han är ju liten till växten," vitsade min motspelare, från vilken uppträdet avlett all uppmärksamhet.

"Jag säger dig, Slokum, stig snarliga ned," befallde räktorn.

"Ty i dag vill ni gästa i..... i.... i.... hm! mitt hus," interfolierade den modärne Sackeus, i det han slet till sig en handfull asplöv och torkade näsan med.

"Hugg fatt i trädet, gossar, och ruska ner den lille olycksfogeln," dundrade räktorn, halft ursinnig.

Tillsägelsen efterkoms visserligen, men den fem fot tjocka aspen förblev orubblig.

"Klättra upp efter honom, pojkar. Den som tar ned honom, får en hel veckas skollov," blev räktorns nästa kommando.

Detta var ett tillbud värt att vinna. Äntringen började värkligen. Men om någon kom nära nog, fick han ett slag över fingrarne av en avbruten och avlövad aspkvist, som svängdes med kraft från ovan. Nu anbefalldes och försöktes stenkastning, men även denna kunde ingen kraftig värkan åstadkomma. I sin förtvivlan skrek räktorn till sist: "Jag skjuter ner dig, din olycksfogel!"

"Nej, det gör ni inte, herr räktor. Ni kan inte skjuta utan bössa. Dessutom ser ni ju att jag redan är blesserad förut. Det är emot den internationella krigsföringens principer att skjuta på en sårad och obeväpnad."

Detta senare yttrade jag med en så allvarlig, tragi-komisk röst och åtbörd mot den alltjämt blödande näsan, att räktorn måste vända sig bort för att dölja ett ofrivilligt leende. Han var avväpnad. Så snart han emällertid återvunnit sin lärarevärdighet, vände han sig ånyo mot mig och sporde, om jag inte visste att jag måste komma ner när det blev mörkt och jag vart hungrig?

Jo, bevars, det visste jag. Men när det blev mörkt, gick räktorn hem, ty då var även han hungrig.

Räktorn förklarade emällertid att han skulle ha mig ur trädet, även om han måste anlita stadens frivilliga brandkår till handräckning, vartill jag invände:

"Det är ju ett alltför stort besvär, herr räktor, Vore det inte enklare att påkalla min handräckning? Jag försäkrar att jag skall få ner orostiftaren i en handvänning, om räktorn går in på ett villkor."

"Åh, du är alltför blygsam. Vad skulle det vara för villkor, om jag törs be?"

"Att räktorn och jag avsluta en obeväpnad allians. Såsom den besegrade, reparerar jag skolans fönster och min blesserade nos. Räktorn såsom segervinnare r e p a r e r a r i n g e n t i n g."

Och om jag går in på din allians, lovar du att uppföra dig bättre hädanefter?"

"Jag skall försöka."

"Nå, så kom ner då."

"Åhnej, räktorn har inte lovat ännu."

"Vad gagnar mitt löfte? Det kan jag ju bryta, så snart du kommer ner."

"Det har ingen fara. Ingen lärare undervisar sina lärjungar på det viset."

"Du har rätt. Kom ner. Du har mitt löfte."

En minut senare stod jag på "Terra Firma." Räktorn gick före in i skolsalen och pojkarne följde

efter samt intogo sina platser, utan att ett ord talades om det passerade. Nästa morgon var fönstret reparerat och näsan läktes ock i sinom tid. Detta blev mitt sista pojkstreck i skolan och räktorn blev min vördade, faderlige vän. Vi höllo båda ord.

Energien finner nytt utlopp.

Åt mina egäntliga skolstudier kunde jag ej ägna mer uppmärksamhet efter denna tid, än jag gjort förut, ty i dem hade jag aldrig varit efter Men jag hängav mig åt läsning av den tidens nya, rika skönlitteratur. De svenska fruarna Fredrika Bremer, Emelie Flygare-Carlèn, Marie Sofie Schwartz m. fl. samt herrarne August Blanche, C, F. Ridderstad, Herman Bjursten, jämte många andra författare och skalder av båda könen, riktade vid denna tid den inhemska litteraturen med det ena utmärkta arbetet efter det andra. Lägger man härtill de talrika översättningarne från franska, tyska, engelska världsberyktade författare, så inses lätt att jag hade ett rikt fält för min alltjämt tilltagande läslust.

Här skall jag begagna den självständige skribentens previlegium att framhålla sin individuella åsikt, grundad på egen iaktagelse, i stället för den mer eller mindre vidsträckta opinionens, som — märken detta — i nio fall av tio är skev, haltande eller absolut grundfalsk, icke blott i omskrivne fall, utan ock i alla andra, av någon betydenhet. Opinionen,

vad vet den, vad självständighet, vad ursprung har den? Den torde ha dykt upp i en munkhjärna under trettonhundratalet i en skum, unken klostercell; vid ett spådomsmöte bland kaffesystrar eller hos en popularitetsjäktande så kallad vetenskapsman. Sattsen "Folkets röst är Guds röst," förblir i alla händelser oriktig, även om det är sannt att folkets röst gör sig gällande, som om den vore Guds röst. Den som icke förmår lyfta sig över opinionens utsago, förblir en opinionens träl, vars viljekraft är bruten och vars självständighet är lik ett rö, som drives hit och dit av den ständigt växlande folkmeningen.

Hur mycket opinionen än må larma mot ungdomens allvarsbrist mot *nyttiga* kunskapers inhämtande, återstår det faktum, att om den skall bibringas litterär smak, måste sådana böcker sättas i dess händer, vilka inträssera och fängsla den redan från början. Mot ungdomens romanläsning skränade folkopinionen i min barndom, kanske ännu långt mer än nu för tiden, men då så väl min lärare, som min uppfostrarinna märkte att jag miste lusten för mindre lämpliga nöjen och förströelser, lades intet hinder i min väg. Dessutom insågo de, att isynnerhet den historiska delen av romanlitteraturen, meddelade direkta kunskaper i vad man kallar nyttiga ämnen och att dess läsning är lika nödvändig som de erkänt vetenskapliga värken, samt att den i de flästa fall leder till dessas studerande såsom slutmål.

I romanen införes läsaren i människohjärtats dolda vrår och gömslen, ty diktaren ser längre och djupare än vi in i värkligheten och därför kan han troget måla det ädla och goda, såväl som det förvridna och förvirrade. Han giver oss värkligheten, sedd genom hans öga och upplåter ingången till hans egen rika värld, icke nöjande sig med att lik vetenskapsmannen endast tala till vårt förstånd. Han rör vid våra känslor, på samma gång han bevisar och övertygar.

Dickens "Oliver Twist" öppnade allas ögon för nödvändigheten av fattigvårdens omdaning; fru Beecher-Stowes "Onkel Toms Stuga" gav dödsstöten åt slaveriet; Victor Hugos "Les Miserables" upprullar tavlor i de eländas liv, visande hur det sublima pulserar på djupet; Solas gruvarbetareroman revolutionerade gruvarbetarnes existensvillkor; fru Swartz blottade adelsståndets falska moral; Bjursten lade munkväsendets avskyvärdigheter i dagen; Ridderstad förde läsaren bakom politikens kulisser och August Blanche, den störste bland dem alla, gav livet åt den svenske arbetarens ännu fortgående emancipation. När det levande livet talar, kan moralisten saklöst spara sina krafter, ty då rustar människan sig till fäjd och överändakastar det otympliga och tidsvidriga, hur opinionen än väsnas till förmån för den gamla goda tiden och den bestående (o)ordningen.

Efter allt, är det nog inte moralens fördärv och tidens förslösning, som opinionen jämrar sig vis a vis skönlitteraturen och romanläsningen, utan fastmer därför att prästkasten och pänningaristokratien känna och frukta dess levande och livgivande kraft. Den har mer än något annat lagt den såkallade överklassens oförrätter och oförsyntheter i dagen och den vet att den i likhet med dess sataniske bundsförvant, icke lång tid haver. På mitt minnes himmel lyser ingen stjärna klarare än den att de, som hade vården om min fostring, icke avstängde mig från bekantskapen med fosterlandets och tidens höga litterära andar, ty icke nog med att denna bekantskap vidgade min synkrets och världskännedom utan den äggade mig att själv emällanåt försöka mig i författaregeschäftet. Det var nog lik Sven Duvas exersis, "en lust att se därpå och gick på eget vis," men på så sätt blev det dock utlopp för den enärgi, som förut utmynnat i pojkstreck. Jag försökte till och med att skriva värs och roligt skulle det nog vara både för läsaren och mig, om jag vore i stånd att reproducera några av mina, säkerligen kostbara opus från denna tid. Men av detta blir icke mycket, ty jag tog föga därav i förvar emedan, hur förälskad jag än var i mina utgjutelser strax efter de voro skrivna, brast kärleksbandet följande dag, när jag mera nykter från svärmeri, genomläste de rimmade orimligheterna. Två ting, ett i bunden och ett i obun-

den form, sedan mitt fjortonde år, skall jag dock återgiva, eftersom de förvarats, emedan förståsigpåare menat att de inte äro så tölpiga av en fjortonåring.

Utan tillstånd fick ingen skolans lärjunge vara frånvarande från söndagarnes högmässogudstjänster och de såkallade passionsprädikningarne under fastlagstiden. Detta kyrkotvång invärkade menligt, åtminstone på mitt sinne. Att på barnsjälen avstämpla hårresande skräckscener från fantasiens avgrund den ena minuten och en bloddrypande gudskärlek den andra och på grund av denna senare en oförtjänt tillgift för kanske livslång orättfärdighet, kan svårligen grundlägga en rättskaffen karaktärsbildning och vördnad för det höga begreppet Gud. Också skall läsaren finna vid genomögnandet av nedanstående avhandling, att jag redan vid så unga år var på, vad kyrkans fäder kalla, religiösa avvägar. Att de och deras meningsfränder fört mig dit, skola de naturligtvis på det högsta förneka.

En sådan där passionsprädikan hade jag just övervarit, då en nybakad och nykommen konsistorie käpphäst hållit ett slags harrang över täxten: "Vad är sanning?" Förmodligen hade den unge hjälpprästens täxtutläggning icke utfallit till den kritiske lille åhörarens belåtenhet, vadan han, friad från kyrktvånget, tog sin skrivportfölj och gick upp på ett invid staden liggande bärg och satte, eller rättare lade sig ned på en stenhäll, där han nedskrev föl-

jande avhandling över den i hans tycke misslyckade täxtutläggningen:

Vad är sanning?

Det var minst sagt förvånande, att Pilatus, efter att han framställt detta betydelsefulla spörsmål, icke stannade kvar, utan lämnade rummet, innan hans fånge fick tillfälle att besvara det. Önskligt skulle det ha varit, om den romerske landshövdingen givit Jesus anledning att direkt för honom, oss och alla tiders folk omtala, vad han menade med sanning. Efter den hava vi alla famlat både före och efter denna tid. Vem är den, bland alla tiders forskande människor, ja, till och med bland såkallade vilda folkstammar, som icke någon gång, kanske tusende gånger, inom sitt eget bröst, eller förklingande obesvarat i världsrymden ropat: "Vad, o vad! är sanning?"

Det är långt ifrån tillfyllest att i likhet med dagens täxtutläggare försöka komma ifrån saken med förklaringen att frågan inte behövde eller behöver något annat svar än det Jesus gav, då han vid ett annat tillfälle sade: "Jag är sanningen." Detta skall kanske tillfredsställa de kristna människorna, vilka ju äro ett blott fåtal bland jordens religionsbekännare. Dessa må för sin del kunna förmås eller skrämmas till att antaga att de orden innefatta all religionens, kristendomens, frälsningens,

himmelens och salighetens sanning. Men kristen, såväl som hedning vet att "mällan himmel och jord finns mer än vår filosofi kan drömma om." Varför skulle vi annars exämpelvis gå i skola så många år? Varför forska, söka, ransaka, leta och genomströva världen i alla riktningar, om det inte är för att lära oss förstå vad som är och inte är sanning? Från religionens ståndpunkt kunna vi villigt medgiva att den prädikande pastorn hade rätt, när han menade att den avhandlade frågan icke behövde något svar, ty en var tänkande bör kunna inse hur lönlöst det är att försöka tyda det otydbara och besvara det osvarbara. Måhända var det aldrig meningen att den materiella människan skulle fatta den religiösa sanningen i dess fullhet, utan blott ana något därav. Och möjligt är att hon har föga med den att beställa på spekulationens område, ty för mig synes det som om den naturliga individen har nog att sysselsätta sin avmätta tankekraft med att utforska naturens sanning. Har han gjort detta och sedan har någon tid övrig, så må han gärna pröva på att finna ut, vad den övernaturliga sanningen är för en underlighet.

Utan att fatta, begripa eller förstå mer än billiondelen av det synliga världsaltets allra minsta atom, ligger det dock inom möjlighetens område för människan att ana den gudomliga sanningen. Må vi giva den vad namn som hälst: Gud, Evighetsla-

gen, Den bärande kraften, Det oändliga eller helt simpelt Naturen, så hava vi likväl nämt Sanningen. Kollektivt kan det icke finnas mer än en Sanning. Ett mällanting, en smmansättning av sanning och osanning låter icke tänka sig. Och om det naturliga är sanning, så följer av sig självt, att allt onaturligt eller övernaturligt, om sådant kunde finnas, vore osant. Att människan är ett barn av naturen, lever i och av naturen samt förvandlas av och uppgår i naturen, lär väl ingen vilja bestrida. När, var, hur och av vem gjordes hon då övernaturlig? Finnes det, eller kan det finnas något övernaturligt i en naturlig värld? Nej! Men det påstås att det också finnes en andlig värld. Alltså, efter allt, en bortom, över eller under naturen liggande — onaturlig värld.

Spörjer man, vem som är denna andliga världs upphov, så svaras, att den andliga — det är den övernaturliga eller onaturliga — och den naturliga världen hava ett och samma upphov, nämligen Gud. Men nu råka vi in i en långt svårare labyrint, ty vidhållande ett sådant antagande, bliver Gud både naturlig och onaturlig. Han skulle då stå söndrad mot sig själv, vara både sann och osann. Så långt få vi väl ändå inte gå, hälst som vi blivit sagda, att ett sådant hus och följdriktigt, även byggmästare, icke kan bliva beståndande.

Måste vi, för begriplighetens skull, i språkbruket skilja mällan det sinnliga och det materiella,

så återstår nog ingenting annat för den ärliga sanningen och konsekvensen, än att medgiva, att då både det andliga och det kroppsliga haft samma upprinnelse, så är det ena lika mycket natur som det andra. Då synes det mig bli klarhet i dunklet och reda i det tillkrånglade. Gud får då vara Gud, det andliga är andligt och det materiella är materia, men allt utgör såsom helt och odelat en och samma värld, som är naturen. Härav följer, att naturen är sanningen och sanning är allt som är naturligt. I världsaltet finnnes ingenting onaturligt, icke heller något osannt, sak samma, vad vi kalla det och hur obegripligt det än ter sig för den tanklöse.

"Alltså medgiver du, att även det obegripliga kan vara sanning," yttrade en röst bakom mig.

Jag vände huvudet och såg förmiddagens prädikant stå bakom mig och jag svarade:

"Ja visserligen. Det finnes nog många naturkrafter som vi icke ens ana ännu, mycket mindre begripa. Men det kullkastar inte mitt påstående att sanningen icke kan vara naturstridig."

Pastorsadjunkten samtalade med mig i ämnet en god stund, dock utan att frågan blev tydligare för mig än den var förut. Det föreföll mig, som om han i trotts av hans fleråriga teologiska studier vid rikets äldsta universitet, icke begrep mer i sanningsspörsmålet än fjortonåringen. Men han framhöll det skadliga och det farliga i att syssla med dylika

saker, som bara gjorde en misstänkt hos dem som fått folkets andliga uppfostran sig anförtrod. Vägen till framgång kunde därigenom bli stängd och goda anlag och ljusa framtidsutsikter tillintetgöras. Det var därföre bäst att tro det man hade blivit lärd att tro, ty efter allt, betydde det ingenting vad man trodde. För tvivel vore nog alla tänkande människor utsatte. Men sådana låter man fara, utan att oroa sig själv eller andra däröver. Livets huvudsak och den förnämsta sanningen är, att se till att man får en god utkomst.

Utan synnerlig förvåning, åhörde jag denna prästerliga harrang. Den var mig icke alldeles obekant. Den utgjorde blott en bekräftelse på vad jag förut läst i en bok: "Vet du vad präst är?" Jag bara förundrades över den unge prästmannens öppenhjärtighet, men antagligen tyckte han att ingen synnerlig förbehållsamhet var av nöden inför så unga öron. Emällertid betraktade jag honom som en mäkta slug prästman och såg i hans framtids hand en svenska statskyrkans biskopskräkla, i vilket antagande jag stärktes än mer, när han till sist sade, att han kommit upp på bärget för att bada sina fötter i det vatten som stod på stenhällarne, emedan en "klok" gumma sagt honom att detta skulle bota den fotsvett varav han besvärades. Vid efterseende märkte jag ock, att han stod barfota, och jag tänkte: "Kan tron försätta bärg och bärgsvatten för-

sätta fotsvett, då bör ock denne mans naivitet kunna försätta honom till ett fett, kungligt svenskt prästgäll.

Det omnämda rimsmideriet, vilket skrevs ungefär samtidigt och förvarats under dessa många år, för att nu slå en värld med häpnad, talar för sig självt och har, i Farbror Slokums namn, nedanstående, om hög poetisk begåvning vittnande lydelse:

Min Sångmö i Vaggan.

Du oskuldsfulla barn, en framtids tärna,
Var du en stråle från en himlens stjärna,
Förrän du kom hit ned till denna jord?
Var du en gnista ur en norrskensflamma,
Som invid polens vagga, elvor ämma,
Därborta uti silverglittrad Nord?

Ty vara måste du ett ljusets byte,
Du lilla mjälla, skära purpurknyte,
Av ros och lilja konstigt sammansatt;
Din mun liksom ett moget smultron glöder
Och kinden är ett blomblad ifrån Söder
Och ur ditt öga gnistrar djupblå natt.

Osägligt lycklig skulle jag mig skatta,
Om jag ditt ursprung, flicka, kunde fatta —
Det kan ej vara ifrån gruset här —
Stor sak, likväl! Här ligger du och rullar
Uti din vagga, som din mamma lullar
Och sjunger: "Slumra, liten älskling, kär."

Men fast så liten, och därtill en flicka,
Så vill du likväl helt förtvivlat dricka,

En tunna full, tycks knappast att förslå;
Jo jo, du märker hur det öker kraften
Och det är därför du den vita saften
Drar nästan alltid ut ur druvor två.

Väl, drick med lust, du lilla, rara tulta.
Det hjälper dig att snart på benen stulta —
Ty krypa måste du, förr'n du kan gå —
Jag här i dag dig till min sångmö korar,
Ty se, hos dig inspiration jag spårar,
På röda läppar och i ögon blå.

Jag på mitt knä dig längtar att få gunga;
Där skall du lära mig att sånger sjunga
Och lisa svedan uti mänskobröst.
Ty o, den lindras, svalkas, stillas, somnar,
Och kvalda hjärtats vilda oro domnar,
När skaldens luta viskar hopp och tröst.

Och nu står läsaren äntligen vid min barndoms tidsskifte. Varför har jag hållit honom så länge där? För att jag själv älskat att dröja där? Ja. Men inte det ensamt. Vem vill ej dröja i livets solsken? Barndomstiden är dock mer än solskensdagar. Den är framtidens portnyckel. Utan den blir varje livsteckning ofullständig, för att icke säga något än värre. Det är ju ingenting ovanligt att få läsa självbiografier nu för tiden. Ibland skrivas de av sådana, som själva anse sig för kuriositeter och ibland av andra, som i den eller den trott sig se ett märkvärdigt geni, men vanligtvis är barndoms-

tiden helt och hållet utelämnad. Och likväl är det under den tiden karaktären formeras. Då äro vi naturbarn och framstå sådana vi äro. Längre fram i tiden kallas vi kulturmänniskor, vilket vill säga detsamma som att vi lärt oss leka "kurra gömma" med varandra i tankar, ord och gärningar och att efterapa de tongivande i orten, antingen det gäller att klättra på den himmelska repstegen eller att ramla utför "Sista styverns trappor." Följes inte den kulturen, då utstakar man en knagglig väg för sig själv att vandra på, ett magert bord att äta vid och en tunn madrass att sova på. Ju längre jag lever, desto nyckfullare förefaller mig naturen. Varför i all världen, glömde den bort att utrusta alla människor med lika stort antal efterhärmningsceller? Några få stackare äro ju nästan renons därpå och gå och brösta sig över frihet och självständighet, med tomma matskrin och sönderrivna rockskjört, och få leva och dö okända, utan biografier, memoarer eller välskrivna minnesrunor.

Att känna eller inte känna Farbror Slokum, är likgiltigt. Han är ett otacksamt subjekt att dissektera. Men är det någon som vill känna honom, så är embryot målat sådant det var. Förställningskonsten är den skönaste av alla sköna konster, men den delen av hans uppfostran blev, som ni torde märkt, beklagligen försummad, och kanske är det därför han tvungits att vandra genom livet så tunnklädd.

Huru jag studerade teknologi

Hos min morbroder stannade jag icke länge. Jag var nu på mitt femtonde år och tiden var därför inne att min kristendom behövde upplappas. Med andra ord: Jag skulle beredas till min första nattvardsgång. Må min hädelse förlåtas, men det är min övertygelse, att om det finnas änglar i himmelen, så gräto de ymniga tårar över den beredelsen. De här memoarerna kunde uttänjas snart sagt till oändlighet, om här omtalades allt, som stod i förbindelse med den. Låt oss draga en slöja över eländet och glädjas över att vidskepelsen och dess representanters maktdagar i det närmaste tillhöra en försvunnen tid. Dock låt mig säga, att om jag var klentrogen och vacklande med hänsyn till min såkallade gudsfruktan förut, så blev det nu ytter värre. Komministern — han var a d e l s m a n och hette de Besche — som hade denna beredelse om hand, var ett veritabelt "vredenes barn." Icke sällan var han "pirum", när han med rödbrusiga, puffiga kinder och vacklande gång, infann sig på "förhöret" bland sina nattvardsbarn, inför vilka han, till och med svärjande förkunnade: "att när människan dör, så dör hon likt en gris." Man skall hålla detta för

otroligt och några bevis för att styrka mitt anförande kan jag ej åberopa. Men om detta faller under någons ögon, som är bekant med det svenska prästerskapets meritlista, sådan den var för sextio år sedan, skall han åtminstone icke hålla min utsago för omöjlig. Fruktan för prästynglet var dock så stark att varken mina kamrater eller jag vågade yppa sådana grovheter inför våra målsmän, väl vetande, att om vi så gjort och det kommit inför de andlige fädernas öron, hade följden blivit den, att vi nekats att "gå fram," såsom det hette och då ett sådant missöde ansågs för en outplånlig vanära, höllo vi inne med saken och läto "udda vara jämt."

Mina tvivel och vantro, som nog voro kända i orten, utgjorde intet hinder för, att jag i allmänhet ansågs besitta "utmärkta kristendomskunskaper," så något hinder för att få "stå på gången" fruktade jag icke. Och mycket riktigt, söndagen före pingst stod jag där i sällskap med ett stort antal vidskepelsens offerlam, som i kraft av kunglig förordning och gällande lag, måste inför allt folket godkänna en tro den vi icke ägde, och ikläda oss förbindelser dem ingen väntade att vi skulle hålla. Hush! Av alla lögner äro nog religionslögner bland de vidrigaste. Med en sådan tvingar svenska statskyrkan och hennes oäkta dotter, Augustana synoden i Amerika, sina ungnöt att börja salighetsfärden. Icke underligt att de kalla sig "Den allena saliggörande kyr-

kan.” Det måtte varit från dem chicagosvensken fått sin trosövertygelse, som halvfull inne på en krog, slog knytnäven i disken och skrek: ”Jag kan ge mej f-n på att jag blir salig när jag dör!”

Efter att åhört ett salvelsefullt tal och avtvungits löftet om att tro på tre gudar, inmundigade vi, mitt på ljusa pingstdagen nattvarden, ”under suckar och tårar och böner och rop,” ty ädlingen-komministern hade anbefallt oss att ”försmälta i tårar.” Ännu i dag kan jag tilldela mig det ärliga vitsordet att jag ansträngde mig av alla krafter att ”se rörd ut” och vad tåreflödet beträffade, så föll det i försvarligt mått, ty jag hade haft den omtänksamheten att ha stoppat en rödlök i fickan. Jojomen! Kristendomen var en skön uppenbarelse inom den allena saliggörande kyrkan på then tiden.

Likgiltig och tanklös såsom de flästa unga människor äro vid den åldern, var det inte utan att jag förnam en flyktig aning om att inte allt stod rätt till. Jag hade ju läst och hört så mycket om Gud, och varande av ett svärmiskt, jag ville hellre säga poetiskt lynne, erfor jag ibland en hastigt övergående, men icke dessmindre förnimbar åtrå efter att få någon slags lösning på de gåtor, som rörde sig i mitt inkvisitiva inre. Detta gjorde att jag med begärlighet ock började sluka tros- och otrosskrifter.

Rätt ofta fick jag nu tillrättavisningar av min morbroder för mitt myckna läsande, enär jag där-

genom försummade hans merkantila innträssen. Sände han mig ett ärende till bankkontoret eller med en fraktura till ångbåten, så var jag alltid länge borta, ty som jag alltid var försedd med en bok i fickan, var det intet ovanligt att jag hade ögonen i den medan jag gick på gatan, och var det någonting däruti, som särskilt fängslade min uppmärksamhet, hände det att jag slog mig ned på en bänk i parken eller på en hustrappa och där fördjupade mig i läs ning och funderingar till dess timmar förrunnit, då jag borde och kunnat vara tillbaka inom några få minuter.

Att jag icke var lämplig för handelsyrket blev snart klart för min släkting och efter att ha rådgjort om saken med andra i stället för mig, vilken det närmast gällde, frågade han mig en dag, om jag ville bli präst? Då vart jag rädd, ty genast framstod för min syn den adlige komministerns fula, kopparfärgade, puffiga anlete och den sliskige hjälpprästens lurande ögon i all sin vämjelighet och jag svarad: "Av barmhärtighet, morbror, gör mig inte till falskmyntare. Vad som hälst annat, utom det." Han sade för tillfället ingenting, men han såg på mig med en orolig blick, skakade huvudet och gick upp till sin syster, som förestod hushållet, inför vilken jag blev ofrivilligt vittne till hans förklaring med ovanligt eftertryck, att han misstänkte at jag var inte rätt klok och att någonting måste göras

snart för att få grillerna ur huvudet på mig. Blott några dagar senare, meddelade mig min hederlige och praktiskt anlagde onkel, att han beslutit sända mig till en teknisk skola. Den tekniska skolundervisningen var i Sverge vid den tiden en privatsak. Flera privata tekniska skolor, däribland en i vår hemstad, funnos i den såkallade landsorten, men det blev fastslaget att den privata tekniska skolan 39 Mäster Samuelsgatan, Stockholm, var den inrättning, som hos mig skulle upptäcka och utbilda de tekniska anlag, som ingen sett och ingen anat. Men min fader lär, efter vad min morbror påstod, varit överingenjör vid Brevens bruk, i Nerike tror jag, och därför skulle jag träda i hans mekaniska fotspår.

Jag förbigår alla reflexioner över dylika tillämpade dumheter, som misslyckats så ofta och så länge att man så småningom övergivit den professionella yrkesarvsföljdsteorin och tillstäder ynglingen att, i de flästa fall åtminstone, själv utstaka den livsbana han föredrager. Icke heller skall jag ånyo införa mina vänner i de trånga, dåligt ventilerade, mycket primitivt inredda och olämpliga privata skolrummen, som då fingo tjänstgöra. Och för onödigt anser jag ock att tala om de för mig gräsligt torra matematiska lektionerna och det praktiskt opraktiska såkallade värkstadsarbetet, där man måste sudda med allt, utan att lära något grundligt. För

mig var detta värre än när jag sattes att packa sill i min morbrors upplagsmagasin.

Hade man velat peta mig ur den litterära askan och mitt inuti den hetaste elden, kunde man inte ha utvalt en lämpligare anstallt, än tekniska privatskolan 39 Mäster Samuelsgatan i Svea rikes huvudstad, nordens Paris, den sköna synderskan vid Mälarens strand, där tusende och en lockelser av olika slag, liksom förena sig om att draga svärmaren bort från vad han kallar olustigt tvång. Också dröjde det icke länge innan lektionerna skolkades allt mer och mer till dess de och jag blevo helt främmande för varandra. Det var en alltför mager kost för mitt sinne att leva på digniteter och rötter samt beskriva kvadrater och oktagonaler.

Redan medan jag mera direkt än nu, lydde under min gode onkels kommando, hade han under ett anfall av ytterlig generositet tillåtit mig att följa med till teatern. Det skulle han inte ha gjort, ty från den stunden ljöd det i mitt inre: ''Detta skall hädanefter bliva min musik." Vakande, sovande, drömmande drogs min håg och mitt sinne till det jag hörde och såg den oförgätliga aftonen på ''de bräder, som föreställa världen." Nu var jag där denna håg kunde mättas. Varje afton fann mig på någon ''hylla." Efter hand blev jag bekant med småteatrarnes sujetter och kungliga teaterskolans elever och fick på så sätt tillträde bakom kulisserna

på en del. Med författarne Frans Hedberg, August Säfström och flere, blev jag pärsonligen bekant. August Blanche och Johan Jolin voro mina halvgudar och Knut Almlöf, Dahlgren, Edvard Swartz, Deland, Sundberg, jämte damerna Michal och Jacobson med många andra, svävade för min fantasi, högre än Olympens allra högsta väsen. Jag anfäktades av fullt utbildad teaterdille och enligt min egen åsikt, var det klart att jag var klippt och skuren till teaterförfattare och aktör.

Grillerna tilltogo allt mer och mer, och det förbättrade icke saken att jag kom att bo i sällskap med Knut Tivander, anställd vid Selinders barnteater, Robert Sjöström, elev vid kungliga teaterns balett och Frans Hodell, redan då en gryende talang som författare och aktör. Mäster Samuelsgatan beträddes numera ytterst sällan. Jag föredrog helst att glömma var den låg.

Bland andra galenskaper, skrev jag en teaterpjäs, som kallades "Rödsoten," vilken väl inköptes av direktör Selinder för 15 riksdaler, men som för det fula namnet skull, aldrig blev uppförd. Bättre öde rönte ett värsifierat en-aktsstycke, "Hans räddande engel," vilket gavs å Trädgårdsföreningens teaterpaviljong i Stockholm och å Göteborgs Nya teatern, av Selinderska barntruppen, där jag tagit anställning under skolferierna, och i vilket stycke jag dunderade med mycken patos och stora drama-

tiska gester, så att svetten lackade av mig, vilket förskaffade mig en inropning av den medlidsamma stockholmspubliken och några uppmuntrande ord från dåvarande politiborgmästaren Bergman.

Under sommaren 1865 ambulerade jag med den Selinderska turnén genom mällersta och södra Sverges större landsortsstäder, såsom Göteborg, Karlskrona och Halmstad med flera. Direktör Selinder hade dock icke mycket bruk för vad scenisk förmåga jag möjligen besatt, ty i de små pjäser som uppfördes, voro rollerna redan besatta, nya stycken behövdes ej så länge landsortsturnén varade och dessutom var både direktören och jag själv av den åsikten, att om jag hade några anlag, voro de mindre användbara i de små lustspelen. Ofta var jag föremål för kamraten Hodells satir och gissel, för mina högtravande, uppåtsträvande patetiska utgjutelser på värs och prosa. Han gjorde icke blott narr av mig härför, utan försökte av värklig vänskap förmå mig att slå in på komediens lättare område. Men när helst jag prövade på något i den stilen, föreföll det mig platt, dumt och klumpigt.

I Halmstad blev jag bekant med Svenska Familjejournalens utgivare, herr Gernandt, som öppnade sina spalter för min svada, så att under de närmast följande åren, blevo rätt många poem och andra uppsattser under signaturen Theodor, synliga uti denna, i den stilen, då enastående publikation.

Någon synnerlig valuta för detta kludderi, kom mig visserligen icke ofta till del, men det vidgade min umgängeskrets bland den tidens unga stilister, och det gav mig tillika den självtillit och självkritik, utan vilken en författare alltid känner sig såsom om han stode på osäker mark.

Mitt första kärleksrus.

I städerna Karlskrona och Halmstad kanske vi få dra en smula på smilbandet, om vi göra ett uppehåll där. Tvenne händelser timade därstädes, en i vardera staden, som, ehuru de icke voro varken epokgörande eller av någon vidare betydelse, likväl böra omtalas, om inte för annat, så för att visa att i ynglingen bodde ännu pojken kvar.

Genom en av de gamla ungmör, som vårt förvända samhällssystem lämnar för länge eller för alltid på den äktenskapliga efterkälken, blev jag på en av henne, för de Selinderska sujetterna arrangerad tebjudning presenterad för en 15-årig pensionsflicka vid namn Frida Lundström, dotter till en utom stadens hank och stör boende arrendator, vilken hade rykte om sig att vara förmögen och på denna viktiga, alla brister överskylande grund, tilläts att umgås med sjömanssamhällets borgerliga societet — de livréklädda sjögastarnes exklusiva tjärlukt, fick naturligtvis ingen civilklädd inandas annat än vid be-

hov av ficklån eller borgensförbindelser.

Det var inte första gången jag blivit bekantgjord med pensionsflickor. Sådana hade passerat revy för mig i kanske hundratal, utan att de egnats mer uppmärksamhet, än som egnas väplingen på en blommande klövervall. Men från den lilla Fridas, lik en svällande blomknopp gestalt, förmådde jag icke slita mig lös. Mina ögon följde henne överallt och varje hennes rörelse hade för mig ett egendomligt tilltalande behag. Aldrig förr hade jag känt mig så besynnerlig i kroppen. Blodet sjöd hett i ådrorna och likväl kallsvettades jag. Vid ett passande tillfälle drog jag min värdinna, hennes namn var fröken Amanda Kahl, bakom en fönstergardin och beskrev för henne mitt tillstånd, så gott jag kunde. Jag väntade att se bekymmer och deltagande avspegla sig i hennes ansikte, men i stället slog hon ihop händerna och uppgav den ena klingande skrattsalvan efter den andra, grep mig i skuldrorna och drog mig ut på salsgolvet, där hon dansade runt med mig flere varv, ändock att jag stretade emot och protesterade allt vad tygen höllo. Äntligen stannade hon, förde sin mun till mitt öra och viskade: "Ni är kär, unge man. Ni är rysligt kär!"

Jaså, när blodet sjuder så hett i kroppen att det bränner i skinnet och man likväl kallsvettas, då är man kär, rysligt kär. "Det var hemskt," sa Rydingen. Jag hade annars känt en man som blivit

änkling och han talte om för mig att sedan han i sju månader kokat sin egen mat, bäddat sin egen säng, själv sytt fast sina byxknappar och tvättat sitt linne och så en dag stod och betraktade en änkas tvättlina, vilken änka också kokade sin egen mat, bäddade sin egen säng och sov ensam däruti, blev även han kär, rysligt kär. Men när jag såg honom före min avresa från Stockholm, var han inte kär längre ty han hade gift sig med änkan, fastän hans grannar sade att han inte var stort bättre än en ungoxe, därför att han icke kunde vänta med giftermålet till dess att änklingsåret var ute. Hans kärlek slöt såsom min hade börjat — med sjudande blod och kalla avrivningar. Och det där ska' vara så sött och rart, efter vad poeter och andra tosingar påstå? Jo, jag tackar, jag!

Hur som hälst höll jag fröken Kahl för en riktigt förståndig dam. Det hade hon bevisat sig vara genom att bjuda oss på te — Frida och mig i synnerhet — Och nog var hon så pass gammal, att hon visste vad det var att vara kär. Egendomligt nog, hur kär jag var, vågade jag varken se på, tala till eller komma i Fridas närhet. Men glodde på henne under lugg och på avstånd, det gjorde jag, så hungrigt, som om jag velat sluka henne. Sanningen var att hade det inte varit för vår deltagande värdinnas drift att vilja hjälpa andra till en sällhet, (?) som hon själv nödgats försaka, så hade aldrig stationen

för kunglig svenska flottan fått äran av att vara den plats där det unga eldiga slokumska hjärtat första gången klappade ticka-tacka för korta kjortlar och spetsgarnerade byxholkar. Men hon var den fè som oförtruten och självförsakande uppbjöd sin förmåga att leda våra stapplande steg in på den mystiska kärlekens roshägrande experimentalfält. Det var hon som förde oss samman i dansen och leken och ingav oss mod att slutligen kyssas till avsked när vi skildes åt. Att jag härvid bar mig tafatt åt, märkte jag nog, men under natten repeterade jag experimentet så många gånger i andanom, att jag nästa morgon var mindre klåpig, då jag stod Frida till möte innanför porten till huset där hon tog sina pianolektioner.

Smaken för "munhuggning" utvecklade sig därefter med förvånande snabbhet; jag tyckte mig aldrig få nog därav. Då Frida måste slita sig ifrån mig för att icke helt försumma sin musiklektion, beslöt jag gå upp till fröken Kahl och se om jag kunde få kyssa henne. Jag var alls inte nogräknad vem eller vad jag kysste, men kyssas måste jag, ty kyssas var både roligt och gott. När jag kom upp till henne och omtalade vilka omfattande dimensioner min kysslust hade antagit, samt sporde henne om hon trodde att mycket kyssande var nyttigt för hälsan, svarade hon, att ingen levande människa blev illamående av nam-nam. Det svaret gjorde mig så

morsk att jag gick rakt fram till henne och kysste henne mitt på mun med bara läpparna, d. v. s. — utan både mustascher och pipskägg. Jag var illa därann och fasligt anfäktad.

Dessa voro för mig alldeles nya symptomer. Jag miste inte matlusten, såsom jag läst i romaner att de göra, som det "evigt kvinliga drager framåt och uppåt." Men jag snek omkring Fridas och Amandas fönster både dag och natt. Och jag skrev värs om dem och för dem. För deras skull studerade jag astronomi, så att jag på minuten kunde säga tiden för solens och månens upp- och nedgång. Mina poetiska födelsesmärtor utkämpades i en liten vacker bokskog invid havet och där gick jag liksom Frithiof "suckande och såg på månen." Jag köpte ett halft dussin modärna löskragar, tre gredelina halsdukar, en burk pomada och en flaska färskt luktvatten. En gång i timmen borstades mina skodon, håret gneds in med olja och eau de cologne, så att min anatomis över- och underände sken som solen i Karlstad, då svenskarne öppnade dörren för norskarne och sade: "Gå, och håll käften!" Medan Frida var i skolan och Amanda i köket, gick jag och letade efter deras fjät i gatdammet och upptäcktes ett förmodat sådant, så tillbads det med samma fromhet som våra religiösa förfäder tillbådo en svart kalv med en vit prick mällan hornrötterna, under det min stackars blodpump arbetade övertid för att er-

sätta den enorma kvantitet maskinolja, som de starkt anfäktade hjärncellerna förbrukade under och mällan de tätt på varandra följande paroxysmerna. Amanda Kahl sa att jag var kär, rysligt kär, men mina läsarinnor förstå att jag var tokig, rysligt tokig, vilket vid den åldern betyder ett och detsamma. Av allt mitt hjärta beklagar jag unga pärsoner som under denna kritiska period råka för drift ut på samhällshavet. I nittionio fall av hundra göra de haveri antingen på ekonomiens, temperamentets eller den allmänna livsuppfattningens blindskär. Vad specielt angår mig, så var min beundran ungefär lika fördelad mällan den knoppande ungmön i byxhålkar och den mognade skönheten i tillskruvad korsett och måhända var det detta, såsom kapten Puff brukade säga, som "uppehöll balansen i Europa." Ett par veckor senare ändades Karlskrona sejouren. Så snart vi farit därifrån glömdes både den unga och gamla flamman. Jag slapp helskinnad från affären, blev ånyo normal, samt återfick, så när, mina sinnens rätta bruk.

Bland nymfer och najader.

"Halmstadslax och fortepiano," har herrskapet hört talas om? Så har ock jag, men i vad förhållande, de tysta beskedliga laxarne stått eller stå till de slamrande såkallade musikinstrumenten, det har jag icke kommit underfund om, fastän en del tanklös

tankekraft förslösats på det högviktiga ärendet. Så mycket vet jag dock, att laxen är god för magen och pianot för — Paderewsky. Som sagt, jag hade hört och läst så mycket om Nissaån och dess däruti fångade halmstadslax, att nu, när jag med truppen gästade den präktiga vackra staden, med dess å och lax, föll det mig i sinnet att bese ån för att försöka fånga en av de senare.

Vad nu först Nissaån angår, så, såg jag den i egenskap av inbillad poet, med besvikna känslor, icke därför att den är varken liten eller obetydlig. Vattenmängden och dess djup var icke heller ringa, men det var dess färgton, som icke behagade mig. När stämde en poet sin lyra till den bruna färgens lov? Aldrig! Rosenröd, guldgul eller himmelsblå skall den vara, för att vinna de profetbesläktade inspirerades bifall. Men ack, så prosaiskt! Den historiska, mycket omskrivna Nissaån hade ett brunt, ja, vad som var nästan värre, ett smutsbrunt eller snusbrunt vattenflöde. Dess medelhöga, vågformiga stränder voro dock lövskogbevuxna och som skog och vatten för mig ansetts vara naturens högsta prydnader, blev jag lätt försonad.

Först av allt gällde det finna ut, om fisklyckan ville bliva mig bevågen, vadan en medförd metrev med en på kroken slingrande mask utslängdes "huvudstupa,'' såsom Braun säger, "i havets djup att brorskål där med herrar hajar (laxar) supa." Att

jag icke ägde den ringaste insikt i laxfiskets vare sig teori eller praktik, föll mig inte in att tänka på och så förflöt frukt- och resultatlöst den ene timmen efter den andre, utan att varken glada eller fula laxar gåvo sig tillkänna. Väntan blev mig dock varken lång eller enformig, ty, liksom jag under mina romanläsningsgriller ständigt bar en bok i fickan, var det sällan som jag nu, efter att ha blivit behäftad med gallopperande författaredille, var i saknad av skrivmateriel. Det kunde ju ha blivit en förlust för tid och eftervärld om någon nyfödd tanke gått förlorad därför att intet medel förefanns till dess omedelbara upptecknande. Jag hade redan en god stund sysselsatt mig med att anteckna de intryck Nissan och näjden gjorde på mig, då jag rycktes ur mina drömerier av mång- och fulltoniga skrattsalvor.

Naturligtvis ville jag veta varifrån dessa härledde sig. Skratt har jag alltid tyckt om, enkannerligen unga flickors skratt. Det påminner på en gång om den svenska ängslärkans drill om våren och härmfogelns utmanande toner i den nordamerikanska urskogen. Länge behövde jag ej fundera. Ett kort stycke väg från där jag låg i gräset och skrev stod ett badhus invid åbrädden och rätt som det var såg jag en hel svärm av 10- 15-åriga flickor, ledsagade av tvenne äldre "förkläden," troppa ned till och in i detsamma. På en gång var intrësset väckt. Lax och skrivning skötos i skuggan och min i Karlskro-

na till liv väckta kysslust började åter att göra sig gällande. Jag beslöt intaga en avvaktande hållning och se vad komma skulle. Och vad var det som kom? Gudomliga syn! Den ena flickan efter den andra kom ut ur badhuset, klädd i luftiga kostymer, de mindre i så luftiga till och med att de ej ens kunde upptäckas med obeväpnade ögon. Från en vid badhusbryggan anbrakt trampolin och under muntert glam, höjde de sina i solskenet bländvita armar över huvudet och med fingerspetsarne sammanslutne såsom till bön, störtade de sig ned i det bruna elementet, i vilket de tumlade om som lekande delfiner.

Ack att jag inte hade en av de många teaterkikare varav salongen brukade överflöda under föreställningarne. Visst kunde jag märka att de söta najaderna voro av olika dimensioner och således av olika åldrar, men avståndet var för långt för att särskilja detaljer. De stannade icke länge åt gången i vattnet, utan kravlade oupphörligt upp på trampolinen, varifrån de gjorde skutt på skutt, den ena efter den andra och ibland två, tre på en gång. Det var det där kravlandet och skuttandet, som jag velat iakttaga på närmare håll. Katten och ugglan se i mörkret och örnen spejar sitt byte i dalen från den mångtusen fot höga klippspetsen, men en stackars tjugoårig teateryngling är varken katt, uggla eller örn. Han vill se, men kan inte, emedan en

styvmoderlig natur utrusat honom bristfälligare än kattor, ugglor och örnar. Undrar just vad stort det är att vara människa och veta, att "i tusen former trivs det sköna," när man inte får se det?

Vad skulle jag göra? Från den plats som nu innehades var min närvaro dold bland buskar och träd, men sökte jag komma närmare blev upptäckt oundviklig, ty känslolösa människor hade undanröjt buskaget och lämnat en öppen plats runt badhuset. "O, du avundsvärda vatten, som obehindrat får vidröra, smeka, kyssa och leka med och bland dessa bländande neckrosor! Finns det inom eller omkring Nissaåns sagovärld, någon medlidsam trollfé, så träd fram och i ett nu förvandla mig till en vattendroppe!" liksom skrek det i min så lätt och ofta virrigblivna huvudknopp. Vad för något? "Hjälp dig själv, så hjälper Gud dig," ljöd bönhörelen. Jag kunde ju med hull och hår kasta mig i Nissaåns vatten och krypande på dess botten......Duger inte Olyckligtvis andas människan med lungor och inte med gälar..... "Men vad är det där för en slags snipig gondol, som kommer där?" avbröt jag min tankegång, då jag i en krökning av floden såg en pojke landsätta sig på ett par vattenskidor.

Han var lantbo och kom från flodens andra sida, på väg till staden att uträtta ett ärende, vilket kom att taga mer än en timmes tid. "Fick jag för en 25-öring bruka hans skidor under tiden?" "Gärna!"

Eureka! Jag blev så glad att om jag haft tid, hade jag utgjutit mitt jubel i gudarnas knän.

Vattenskidor hade mina fötter aldrig beträtt förut, men det betydde minus. Det myckna sköna, som hägrade för min inbillning, värkade alltför tilldragande att en sådan oerfarenhet fick vara avskräckande. Dristig steg jag ombord, fattade den dubbelbladiga åran och småsjöng:

"Skjut ut min båt med förlig vind
Utöver flodens bruna vatten,"

Detta var ett oberäknat nöje och ett ganska praktiskt fortförskaffningsmedel. En sådan här framåtglidande tingest skulle fiskeriidkaren Petrus lagt sig till med innan han företog sin historiska promenad, som höll på att sluta så fatalt. Om det är sant att Guds barn inte ha tur i spel, så hade jag dock en makalös framgång när jag ville studera naturens okonstlade skulptur, ty värkligen kom jag den inträssanta gruppen allt närmare, vilken nu vid min åsyn påminde om en flock skrämda gäss. De började illskrika och huller om buller flaxa inemot land. De som voro närmast kröpo på alla fyra upp på badhusbron och försvunno snart inom badhusväggarne och till de andra ropade ett av "förklädena" att hålla sig stilla under vattenytan. Antagligen trodde hon att fridstöraren ernade fortsätta färden till stadsbron, men däruti missräknade hon sig, ty när jag kom mitt in uti flickgruppen höll jag mig kvar där

och försökte att få ett samtal i gång, ehuru de över vattnet uppstickande små täcka huvudena voro mycket fåordiga.

Från där jag stod på mina förhyrda skidor och flickorna lågo nedhukade på flodbotten, var icke mer än några famnars avstånd till badhusbron. På sin höjd var ej vattnets djup mer än lika många fot och hade det icke haft den bruna färgen, som förut och nu mycket mer misshagade mig, torde en eller annan biologisk iakttagelse kunnat göras för vetenskapens befrämjande. Nu var det täfft.

På badhusbron såg jag den ena av de gamla skyddsandarna stå och gestikulera. Hade icke min hela iaktagelseförmåga varit konsentrerad på min fagra omgivning, är det troligt att jag kunnat tyda den pågående signaleringens innebörd, men till min olycka och undergång insåg jag dess betydelse först efter att det var för sent. Att de båda argusögade bevakarinnorna förstått varandra, det blev jag snart övertygad om, ty i ett nu kände jag huru skidornas akterändar trycktes under vattenytan, med en samtidigt vaggande rörelse, vilket medförde att jag tog överbalans och störtade baklänges rätt ned i flickringen, som dock skingrades så hastigt att då jag återfått jämnvikten och stod på mina ben i den rinnande strömfåran, såg jag hela svärmen med matronorna i mitten, stående på badhusbron, pekande finger och uppgivande förlöjligande skratt på min

bekostnad, vilket, om det ock kom från änglar, ljöd i mina öron, såsom det mäst disharmoniska tjut.

Såsom antytts var floddjupet endast några fot, så det tog blott få sekunder för återuppståndelse, men skidorna och min hatt voro av strömmen redan förda utom räckhåll, vadan för mig intet annat återstod, än att genomblöt, snopen, stukad och skamflat vada i land så fort ske kunde, utskrattad av den muntra flickskaran.

Ja, detta var allt jag fick för min nyfikenhet och mitt stora besvär, om därtill lägges en uppsluppen beskrivning i stadens tidning på mitt laxfiskande äventyr — icke synnerlikt olik ovanstående. Metrevens, hattens och skidornas öden äro för mig okände "intill skrivande dato." De senare flöto väl i land och uppfångades någonstädes i närheten, av ägaren. Om icke, står jag debeterad för dem i den obalangserade motboken, som föres av den flitigaste bland alla räkenskapsförare, på huvudkontoret bortom sjustjärnorna.

Debutanten och hans morbror.

Med de övriga sujetterna kom jag på hösten åter till huvudstaden, utan att ha skördat varken guld eller lagrar. Min morbroder hade jag lyckats hålla i okunnighet om såväl min teatervurm, som min skrivklåda. Han visste att jag varit på resor under sommaren, men antog att de företagits i botaniska

syften, vilket nog delvis var riktigt, ty mången solig morgon fann mig på strövtåg över skog och mark i Hallands, Blekinges och Skånes tjusande näjder med portieren över skuldran och plantspaden till vandringsstav. Det var en skön, ljuvlig och oförgätlig tid. Då trodde jag ännu att jag ägde ett skönt fosterland att älska och leva för. Först i en senare tid erfor jag att den fattige äger inte en tumsbredd av det land han trälar på och måhända måste dö för. Vill den lottlöse någon gång gnugga sömnen så pass ur sina religions- och samhällsförblindade ögon, att han kan få syn på den av egendomstyranniet med pukor och trumpeter såsom kardinaldygd utbasunerade ärkelögnen — fosterlandshumbugen?

Återkommen till Stockolm, var det nog min avsikt att inte fortsätta detta dubbelspel längre, utan ägna mig mera uteslutande åt de tekniska studierna. Från hyllan i mitt lilla privatrum, tog jag ock ned de dammiga luntorna och inställde mig vid skolans öppnande. Och skulle man kunna tro det? För hela tre veckor var jag en attentiv och exämplarisk studiosis. Men det är med teaterdille och skrivklåda, som det är med sprittörsten. Sällskapsvanan utövar den största dragningskraften. Om källarkunderna kunna förmås att glömma sällskapet och undanhållas den förrädiska spritlukten, så är förnyktringen hoppingivande; men låt dem bara komma i beröring med de förre och under oset av den senare, så bar-

kar det genast på tok och sista villan bliver värre än den föregående. Därför dröjde det icke heller längre än dessa trenne veckor, förrän mina många gemytliga och levnadsglada flanörer fingo reda på att jag återkommit, uppsökte mig och småningom återinförde mig under det glada och kvicka livets rusande inflytelse.

Om bara dessa stilister och teaterynglingar inte varit så städade, nyktra och sansade i sitt uppträdande, om de druckit punsch och toddy i stället för tè och lemonad eller om de fört ett ohyvsat språk, späckat med svordomar och grovheter a la de amerikanske gentlemanna(!)ynglingarne, i stället för att konversera om nya uppenbarelser på litteraturens och konstens områden samt den senaste primadonnans eller premieraktörens furor eller fiasko, då hade de varit mindre farliga för min motståndskraft. Nu tog det blott kort tid innan jag var lika ohjälpligt insnärjd i Apollos, Talias och Terpischores bedårande nät och virrvarr. Skolkning från skolan blev lika, om icke långt värre, än den varit förut.

Allra största delen av det folk med vilket jag i en senare tid kommit i beröring, umgås med den orubbliga, fastän i de flesta fall oriktiga föreställningen, att "komedianter" äro detsamma som ett omoraliskt, onyktert, osedligt och lättfärdigt byke. Jag har mig veterligt aldrig försökt att fria dem från denna villfarelse, emedan jag vet att okunnig-

hetens förutfattade inbillningar dö sakta, underblåsta som de äro av dem vars pärsonliga fördel det är att vidmakthålla all slags vidskepelse. Här vill jag dock säga, att om under min levnadsdag, jag någon gång besjälats av bättre impulser och mänsklig sambördighetskänsla, så har grundgnistan därför utgått från umgänget med dem som med pännan tecknat och från scenen framställt de mänskliga lidelserna i förkroppsligade gestalter.

Sant är, att man även bland dessa finner slagg och drägg, men egendomligt nog, där sådant förefinnes, framstår det i så avskräckande dager att det snarare värkar varnande än lockar till efterföljd, samtidigt som det övervägande goda som framväller ur dessa källsprång, så starkt griper in i karaktärsformeringen att livstumlet sällan förmår att helt utplåna den av intelligensen påtryckta hallstämpeln. Detta är också helt naturligt, ty varje författare, liten eller stor, söker att åstadkomma det bästa som är i honom, vare sig det gäller att teckna det höga, sköna och sublima eller det låga, råa och avskyvärda. Och när så aktören kommer honom till hjälp och framställer karaktärsteckningarne förkroppsligade, då ser åskådaren sig själv sådan han är i en levande spegel ansikte mot ansikte.

Och skall här nu sägas något om teaterns yttre bildningsförmåga, så är det klart att den också måste vara värdefullt ingripande, såvida aktörens liv

är vad det bör vara: ett dagligt studium huru att kunna naturtroget framställa, även i det yttre, den han åtagit sig att föreställa. Den ena gången framträder han som kung, ädling, rik och mäktig, en annan gång som medborgare, tiggare, slav; den ena aftonen representerar han dygden, barmhärtigheten, självuppoffringen, den andre lasten, sveket eller känslolösheten; i dag är han den smäktande älskaren, i morgon hycklaren eller bedragaren; ibland avmålas genom honom fromheten, ibland gudlösheten, mördaren, skenheligheten. Förstår han sin kallelse, så studerar han och gör sig förtrogen med värklighetens mångskiftande brokiga tavlor. Han måste tillägna sig gentlemannens fina later och vagbondens svävande hållning; klädsel, mimik, gester, gång, rörelser, röst, anletsuttryck måste undergå en ständig träning, för att inför publiken förmå att åskådliggöra den medelmåttans yttre anständighetsgrad på vilken varje särskild klass antages stå. Att sådant naturtroget återgivet, icke kan annat än göra intryck på åskådaren, förstår åtminstone den som vet att den allmänna intelligensutvecklingen ej nått längre än dit där människosjälen kan liknas vid ett vax, på vilket det lättaste vidrörande lämnar hart när outplånliga märken. Detta har jag velat säga gent emot den hos vårt vardagsfolk, mästadels från den dogmatiska kyrkans sida meddelade oriktiga föreställningen, att teatern är ett syndens och lätt-

sinnets tillhåll, som måste undvikas för att undgå ohjälplig förtappelse, där man lider skeppsbrott på allt som anses för dygd, moral och heder. Jag upprepar vad som antytts förut, att i stället för att vara detta, är den en människokännedomens högskola, där man får se sig själv och andra avslöjade i diktade, men likväl i naturtrogna värklighetsbilder.

Jag har nämt att politiborgmästare Bergman i Stockholm vid ett tillfälle visade mig en värderik uppmuntran. Vad det var som gjorde att han än vidare visade sitt intrâsse för mig, blev mig icke tydliggjort, men genom hans invärkan vart jag framställd för kungliga teaterns dåvarande intendent Hyltén-Cavallius och gavs tillfälle att inför honom och teaterskolans lärare premieraktörerna Jolin och Sundberg, samt orkesteranföraren, avlägga prov på min teatraliska utrustning. På något sätt hade jag ock vunnit nåd för premieraktören Edvard Swartz då femåriga dotter Frida och för henne hade jag talat om, vad som förestod mig, vilket hon inberättat för sin far och förmådde honom att giva mig ett par lektioner i deklamation. Sålunda utrustad inställde jag mig en förmiddag, med andan högt uppe i halsgropen, inför dessa, i mitt tycke överjordiska storheter och föredrog Malmströms vackra dikt: "Hvi suckar det så tungt uti skogen?" samt ett litet humoristiskt stycke kallat "Åreporten." Jag kände på mig att jag gjort min sak bra och väntade intet

annat än de vackraste lovord; men döm om, huru jag på en gång trycktes ned till framgångens nollpunkt, då intendenten öppnade sin vackra, med välvårdade blonda mustascher prydda mun och sade: "Ni är nog inte alldeles i saknad av dramatiska anlag, men på komediens område tyckes ni, för närvarande åtminstone, vara komplett oduglig. Vad anlag ni än må ha i dramatiskt hänseende, så komma de nog inte att användas, ty för det första är ni för liten till växten. Ni blir aldrig en högrest man och hjälteroller anförtros sällan åt lilleputtar. Dessutom är ni något snedmunt, vilket märkes vid edra leenden, och så har ni ett ärr på näsan. Dessa tvenne små lyten kunde bliva er till fördel i lustspelet eller komedien, men de synas vara det enda lustiga ni är i besittning av. Dock måhända ni har sångröst? Drag fram inför kapellmästaren "en aria eller par," såsom det heter i "Korpens visa," så få vi höra."

Orfei drängar! Måste jag nu, så skamflat och så tilltvålad, också tvingas att sjunga. Det fanns ingen undflykt. Förtvivlad, passande för min sinnesstämning, drog jag till med "Trubadurens dödssång." Kapellmästaren var dock så barmhärtig, att han avbröt mina verop redan i första värsen, med ett: "Sluta, unge man, sluta! Fy katten! Ni sjunger ju med näsan i stället för med bröst och lungor. Ni har icke mer sångröst än en krokodil."

Jag ansåg mig förlorad och stod i beredskap att rusa ut och dränka mig i Norrström. Att en så genomgående moralisk stukning kunde falla på min lott hade jag trott omöjligt. Den var den första, men långt ifrån den sista av det slaget. Tänk om våra små svensk-amerikanska litterära högfärdsblåsór, från medaljören Johannis Augstus till den lille "Rosen på Tistelön," vilken nu som bäst pryder för detta Brackolles blomsterrabatt, råkat ut för välförtjänta stukningsportioner innan de stelnat i självförgudningens kristall, då kunde de ha blivit vårt härboende folk till något värkligt gagn.

Vare sig nu att de fyra herrarne, som hade mitt teatraliska framtidsöde i sina händer rördes till medlidande av mitt ynkliga utseende eller det var på andra grunder, nog av, intendenten förkunnade efter någon överläggning, att jag fick bevista skolans lektioner, vilka pågingo 10—12 f. m. och 2—4 e. m. Några löneförmåner åtnjöt ingen elev förrän han blev användbar för scenen, men vägen till framgång var öppen, vilken framgång berodde på möjligen inneboende slumrande anlags utveckling. Vanligtvis tóg det två till fem år innan eleven anförtroddes en "talande rol," men för att bibringas scenvana och stålsätta dem mot den elakartade "rampfebern," fingo de emellanåt en "stum rol," vilken även den ansågs för eftersträvansvärt avangsemang.

Man ser härav att första stegen på teatertil-

jan," även vid landets första scen, ingalunda voro guld- och lagerbeströdda, och då elevskolan rekryteras från den icke förmögna klassens barn mällan 10—16 års ålder, blir väntan på inkomstkällans flöde för de flästa så lång att de tvingas söka annan utkomst, vanligen vid någon mindre pretentiös Stockholmsteater eller i landsorten ambulerande scen. Den utbildning eleverna emällertid erhöllo var, även om den icke kom dem till direkt sceniskt gagn av livslångt värkligt värde, ty som umgängespolityr blev den i det närmaste outrubblig, varjämte smaken för bildande samkväm blev ett fortsatt behov. I belevat umgängessätt, god ton och artigt sällskapsliv kunde de forna eleverna spåras även efter att en och annan av dem beträtt det sluttande planet, vilket nog icke så sällan inträffade. Låt mig exämpelvis relatera tvenne sådana fall:

Med Stockholmslivet på 1860-talet bekanta torde minnas en ung man, som brukade knoga omkring på gatorna, mästadels i stadsdelen inom broarne, med ett positiv på ryggen, emällanåt stannande utanför något ökänt hus, vevande sin på den tiden omtyckta låda, varur skärande och dallrande toner frammalades såsom ackompanjemang till de visor han sjöng med för var dag skrovligare röst, vilka samtidigt tjuste det yngsta och det lättfotaste Stockholm, de senare lutande sig ut genom fönsterna så långt de vågade för att deras blott lätt betäckta och

skövlade kroppar icke skulle taga överbalangs och ramla i gatan, nog inte så mycket för att lyssna till den nästan dagligen exekverade konserten, utan fast mer för att uppfånga de lidelsefulla blickar som den vevande och sjungande "artistens" eldiga ögon riktade mot de härjade skönheterna. Den unge mannens värkliga namn var Ros, men gatornas vissnande nymfer, vars riddare han var, dubbade honom "Vackre Ros," under vilket namn han blev allmänt känd, icke blott över hela Stockholm, utan jag tror, ock inom vida kretsar i landsorten. Huru en man skall se ut för att kallas vacker tillhör för mig de olösta problemen. "Mig förefaller alla negrer lika svarta i mörkret," så om han förtjänte benämningen på grund av sin fysiska utbildning, låter jag Stockholms glädjeflickor ha sista ordet, men att den var malplaserad där moral och sedlighet skall tagas med i beräkningen, det äventyrar jag påstå.

Kort före den tid jag drogs inom teaterlivets trollcirkel, var positivspelaren en av kungliga teaterskolans mäst framstående elever. Konstkritiker förespådde honom en lysande framtidsbana. Med växt lik en Adonis, rent skurna manliga anletsdrag, goda förberedande skolkunskaper och en sångröst vars renhet, klang och omfång blott ännu kunde anas, tycktes han giva skäl för att i en snar framtid sprida glans över den svenska dramatiken och lyriken, då på otroligt kort tid den Luther tillskrivna

treenigheten ''kvinnor, vin och sång,'' drog totalförmörkelse över den nyss bjärt uppgående konstnärs stjärnan, besannande, att ''från salongens höjd, till rännstenens djup, är blott ett tuppfjät.''

Det andra fallet, ehuru nästan sorgligare, torde dock väcka mer inträsse bland svensk-amerikanske läsare, enär ungdomsdramats senare del utspelades eller måhända håller på att utspelas här. Det rör sig omkring en ung man från samma tid. Han var son till en, som i Sverge bar ett högt aktat konstnärsnamn. Vad som sagts om ''Vackre Ros,'' kan också tillämpas på den ifrågavarande unge mannen. Då han möjligen ännu tillhör de levandes antal och kanske finnes någonstädes inom Förenta staterna, dit dessa minnen torde finna väg, anser jag det för en plikt att endast beteckna honom med bokstaven S. I staden Marshalltown, Iowa, är dock en del av hans härvarande meritlista känd och utgör ett varnande exämpel på att yttre företräden, medfödda talanger och god härkomst, ingalunda skydda från fall, där den moraliska karaktären överrumplas och drager offret ned i samhällsdyn.

I Stockholm såg jag S. på Odeonteatern spela en ledande rol i skådespelet ''Fattigdom och högfärd. Han gjorde sin sak rätt bra och vann publikens bifall. Jag minnes huru jag avundades honom då för hans präktiga figur, ovala ansikte, lindrigt böjda romarenäsa, sympatiska tonfall i rösten och nobla

hållning. Vad hade jag då velat giva i utbyte för allt detta mot min lilla oansenliga stofthydda, inom vars bröst dock rörde sig en trängtan, kanske starkare än i hans, men vilken aldrig kunde realiseras emedan själens möjliga företräden icke ersatte naturens njugghet vid kroppens utrustning. Men en tid senare, då jag i tidningarne läste att han dömts till flere månaders fängelsestraff för nipperstöld från dottern till en snickerifabrikör, då avundades jag honom icke mer, utan var nöjd med naturens lottkastning.

År därefter spårades han på Långholmen, dit han sänts att avtjäna tre långa år, också då för tillgrepp av annans gods. Efter min ankomst hit till landet, sammanträffade jag med honom av en händelse i ovan nämde plats, på en av mina missionsresor. Han hade då anställning som provisor på ett apotek. Det var samme bekymmerslöse S. Fängelseluften hade icke utplånat aktörens hållning. Bland landsmännen var han populär för sin ännu vackra sångröst och hos de svenska flickorna stod han i hög gunst för sin välväxta figur och sina regelbundna anletsdrag. Sitt förnedringsliv låtsade han icke om och inte heller alluderade jag däråt. Vi skildes och jag var glad tro att den mer fördomsfria republiken blivit räddningshamn för ännu en, på de svenska utsvävningsskären förlist ung landsman. Hos S. hade dock vanbesläktningens frö fallit så

djupt och hunnit slå så vidsträckta rötter att det framskjutande ogräset icke kunde undertryckas. Det är nu mer än trettio år sedan detta sammanträffande och såsom allting annat, trängdes han undan av andra på minnets duk framträdande bilder, till dess jag en dag i Kansas City, Kansas, i den präktigaste av dalkarlars hem — Olle Hedmans — kom att med honom samtala om nytt och gammalt. Vännen H. kände den förre provisorn och aktörens amerikanska levnadssaga långt bättre än jag och han berättade att S. efter att ha gjort flerfaldiga landsmän till offer för sin anekteringspassion, hamnade i Iowas statsfängelse, för huru lång tid, kunde min sagesman icke delgiva. Om ridån nu fallit i sista akten av hans levnads tragedi eller icke, så har jag dock tänkt att dessa drag därutur, så långt de äro kända, kunna bliva någon till gagn, vilket är min ursäkt för att de upptecknats.

Mycket, rätt mycket vore än att säga om det jag såg och hörde under min tvååriga elevtid vid "Hans majestät konungens hovkapell och teater." Men jag måste inskränka mig till att säga det dessa år tillhöra mina levnadsrikaste. Icke ett moln strök över min klara vårhimmels horisont. Spirithaltiga drycker förtärde jag aldrig, hasardspel hörde jag ej talas om, snuskigt språk var bannlyst bland kamraterna under deras vistelse inom Taliatemplets väggar, vilket medförde den hälsosamma vanan att om

sådant någon gång förekom i annat sällskapligt umgänge, värkade det anstötligt på själslivets för detsamma ovana fibrer, så att man hälst drog sig undan sådant sällskap. Eleverna voro ålagde att bemöta varandra med utsökt artighet, icke blott medan de å pliktens vägnar voro samlade, utan ock när de tillfälligt sammanträffade på promenader eller vid inbjudningar till familjehem, vilket icke sällan inträffade, ty de voro gärna sedde och även eftersökte i de senare, enär de med sina värkliga eller inbillade talanger, ansågs giva en viss konstnärlig anstrykning åt sällskapet. De ansågos uppflyttade till en sådan samhällelig rangskala att de emottogos icke endast i det borgerliga familjeumgänget, utan som oftast ock i vad man kallade den finare societetens salonger, vilket nog också bidrog till deras teatraliska utbildning.

Bakom kulisserna hade eleverna ej tillträde utom vid tjänstgöring och sådan förekom under de första åren sällan. Min iakttagelse där, blev därför ej vidsträckt, men så mycket såg jag dock, att samma förbindliga umgängeston rådde mällan de längre komna sujetterna, som den som eleverna voro ålagde att iakttaga och jag märkte ock att ytterlig ordning och snart sagt militärisk punktlighet iakttogs överallt. Frivola friheter såg jag aldrig förekomma, konversationen var kvick och animerad, men alltid aktningsfull och fri från närgångenhet.

Tillträdet till aktrisernas klädloger var hermetiskt avstängt, så att först efter föreställningens slut kunde de mötas av anhöriga och vänner utanför teaterns södra utgång.

Ordspråket säger att "mycket vatten rinner medan mjölnaren sover" och så måhända var också fallet här, men jag har blott antecknat vad som kom under min observation under den lyckliga tid, som jag hade tillträde till denna, såsom jag anser, Sverges förnämsta bildningsanstallt. Icke kan jag heller från observationsståndpunkt säga att samma pietet var rådande vid andra teatrar, men det tror jag mig våga påstå att den moraliska atmosfären även vid dem, är långt ifrån så dimuppfylld, som den oinvigde tror sig ha rättighet att antaga.

Låt oss icke i tankegång förväxla den svenska scenen med den amerikanska. Sverges nationella teater var ej av dess grundläggare kung Gustaf III avsedd att vara blott en förlustelseplats, utan mera en folkbildningens högskola för den populära smakens utveckling i politisk, sociell och moralisk riktning. Dess strävan skulle vara att föra folktanken in under det högsta möjliga, patriotismen förädlande inflytande.

Den dramatiska konsten i Sverge var då och är än mer nu, alldeles olik den, som går under detta namn i Amerika. Här kryper den krassaste kommersialism under dramatikens slöja och vad som här

går under benämningen dramatik krälar så nära det vulgäras, för att inte säga det oanständigas och det vämjeligt löjligas dypölskant, som man hoppas att det i allmänhet förskämda smaksinnet vill fördraga. De inhemska geschäftsförfattarne och dessas förtolkare, nedlåta sig värkligen till att studera de lägsta folklidelserna, för att kunna bedöma hur mycken frivolitet, grovkornighet, lidelsefull anspelning och intellektuell mordlust de våga bringa fram för sin vildsinta, indiantjutande publik. Komedien tolkas genom plattheter, negerfysionomier och irländska apansikten med träskodans; skådespelet har blivit en burlesk och tragedien en dramatisk parodi. En del privata såkallade elokutionsskolor finnas väl, i vilka det föregives att den dramatiska konsten ingår som läroämne, men vad de kvinliga aktriserna beträffar, så består deras framgångsfullaste beredelse för scenen uti att ha varit invecklade i någon sensationell skandalhistoria, ju smutsigare desto bättre. Dramatikens kyskhet, renhet och höghet synes man här, med få undantag, icke ens ha en aning om. Men i det lilla, högt upp i norden inneträngda Sverge, har man nu snart i ett och ett halvt århundrade förstått vad det betyder för nationallynnets sunda utveckling att underhålla en skola och en scen, där den svenska nationalkaraktären avstämplas i ord och bild. Heder åt de få av de våra, som här i landet, under vidriga och oförstådda förhållanden, lik-

väl försökt att införa svensk dramatik på amerikansk botten. Sverge må anses såsom en obetydlighet, så är ock skogens lilla myra, men det oaktat ha världens visaste män utpekat den såsom människans naturliga läromästare och förebild.

Det var nu april månad 1865. Redan stod solens skiva "blank och trind" på den nordiska vårhimmeln. Lärkan slog sin drill i sky, ovan Djurgårdens och Rosendahls lövskogsknoppande slätter. I dälder här och där syntes lämningar efter den avtågande långa vintern, med dess nu fort smältande drivor, i vars ytterkanter framstucko, för den milda västanvinden vänligt mot vandraren nickande små nyfödda blåsippor såsom om de ville säga: Välkommen att bryta den långa enformigheten härute. Det rörliga liv, som vi förebåda, men ej få bevittna, skall nu snart begynna. Vi älska den smältande drivan, den är vår mor som gav oss liv, men vi frukta solens brännande glöd, ty den förtorkar våra blad och utsinar vår livssaft. Men, som Geijers "Viking" sjunga även vi:

"Dock klagar jag ej mina dagars tal,
Kort var, men god, deras fart.
Det går ej en väg blott till gudarnas sal
Och bäst är att hinna den snart."

De små — jag tyckte på den tiden att de voro stora som fregattskepp — kanalångbåtarne och rospiggarnes vedskutor plöjde redan Mälarens solglitt-

rande, alltid beskedliga vågor. De mera betydande köpmännen, somliga åtföljda av sina fruar eller andra kvinliga bekanta, kommo till huvudstaden för att göra sina sommaruppköp och för att under ett par dagar njuta av storstadslivet.

Det var en tisdagskväll och premier på "Storan", det vill säga, det historiska skådespelet "Fyra dagar av Gustaf III:s regering," uppfördes första gången å den kungliga scenen. Jag hade nästan hela dagen gått fram och tillbaka förbi anslagstavlan och småmyst mot ett på de i stycket uppträdande pärsonernas namn, ett namn som jag alltid tyckt om, ty det bars av en man, som jag alltid beundrat och beundrar ännu i denna dag. På affischen stod nämligen:

"En page, spelas av eleven herr Slokum."

O, vad jag tyckte den raden såg söt ut! Jag tröttnade aldrig att betrakta den. Joho, nu äntligen hade dagen randats, då Stockolms konstälskande publik skulle slås med häpnad! Visserligen bestod hela uppträdandet uti att, klädd i svarta sammetsbyxor, vita silkesstrumpor, blankläderskor med silverspännen, bröstkrås och spetskrage omkring hals och händer, på en förgylld bricka inbära en biljett och med en djup bugning överräcka den till hans majestät konungen, men hjärtat bultade förfärligt av stolthet över det stora förtroendet och fruktan för att icke nog värdigt kunna utföra den maktpåliggande rolen, ehuru jag under hela tre veckor bå-

de dagar och nätter inövat den hemma framför spegeln och vid repetitionerna på teatern inför den kritiske regissören. Och på aftonen inför den fullsatta salongen, där till och med hela hovet var närvarande i den kungliga logen, kom jag lyckligtvis icke av mig, antagligen mäst på grund av att jag inte behövde yttra ett ord, utan bara baklänges draga mig tillbaka mot fonden och efter en vink av den kungliga handen försvinna, likaledes a la kräftan, d. v. s. baklänges, ur den lysande publikens åsyn, ty det var en stående regel att aldrig utom vid föreskrivne fall, vända ryggen åt salongen. Om jag varit vidskepligt anlagd, torde jag redan då ha anat att detta mitt uppträdande var begynnelsen till en fortsatt kräftgång för livet, men det tänkte jag icke på då. Jag bara kände mig besviken över att publiken icke belönade min debut med en applådsalva. Men jag antager att denna underlåtenhet också var ett järtecken på det värde allmänheten skulle sätta till min offentlighet i framtiden. Jag tröstade mig dock, har tröstat och kommer alltid att trösta mig med att jag icke är den enda talang som traskat oförstådd genom världen. Hm!

Den natten sov jag föga eller intet, men drömde stora framtidsdrömmar det gjorde jag. Intendent HyltènCavallius hade sagt, att min stympiga växt, min sneda mun och min kluvna nos voro negativa kvalifikationer för kraftsprång mot den dramatiska

konstens zenit. Men hade ej en lärftskramhandlare som utvisslades när han debuterade, sagt till publiken, att man kan skjuta bom på sparven, men träffa örnen. Jag kände redan min lilla rultiga lekamen lyftad på örnavingar och den kluvna näsan och sneda munnen lyftes med till konstnärsryktets svindlande höjder, där applådsalvor smattrade, inropningar genljödo och tidningarne innehöllo lovprisande omnämnanden på värs och prosa. Eleganterna på Norrbro gröngulnade i ansiktet av avund och societens tjusande damer myste förstulet och sände smäktande ögonkast när de mötte mig på promenaden i Kungsträdgården. Det var en orolig, men triumferande natt.

Äntligen började Stockholms pulsådror att flöda livligare, ty fastän en storstad aldrig sover, så liksom hämtar den anden en gång på dygnet. Det är bara de små samhällena och de små i samhället som ha tid att sova—hur skulle de annars kunna utplundras? — ”Den tysta kraften” — prässen — som så många beundra, men så få bruka, utbjöd sina lungor, tidningarne. Alla innehöllo smickrande omdömen från gårdagens spektakelafton, men ingen sade någonting om pagens siratliga bugning, imponerande hållning eller välsittande dräkt. Till och med den sneda munnen och kluvna näsan måtte ha undgått recensenternas uppmärksamhet. Det var klart att jag i egen inbillning ”gått upp som en sol,” men i

andras, "fallit ned som en skinnpäls." Nåja, otack är ju världens lön, tänkte jag och begav mig vid klockan 10-tiden till elevskolans vanliga lektion Kanske väntade mig där ett erkännande från förmän, lärare och kamrater.

Länge dröjde det heller icke förrän en vaktmästare kom med bud från intendenten att jag skulle inställa mig i teaterns kansli. Nå äntligen var triumfens timme slagen! Jag beredde mig att mottaga den väntade hyllningen med tillbörlig blygsamhet. Med bultande hjärta steg jag in och stod ansikte mot ansikte inför min — morbroder. Den nyss så häftigt arbetande livspumpen tvärstannade efter att ha tagit ett generalskutt upp i halsgropen, samtidigt som en kall kåre kröp längs hela ryggraden och själva ansiktsmusklerna blevo slappa som blötdjur.

"Du ser inte glad ut över att så oförmodat möta din kära morbror," sade han omsider, efter att en lång stund under tystnad ha fixerat mig. "Och ändock beredde du mig en överraskande konstnjutning i går afton. Av tekniska skolans föreståndare och herr teaterintendenten här, har jag hört huru dina studier bedrivas. Jag känner mig icke i en passande sinnesstämning att lyckönska dig. Men du har herr intendentens tillstånd att följa med till mitt hotell, där vi kunna vidare talas vid."

Nödd och tvungen följde jag naturligtvis med

och vad där föreföll är icke nödvändigt att relatera i detalj. Vare det nog sagt, att morbrors ultimatum gick ut på, att jag antingen skulle följa med honom hem och där fortsätta eller rättare återupptaga mina i huvudstaden försummade studier, eller ock drog han sitt pekuniera understöd tillbaka och jag fick taga mig fram bäst jag förmådde.

Visserligen sade han med ord, att han inte ville utöva något tvång på valet av min levnadsbana. Men vad kunde jag göra? Den lilla inkomst jag möjligen kunde förskaffa mig i författareväg var högst problematisk och slutet på pjäsen blev att jag redan nästa dag sade farväl till Stockholm och att ridån gick ned för alltid över den enda kallelse för vilken jag i värkligheten känt mig besjälad. Bra är det emällertid ibland att vara utrustad med vad en del folk kallar en tjurhuvsnatur. Det tyckte jag då. Många gånger senare har jag tyckt annorlunda, fastän jag mästadels gått min egen utstakade väg för det. Men hade jag vid den tiden haft mera självtillit, hade jag aldrig underkastat mig vad jag då beslöt att underkasta mig. Min plan var fattad. Fick jag icke spela på de bräder som föreställa världen, så skulle dock ingen få hindra mig ifrån att på värklighetens världstiljor utföra den rol, som i ett nu sammanskrevs i mitt inre. Om mitt liv sedan blev en komedi eller tragedi, fick slumpen avgöra. Onkel behärrskade situationen i dag. Min tid

skulle komma.

Sällan hade det väl med mera sannsynlighet sagts om en yngling eller ung man, att han blivit en annan människa. I stället för att vara livlig och glad till humöret, pratsam, munter och som man sade, till och med en smula kvick, gjorde jag mig fåordig, nära nog dyster. Siffror och matematiska beräkningar hade alltid varit min förskräckelse och äro så intill denna dag, men nu sväljde jag dem, som man sväljer det enda medikament, vilket kan rädda livhanken. Ur mina tankar bannlystes poesi och litteratur. Skön konst, musik och skaldetoner bortdrevos som om de varit häxor. Min själsföda bestod av digniteter och rötter och till umgängesvänner utvalde jag logaritmer och serier, spetsvinklar och oktagonaler. Under allt var jag kallblodig som en fisk. Men onkel han blev så varmhjärtad, nyt och belåten att han velat giva mig vadhälst jag begärt. Men jag begärde ingenting, ty jag behövde intet. "Nu," sade han till sin syster och sina vänner, "har pojken blivit sig själv och fått sina sinnens rätta bruk." Medan värkliga förhållandet var, att jag var en främling för mig själv och brukade en med tvång framkallad viljekraft, som icke närdes av, men förtärde mitt livsblod.

Femton månader fortsattes denna penitens och något mer än ett år efter slutet av min så snöpligt avbrutna teater- och författarebana, avlade jag ett

slags examen och fick ett icke så oävet avgångsbetyg. Min hederlige morbror, ty han var en hedersman, som utan tvivel menade väl med mig, fastän han, såsom en forntida småstadsborgare, icke studerat och därför icke kände till den mångsidiga mänskliga karaktärssammansättningen, var naturligtvis närvarande vid detta högtidliga tillfälle. Att jag då, vid tanken på vad som passerade i Stockholm något mer än ett år förut, så skoningslöst ruinerade hans förhoppningar och grusade hans säkerligen närda glädje, har jag mer än en gång ångrat under tidens lopp. Men ungdom och visdom få ej rum inom ett nyckfullt huvud. Så snart som den tekniska privatskolans föreståndare, rektor Törnblad, överräckt mig det imitativa pergamentdiplomet, vände jag mig mot min belåtne släkting och sade högt i allas närvaro:

"Onkel, jag vet att det här betyget kostat er mycket pängar och därför borde jag tacka er. Men det kostar mig mycket mer. Ni har köpt det med edra kontanter och på så sätt tillhör det er. Har ni något bruk för det, så tag det. För min del har jag oryggligen beslutit att aldrig använda det."

Med dessa ord stack jag pappersrullen uti hans hand, lämnade den fästliga salen och — återsåg honom aldrig mer.

—o—

För vind och våg.

Att läsaren redan uttalat förkastelsedomen över den scen jag arrangerat och som huvudpärson utspelat i skolsalen, tager jag för givet. Jag har icke heller skonat min — karaktärssammansättare. Ty nu, nära sextio år senare,är det svårt tro, att jag själv kunde planlägga och utföra en så känslolös och raffinerad vedergällningsrätt. Men jag skriver de här memoarerna för att visa hurudan en människa kan vara sammansatt. Icke såsom de flästa biografister, för att framhålla hurudana de vill att den läsande allmänheten skall tro dem vara eller ha varit. Sådant frambringar ingen sann människokännedom. Inte för ett ögonblick insinuerar jag att andra hava enahanda lyten, endast det betonas, att det fanns en tjugoåring, som var sålunda sammanfogad. Andra må gärna lägga hela skulden på individen och prata om den fria viljan. För min del är jag böjd antaga, att ett tio dollarmynt icke gäller för dubbla beloppet på världsmarknaden .

Att ta mig fram på egen hand, ansåg jag outförbart för femton månader sedan. Nu var situationen sådan att här förelåg intet val. Behovet är

uppfinningarnes moder på mer än ett område. I Stockholm hade jag en svärm av vänner, vilka när som hälst och under vilka omständigheter som hälst varit redo att dela sista kronan med mig. Hunger, törst och köld behövde ingen undergå bland dem som ansågos ha genomgått den spirituella födelsens bad och den heliga frihetens förnyelse, så länge den mångsidiga vigilangsen kunde praktiseras. Fostbrödralagets oskrivna lag lydde: "En hacka för alla, och alla hackor för en vid förefallande behov." Den som där hade en pänna och kunde giva liv åt en ny idé eller tankeriktning, hade tillfälle att dag eller natt omsätta den i en krona eller par och dessutom, hade man kommit så långt på den teatraliska elevskolans bana att man började användas, om än blott i smått, så tilldelades man för varje sådant en hygglig dussör och vanligen dröjde det icke så evigt länge nu, förrän vissa små lönevilkor stipulerades. För mig voro därför de ekonomiska utsikterna där solljusa, jämförda med vad de voro nu, sedan jag stuckit mitt senaste och sista skolbetyg i min ärade morbroders köpmannahand. Så vitt jag kan erinra mig hade jag icke då ett öre i min ficka och som jag icke återvände till mitt rum i min onkels hus, hade jag icke heller mer kläder, än dem jag gick och stod uti. Det var den första och så långt jag kan minnas, den enda gången jag erfor den pärson- och bokstavliga tillämpningen av bibelsattsen: "Rä-

varne hava kulor och foglarne nästen, men människosonen har intet att luta sitt huvud till."

Planlöst och utan mål, vandrade jag gatan fram, som ledde ned till den segelbara delen av strömmen. Stockholmsbåtarne lågo där och hade jag haft mynt är det troligt att jag återvänt till huvudstaden och i så fall hade min livskarta fått ett helt annat utseende. Så litet, som saknaden av några mynttecken, tar det emällertid att utstaka den livsväg varpå den i sina egna tankar betydelsefulla människan skall färdas. Blott några timmar förut, hade jag sett ett mer än helårigt viljeprov mogna och utföras och nu stod jag ett viljelöst, obeslutsamt flarn, färdigt att kastas ut på händelsernas strandlösa sjö. Skulle jag duka under i dess vågor, slås i stycken mot dess klippor, tjusas av uppnådda leende stränder och nå en pålitlig hamn? Fråga vinden, som susar i skutornas tackel och tåg. Den som förstår det oraklet, får kanhända svar.

Det började småningom skymma, fastän aftonhimlen var klar och blå. Något tillhåll för natten måste jag anskaffa mig. Oavsiktligt gick jag ombord på en liten såkallad vedskuta, på vilken ingen levande varelse syntes till. Här kröp jag in i en rankig, med pressenning överdragen räddningsbåt. En stund låg jag här och försökte övertänka min belägenhet, vilken den förflutna dagens händelser medfört och vilka jag själv, genom vad man skulle kalla

min halsstarrighet framkallat. Särdeles länge dröjde det dock icke förrän tankarne började den irrgång som föregår sömnen. Bekymren i unga år, om de någon gång inställa sig, sakna spänstighet och duka lätt under för andra påtryckande naturkrafter, och snart var jag sluten i sömnens, den helande glömskans armar. Den gamle, som oroligt vrider sig på sitt mjuka, väl tillredda läger och som ville giva en värld om han blott för en stund kunde gripa den flyktande huldgudinnan efter vilken han förgäves famlar, får ligga där oberörd, med sina minnen och missräkningar, lyssnande till pendelns avmätta knäpp, räknande nattens långsamt skridande timmar, till dess han dödstrött slutligen överfalles av en ännu mer tröttande dvala, medan den unge, på ett hårt, otillrett läger, utan hem, utan vänner, utan framtidsutsikter, ensam, en främling i en främmande omgivning, somnar bort med ens, lika sött som miljonärsbarnet på sin sidenomhägnade, guldbefransade kanapé. Sålunda bereder naturen, å ena sidan den gamle att utan saknad gå bort ur den värld där han fullgjort sin livsgärning och å andra sidan den unge att möta och trotsa de okända moln, som kanske hopa sig på hans förestående livsdags horisont.

Såsom jag tyckte, eller kanske bara drömde, förnams ett ljud liksom av skvalpande vågor. Detta väckte mig dock ej. Det var blott en vaggsång,

som förlängde min sömn och vila. Men det blev till sist icke blott vaggsång, utan ock en tämligen häftig vaggning. Skvalpandet blev även tydligare och jag hörde till ock med människoröster. Det var både trångt och kvaft i min improviserade hytt och koj och för att åstadkomma någon luftväxling samt moderera temperaturen, skjöt jag presseningen en smula åt sidan. Något spejande öga måtte ha märkt att båtens och min betäckning rördes, ty en grov hand fattade i densamma, samt hyvade den åt sidan och en undersättsig omkring 45-årig man, med väderbitet ansikte, stod framför mig, klädd i sjömanskavaj och vida oljeduksbyxor, samt dito sydväst på det redan lindrigt gråstripiga huvudet.

"Åhoj, Petter!" ropade han akterut, efter att ha sett på mig några sekunder med ett par små, men godmodiga ögon. "Vet du att vi ha en liten fin salongspassagerare ombord?" Och vänd mot mig förtfor han: "När, hur och var, i Kattegats och Skageracks hamn, föll ni ned i den här kojen, min junker? På riggen ser ni inte ut att vara varken jungman eller matros och med segel, beck och tåg ha de där fingrarne aldrig varit i beröring. Nå nå, efter jag så här oförmodat purrat ut er, är det väl så gott att ni stiger upp och byter om hytt, till att börja med."

Allt detta yttrades med en sådan vänlighet i röst och åtbörder att sjöbussen genast vann min he-

la tilltro. Jag insåg strax att här var ingen fara för att det skulle gå med mig som med Brauns Jona, att "en matros, så beckig och så lång, om vingbenet mig tog och sang fasong, mig slängde huvudstupa i havets djup, att brorskål där med herrar hajar supa."

Jag kröp ut från mitt nattliga läger och följde "kapten," ty det var skutans befälhavare, ned i hans lilla, skumma, oordnade, men skapligt renliga kajuta, där han, utan att vidare fråga vem eller vad jag var, satte framför mig en tallrik full med varmt paltbröd, stekt fläsk, ankarstock och svart kaffe, varav jag åt något, fastän ingen hunger förnams, ehuru jag ingenting förtärt sedan gårdagens middag.

Under och efter måltiden talade jag sanningsenligt och så fullständigt som situationen krävde, mina senaste års levnadssaga, den skepparen åhörde med, som det syntes, djupare andakt och uppmärksamhet, än mången "frälst själ" lyssnar till sin själasörjares söndagspredikan. Många ord talade han icke, men en gång emällanåt runkade han på huvudet, drog en tobaksfläta ur kavajfickan och karvade från den med slidkniven en laddnig för kritpipan ur vilken han flitigt insög och utblåste tjocka rökvirvlar under berättelsens gång. I utbyte fick jag veta, att han och Petter, skutans manstarka besättning, krupit till kojs tidigt föregående afton, men då vinden blivit gynnsam vid midnatstid, hissat segel och voro nu på väg till Burgsviks hamn på ön Gotland,

dit de gingo med barlast, för att därifrån hemföra slipstenar och kalk, tvenne av öns betydande utförselsprodukter. Resan gick för övrigt både snabbt och lyckligt, så att redan på tredje dagen voro vi framme. I stället för att avfordras passagerareavgift, stack den gode skutägaren en femkronesedel i min hand vid avskedstagandet och på min framställda önskan lovade han att vid sin hemkomst glömma bort att han haft en fripassagerare ombord på resan till "Östersjöns pärla," den historiska ön, med den på ruiner så pittoreska och fordom betydande hansestaden på dess västra kust.

Ett splitter nytt yrke.

Huru modig en liten femkronesedel kan göra en pank stackare, erfor jag denna dags förmiddag efter ilandstigandet. Visserligen hade jag, vad man kallar, snygga gångkläder och inte bar mitt ansikte en bovfysionomi, men för övrigt hade jag ingenting som bestyrkte antingen jag var "fogel eller fisk." Tack vare den omtänksamme skepparens femkrona, slapp jag underkasta mig det tvetydiga som för en okänd pärson på en främmande ort är förbundet med att "låna hus," utan i stället, såsom det anstår en resande hyra mig ett rum. Hos kamrater i Stockholm hade jag nog mången natt "kinesat," det var helt vanligt och hörde nära nog till professionen,

men att diretkt bettla eller "vojta" mig fram, det hade jag aldrig behöft. Huru mycket värde denna under andra förhållanden för en bagatäll ansedda summa än hade för mig och huru tacksam jag kände mig mot den okonstlade givaren, har jag dock ibland önskat att den icke kommit mig till del, ty nu hindrade den mig från att lära känna en viss nyansering i min karaktärsutrustning. Jag har undrat om jag utan den, under behovets inflytelse, slagit in på vigilangsens, oärlighetens eller den ärbara fattigdomens taktik? Varken förr eller senare har jag varit underställd ett sådant prov. Huru kan en människa veta antingen hon är ärlig eller svekfull, förrän hon legat i det absoluta behovets degel och luttrats däruti? Det är icke mycket att brösta sig över att man är ansedd för ärbar och hederlig, så länge icke det nakna nödens spöke står över en med sitt hån- och hotfulla grin och griper fatt uti och nära nog söndersliter de tomma inelvorna. Då först, tyckes det mig, skall det visa sig om redligheten, ärbarheten och sanningskärleken äro så djupt inplantade, att den fåfängliga stoltheten hällre får duka under, än att med en såkallad nödlögn söka tillvinna sig tillfällig undsättning eller ock mer eller mindre direkt beträda oärlighetens slippriga räddningsplanka. Det är ett falskt påstående, att tillfället gör tjuven. Tillfället skaffar tjuven sig själv, om icke en omutlig rättskaffens karaktärsbildning

utestänger allt köpslageri, när det krassa, krävande, gnagande och tärande behovet, värkigt eller inbillat inställer sig. Det är icke heller sanning att världen är så hård, egoistisk och osympatisk, som man menar att den är. På djupet hos oss alla ligger en medlidandets åder, vilken nog så ofta satts i rörelse av sveket att den skenbarligen förlamats, men nödens sanningsenliga, okonstlade språk, åtföljt av en redbar blick och ett öppet väsende, kan den sällan länge emotstå, utan måste, om än tveksamt, slutligen framvälla i dagen.

Den första pärson som jag kom i beröring med efter ankomsten till denna hamnplats, vilken var någonting mällan köping och fiskläge, var ställets tullinspektor. Han var baron och bar det ståtliga namnet Åkerhjelm. Fastän han var adelsman, var han dock icke överdrivet adligt utrustad på huvudets vägnar. Men som vederbörande på grund av hans ärftliga anor, ansett sig böra förse honom med ett arbetslöst uppehälle, hade de anvisat honom plats på denna undanstuckna ort. Artig och tillmötesgående var han emällertid och sedan jag för honom återgivit senare delen av min historia, inbjöd han mig, utan tvekan eller misstankar, till sitt, för en baron visserligen anspråkslösa, men anständiga hem. Hade icke intelligensens féer uttömt sina ymnighetshorn över honom mer än nätt och jämt till husbehov, så hade de dock varit långt frikostigare

mot hans fru baronessa, en medelålders kvinna, vars varken vackra eller fula ansikte, oförställt förrådde sitt borgerliga ursprung. I sitt föregående gifte hade baronen en son, som var löjtnant vid ett regemente på fastlandet och vilken jag fann, efter att senare ha lärt känna honom, vara en av de många aristokratiska snobbar, varpå Sverge då för tiden var så rikt och vilka på övningslägren uppträdde som tölpiga tyranner och i det allmänna livet, som slyngelaktiga högfärdsblåsor. Hemma hade det högvälborna herrskapet en tolvårig baron, vilken likt Sven Dufva, av sin fader fått för mycket och av sin moder för litet av vettets arv och skulle man döma för övrigt från pojkens fysiska tillyxning, så var han nog lika stark och klumsig, som han var dum. Två gånger hade hans adlige fader försökt att få honom emottagen vid Visby elementarlärovärk, men misslyckats emedan förberedande förutsättningar saknades. Med den kvickhet i planläggningen, som är en intelligent kvinna medfödd, insåg baronessan att här förelåg ett tillfälle att få en informator för sin intellektuelt vanlottade son. Det enda som stod i vägen för planens realisering var att baronens ekonomi icke tillät att engagera den på deras strand så oförmodat uppkastade tjänstledige unge mannen. Hon fann dock råd även för den saken. Vad en icke förmådde ensam, kunde flere gemensamt åstadkomma. Där funnos en köpman med en

åttaårig son och förmögna hemmansägare med både söner och döttrar. Dem skulle baronen besöka och förelägga, samt genomföra ärendet.

Efter några dagars kringtraskande, hade herr baronen värkligeu samlat icke mindre än tjugotvå elever, mällan åtta-tolv-års ålder, att begagna sig av den projekterade undervisningen. Skolsal hade upplåtits hos en förmögen bonde och bostad för läraren var anskaffad hos en mjölnare, så att inom en vecka efter mitt anländande till det livliga hamnsamhället, var jag välbeställd privatlärare, med hundratjugo kronors månatlig lön och en stor umgängeskrets.

På god tro allenast hade jag ej låtit dem engagera mig. Baronen fick skriva till min skolföreståndare och erhöll från honom avskrift av mitt avgångsbetyg, som jag förvarade och förde med mig till det här landet, där min hustru en dag gav det åt min då enda pojke att leka med och antingen han i oskuldsfull omedvetenhet anade, att det var ett dyrbart föremål och därför borde vara läckert, nog av, han rev det i bitar samt tuggade och sväljde det mästa av härligheten. Vad litet därav, som undgick hans gastronomi, behöll jag en lång tid, men till sist fingo även fragmenterna skatta åt den allmänna förgängelsen. Från högvördiga prästerskapet, som den tiden måste ha sin näsa med i allt, begärde jag själv och fick intyg på att jag var född

till världen, ägde god kristendomskunskap, var till äktenskap ledig och hade icke stått på tjuvpallen. Härigenom ansågs jag med ens för en ackvisition bland det lilla, men präktiga samhällets ståndspärsonal och blev en välkommen gäst i alla hem. Upplysningsvis bör nämnas, att ingen skola förut fanns på hamnen och att den egäntliga sockenskolan låg fullt en halv svensk mil avlägsen, vilket förtydligar att jag blev och var "ett länge känt behov."

Hela denna händelse skall jag be läsaren bära i minne, när jag inom kort för honom in på ett alldeles nytt område. Kalla det vidskepelse eller vad som hälst. Jag ansåg mig vara född skeptiker. Och dock sysslade mina tankar osökt med såkallade andliga reflektioner. Icke så särdeles underbart då, om denna egendomliga, ehuru helt naturliga ledning utövade ett märkligt intryck på mitt unga, icke så litet svärmiska sinne. Jag har ju redan talt om, att jag roade mig med att skriva värs och att jag inbillade mig besitta författareanlag lite smått. En galenskap leder lätt till en annan.

Magister och människotämjare.

Utan farhågor hade jag icke beträtt mitt nya kall. De få av dem som kommit i någon närmare beröring med mig och vilka ej genast avskräckts av min kritiska och kanske frånstötande läggning,

torde ha märkt att vadhälst jag försökt mig uti, har i början omfattats med en viss enärgi, men uthållighet och ståndaktighet ha ej i samma mått fallit på min lott, utan så snart jag märkt eller trott mig märka, att företaget var lön- framgångs- eller ändamålslöst, oupphinneligt, opraktiskt eller outförbart, har det sällan dröjt länge innan det skjutits åt sidan för något annat, men så länge jag befattat mig därmed, har däruti inlagts så mycken kraft, som jag var mäktig av. Så gjorde jag också nu och omfattade mitt nya, aldrig förut påtänkta värv med en entusiasm, som jag knappt trott mig besitta. Och vad ännu mera oväntat var, jag tyckte om det, fann mig tillfredsställd därmed och inom helt kort tid var jag så införlivad däruti, som om det varit, var och skulle förbliva min livskallelse.

Att vinna mina diciplars tillit och förtroende blev min första uppgift. Det var lätt åstadkommet. Man når fort fram till det mål, som ej är omgärdat med fördomarnes hinder. Till barnets hälgedom vinnes tillträde utan knäfall, späkningar, böner och hysteriska rop. Halvdager, dyster- och dunkelhet trivas ej därinne. Fönster och dörrar stå på vid gavel. Ljus, solsken och frisk luft få obehindrade inträda i barnasinnet. På gårdsplanen i leken var jag deras kamrat, i skolrummet en äldre broder. Barn och blommor hava städse varit mina offeraltaren, inför vilka jag tänt mitt rökvärk. Vad var

jag för övrigt själv annat än ett några år äldre barn, med lika sorglöst sinne och utan andra impulser, än att så vitt det stod i min förmåga, öppna varje grind, nedbryta varje stängsel och leda dem in på områden, där vi gemensamt kunde uppsamla de vetandets frön, som efterhand skulle slå rot och uppspira under den skridande barnamorgonens molnfria sky?

Bland de animala varelserna, är det ingen specie, som är så rikt utrustad, men så fnuttigt behandlad, som människobarnet. Det är försummat både till kropp och själ. En Jerseykalv eller en Poland-Kina griskulting, har egnats flerårig uppmärksamhet, redan innan den gör sitt inträde i ladugården. Men vem frågar: "Vad månde bliva av detta barnet?" En fåfänglig moder eller en lastbar fader har kanske i stället gjort den ännu oföddes livsutsikter odrägliga. Det organiseras inga hushållningssällskaper för att uppmuntra och förbättra människoracen. Utom i kuriositetsfall bringar sådant varken prisbelöningar eller ökade inkomster. Varför göra sig omak? Med tiden blir det ju ett slags människa i alla fall. Av tämjaren-skolläraren får hon lära sig frukta Gud och lyda överheten, och såsom civilisationsfärnissa meddelar korpralen henne, såsom slutkläm, insikt i modärn människoslakt. På så sätt är det som barnet av läraren skall föras över från ärvda olater och kanske mer än hundraårig degene-

ration och misslyckas han häruti, så är han icke vuxen sitt kall, ty det är klart, att det är han, som genom sin oskicklighet gjort barnet till odåga. Att denna tillvitelse kan vara rättvis här i landet, torde få erkännas, så länge man uppdrager åt 18-20-åriga ungmör, att utforska det medfödda intelligensmått vart och ett barn tilldelats, för att därefter lämpa det rimliga krav, som bör ställas på den individuella barnaförmågan.

I bästa fall kan det blott bliva fråga om en yttre dressyr. Själslivets och karaktärens utbildning lämnas oberörde. Det ingår icke i det föreskrivna undervisningsskemat. Jag upprepar, vad som alluderats till förut, att själsodlingen och karaktärsbildningen, grundvalen för all fostran, äro i det närmaste förbisedda i det modärna undervisningssystemet. Med den får det gå som det kan. Utvecklas barnet till en bra medborgare eller medborgarinna, så gott och väl, annars bygger samhället kostbara arkitektoniska korrektionspalats för de vanvårdade och sinnesslöe, för att inom dess murar med tvångsåtgärder bringa "det lutande tornet i Pisa" i perpendikulär riktning.

Grundvilkoren för livets lycka äro: Något att göra, något att älska och något att hoppas. Här är skolans uppgift och mål angivet. All undervisning bör ha denna uppgift och detta mål i sikte för att ej förfelas. Samhället, säger man, kan icke giva sina

framtida medborgare någon större gåva än kunskap och upplysning. Jo, det kan det. All kunskap är icke upplysning. Det finns kunskap, som är raka motsattsen. Den största gåva föräldrar eller samhälle kunna giva åt det uppäxande släktet, är att sätta det istånd att tänka och att tänka rätt. Det roderlösa skeppet på det stormande havet, är icke mer hjälplöst, än den människan, som icke förmår att tänka sunt, redigt, logiskt. Värderika böcker ha skrivits av kunskapsrike män, men de stå oläste på bibliotekens hyllor och om läste, äro de oftast missförstådde, ty tankens skärpa saknas, emedan hjärnans celler underkastades svältkur i skolsalen. Det är icke massans fel att så få kunna tänka. Samhällets så kallade pelare veta att de icke länge kunde anses för pelare, om tankeförmågan bleve allmänt utvecklad, därför dikterar självbevarelsen att från skolrummet utestänga själsövning och tankeskärpa så vitt det är möjligt. Att fostra släktet till tänkande män och kvinnor är ett större och viktigare värv än vad jag anade, då jag av omständigheterna först började befatta mig något därmed. Insikten därom vidgades dag efter dag och har allt sedan ofta varit föremål för mitt begrundande. Lämnades lärarepärsonalen undervisningsfrihet, så bleve slutresultatet vida bättre, men av lätt begripliga skäl, trakasseras den av prästerskap, inspektörer och överordnade och på så sätt bevaras den gamla slen-

trianens gång år efter år och sekel efter sekel.

Såsom privatlärare fick jag naturligtvis på egen hand utarbeta mitt undervisningssystem och utan att varken prisa eller klandra detta, kan dock sägas, att sedan barnasjälens intelligens var väckt till medvetande och den individuella ambitionens växtskott slagit rötter, blev det dem lätt att fatta den undervisning som meddelades i elementära ämnen.

Vad angår den adlige ättlingen, som var den egäntliga orsaken till skolans uppkomst, så förorsakade han mig mera huvudbry, än alla de andra eleverna tillsammans. Ty, icke nog med att han var klent utrustad på huvudets vägnar, han var ock besvärad av svår stamning. Den stackars gossens tankar voro mer upptagna med att undvika denna, än med lektionen och jag insåg att intill detta naturlyte var undanröjt, fanns föga utsikt för framgångsfull undervisning. Jag rådgjorde med föräldrarne. De visste intet råd. Flere läkare hade konsulterats och icke så litet pängar utgivits resultatlöst. En dag medan jag gick vid sjöstranden, betraktande de symetriska formationer havsvattnet utövar på snäckor, skal och stenar, medan vågorna leka med och kasta dem från strand till strand, alldeles som tidsvågorna slunga och forma oss människor, till att leva och att dö, kom jag ofrivilligt att tänka på huru den förnämste av antikens många vältalare, den ädle Demosthenes, lyckades överkomma sin stamning, ge-

nom att från stranden upptaga en liten, av havsvågorna slätslipad sten, den han stoppade i munnen och märkte, att så länge han hade den lilla kulan i munnen, stammade han mindre, medan han, såsom han brukade i ensamheten, höll juridiska tal, samt huru han fortsatte därmed, till dess han helt och hållet befriades från åkomman.

Varför inte försöka detta enkla experiment med min stammande dicipel? Utan att ingå i vidlyftiga detaljer angående försöket, kan jag säga, att efter sex månaders trägna och tålamodsprövande seancer, vid vilka baronämnet med den lilla stenkulan i munnen måste, liksom sjungande i långsam takt, gång efter annan artikulera samma dikterade sats, inträdde en märkbar förbättring i hans talförmåga. Min förmodan att det var naturlytet, som förslöade hans tankekoncentrering, bevisades ock vara riktig, ty efter två års privat övning, kom han in i Visby elementarskolas andra klass. Den dagen grät fadern-baronen glädjetårar och modernbaronessan, kysste mig på munnen, inför allt folkets åsyn.

Socknens namn var Öja och själavårdaren hette Krusell. Han var prost, gammal ungkarl, tog sin lilla knaber, "måttligt och Guds namn till pris," vadan han ansågs för en god och trogen herde, som han väl också var, men privatskolan, fristående från hans ingrepp, såg han icke med blida ögon.

Av artighetsskäl inbjöds han dock att övervara vår första examensuppvisning och nödades giva eleverna det vitsordet, att i förståndsutbildning stodo de långt framom sin ålder, tagande i betraktande att undervisningen fortgått blott ett år. Att katekesen och flera andra ämnen, inte lärdes utantill, beskärmade han sig över, men tröstade sig med att den syndiga försummelsen delvis kunde gottgöras, när han framdeles fick dem under sin vård, för att bereda dem för den andra smörjelsen.

Min första dogmatiska omvändelse.

Det var juldagsmorgon. För flera månader tillbaka, hade jag flyttat från den lilla trånga kammaren hos mjölnaren, där jag först fick mitt krypin. Nu bodde jag i det hus, där skolsalen var belägen och hade det så bekvämt, som en ung man, i min belägenhet kunde önska. Huru det gått till, är svårt förklara, men jag hade tillvunnit mig hela grannskapets bevågenhet, utom tullvaktmästarens, som aldrig ville förlåta att jag vägrade skriva värs för honom på hans bröllopsdag, jämte länsmansfrun, vilken var ettrig, emedan hon trodde sig uppvisad för skvaller, i ett litet skrivet blad, som kallades "Byttan" och cirkulerades veckligen inom en given vänkrets. Obetydliga saker att omtala, men som visa att "arten röjes hos de unga." Hamnsam-

hället saknade icke vad vi kalla ståndspärsoner, ty utom den ofta nämde friherrliga familjen, fanns där en för rik ansedd konsul, med en vuxen son och ett par vackra döttrar, postmästaren och hans gifte son med fru, länsmannen och hans härskarinna, ett par burgna köpmän, en militär- och en sjökapten, en färgare, samt till sist, men ej minst, prosten. Därjämte var trakten välbesatt med välmående jordbrukare, vilka jag räknade med på ett hörn.

Till sitt sociella kynne, är gotlänningen den angenämaste människa man kan komma i beröring med. Han är högsint, vänfast och ordhållig. Sin ö och dess omgivande hav, vilka i förening giva honom ett rikligt uppehälle, älskar han med passion och är stolt över dess stora gamla historiska minnen. Alla som inte äro födda på ön, talar han om och anser för "främlingar," men den som delar hans fosterländska känslor, värderar han och skänker sin trofasta vänskap. Den däremot, som söker förklena eller förlöjliga dem, finner aldrig nåd inför hans ögon. Det var icke långt ifrån att jag i början av min vistelse på ön i ungdomlig tanklöshet, kommit att ådraga mig dylik ovilja. Jag var nämligen närvarande vid en bjudning i den omnämde konsulns hus, då där firades hans yngsta dotters adertonde födelsedag, under vilken många goda saker serverades och sist bland dessa — risgrynsgröt. Jag märkte att den ene efter den andre av gästerna, gingo fram

till den unga damen, med gröttallriken framför sig sägande någonting, vilket hon besvarade med ett förbindligt leende och en artig böjning av det täcka huvudet. Ett sådant leende och vänligt erkännande ville jag ock förskaffa mig. För att lära vad som sades gick jag närmare, men det var nära att jag slagit till ett gapskratt, när jag hörde varje gäst uttala det på fastlandet, med någonting helt annat än en gröttallrik framför sig, välbekanta ordet "skål!" "Joakim uti Babylon," tänkte jag, dricker man vackra flickors skål i gröt på Gotland? Jaha, det gjorde man. Ingen kan ana hur idiotiskt jag ansåg det. Men jag hade elastigare begrepp då, än jag haft mången gång sedan. Var icke den gotländska seden att skåla för en flicka på hennes födelsedag ur eller med en tallrik full av god gröt, minst sagt lika förnuftig som den fastländska oseden att önska henne framgång och lycka, i ett glas med mer eller mindre stark "fylla?" Jag tog bruket sådant det var dit jag var kommen. Fattade min gröttallrik, gick fram till den sköna, återgav min stora bugning sedan den ödesdigra teateraftonen, läspade "skål," med mitt sockersötaste leende och belönades med en blick, som satte alla mina muskelknippen i den ljuvaste dallring.

Gotlänningen är nog en smula vidskeplig. Man påstår att detta är gemensamt för dem som bo vid eller vistas mycket på havet. Sagans troll och tom-

tar, jämte Neckens spel på bölja blå och havstärnornans dans i djupan sal, levde ännu vid tiden för min vistelse på ön, uti folktron. Alltså, en tilltalande omgivning för ett svärmiskt lynne, sådant som mitt. Ön har överflöd på kyrkor. Vanligen icke mera än en halv mil avlägsna från varandra. De äro nästan allesamman små och av hög ålder. I regeln betjänas två socknar av en herde. Allmänneligen återfinnes hos gotlänningen en sannare och djupare religiös anstrykning, än hos allmogen på det svenska fastlandet.

Att jag var skeptiskt anlagd, var nog ingen hemlighet bland mina förtrognare umgängesvänner, men som jag då förstod att låta udda vara jämt, å-drog jag mig ingen synnerlig oginhet därför. Att jag med begärlighet slukade all så kallad fritänkare-litteratur, som jag kunde komma över, var däremot nästan okänt. Skolan var en nagel i prostens ögon förut. Jag ville icke sätta vapen i hans hand, varmed han kunde skada den.

På denna juldagsmorgon, låg jag i min säng och läste "Cramèrs utläggning över de fyra evangelierna." Den var hållen i en stark kritisk anda. Jag kom till ett ställe i boken, där författaren tycktes tilltala mig pärsonligen: "Ni är en ung, tänkande man," skrev han, "och beklagar, att ni besväras av vad ni kallar tvivel på de teologiska urkundernas tillförlitlighet. Ni har intet skäl att beklaga er. Var-

je tänkande människa ansättes av tvivel. Tänkte ni icke, så tvivlade ni icke. Den tanklöse tvivlar aldrig. Just det att ni tvivlar, är bevis för tvivlets befogenhet. På det klara, tydliga och rimliga tvivlar ingen. Måhända man ej förstår det. Men man tvivlar ej. Man bara forskar, väl vetande att varje livets gåta, som är lösbar, förr eller senare skall lösas av någon tänkande människoande. Men förbjudes man tänka och forska, såsom i föreliggande fall, då tvivlar man enär tänkandet gör trön omöjlig. Ni vill hava skäl och bevis för vad man vill att ni skall tro och då ingen annan företer sådana skäl eller bevis, jagar och söker ni efter dem på egen hand, så gott ni kan, fastän det är eder en plåga att söka grund och stöd för det som de flästa av eder omgivning säga sig tro, utan tvivel. Huru gärna ni ville vara såsom andra och befrias från speord, sårande omdömen och kärlekslösa tillmälen. Ni är orolig och otillfredsställd. Om det som andra säga sig vara övertygade, borde väl också ni kunna bliva övertygad. Fasa! Är jag kanske en av dem, som utkorats till förtappelse, tänker ni ibland, driven till förtvivlan. Nu försöker ni att tro. Ni försöker intala er själv att ni tror, men i nästa minut, dyka tvivlen åter upp. De låta ej jaga sig bort. Inga murar, inga galler, inga bommar kunna utestänga dem. Jag förstår hur olycklig ni är, ty jag har själv varit lika olycklig som ni nu är. Arme unge man! Ni an-

fäktas och är fridlös. Den ena stunden läser ni i bibeln för att få fäste för er inbillade tro och den andra bläddrar ni i sådana böckers sidor som denna för att finna bekräftelse på edra tvivel.

Och likväl, mitt under allt detta, huru jämförelsevis lätt det kunde bliva för eder att vinna den övertygelse ni söker. Hittills har det undgått eder uppmärksamhet, såsom så många andras i er belägenhet, att bibeln gör anspråk på att vara självöverbevisande. Om ni slår upp Joh. 7:17, skall ni finna dessa, Jesus själv tillskrivna ord: 'Om någon vill göra hans vilja, skall han förstå, om läran är från Gud, eller om jag talar av mig själv.' Vad göres dig mer vittne behov? De bevis du så länge sökt förgäves, stå dig här till buds. Sanningsprovet för kristendomen är ju lagt i dina egna händer. När hälst du vill, kan du finna det. I den sinnesstämning du nu är, finner du ingen hjälp inom denna bokens pärmar. Lägg bort den, tänk icke på den, glöm den. Ransaka skrifterna. Läs, begrunda och följ alla Nya testamentets föreskrifter. Bort med dina egna meningar. Bekymra dig icke efter om du tror eller inte tror. Läs och lyd. Ha ingen egen vilja, ingen egen åsikt. Följ blint varje föreskrift, varje uppmaning och minns blott att 'den som vill efterfölja mitt bud, han skall förnimma att mitt ord är sanning och min lära är rätt.' Ni ser alltså, att Jesus, Guds egen fullbemyndigade son,

försäkrar att den som vill göra hans (Guds) vilja och vill efterfölja hans bud, skall förstå och skall förnimma, att hans ord (bibeln) är sanning och läran (kristendomen) rätt. Eller mera direkt: Gör du och efterföljer, och förstår och förnimmer, då är bibeln sanning; men gör du och efterföljer, och likväl varken förstår eller förnimmer, då har du bibelns eget vittnesbörd på att den heliga boken är sanningens motsatts."

Aldrig hade jag förut läst någonting, som med ens spred så mycken klarhet över det ämne som förorsakat mig så mycket grubbel. Visshetens källa låg ju invid mina fötter. Beviset för Jesu läras gudomliga ursprung, låg innesluten i läran själv. Den är axiomatisk, självbevisande, självövertygande, självförklarande. Hädanefter skulle jag leva ett nytt liv. Min tillvaro skulle få en ny riktning, ett nytt mål. Förut hade jag varit böjd antaga att ingen visshet var möjlig. Nu, när jag såg att fullgod och tillförlitlig övertygelse kunde ernås, nu skulle min strävan gå ut på att vinna denna visshet, oavsett till vad pris, vilken uppoffring och hur stor försakelse jag än måste underkasta mig.

Jag låg där i sängen en entusiast, en svärmare, en fanatiker. Sedan en människa arbetat sig in i en sådan ekstas som jag gjort denna juldagsmorgon och de henne omgivande yttre företeelserna äro gynnsamma, kan hon nog tro sig höra ett: "Saul, Sa-

ul, varför förföljer du mig?" eller ett: "Stå upp, Petrus, slakta och ät." Liksom för Peter Eremiten, kan vildmarken bliva ett paradis och att anse bålets bestigande tiktydigt med en jubelfärd — alltid förutsatt, att fanatikern har med honom besläktade pådrivare och ett sitt kall vuxna uppmuntrare, eller ock, att hjärnans cellbyggnad plötsligt tumlar överända.

Det första jag företog mig var att hopsamla de många otroskrifter jag hade och offra dem åt lågorna. Biblar och testamenten av olika översättare prydde min bokhylla i långa banor. Dessa brukade flitigt studeras, huvudsakligast för att uti dem finna motsägelser, rörande en och samma sak och när jag fann sådana, uppskattades de såsom värderika fynd, ity att de liksom stärkte mig och gåvo en slags befogenhet för mina efterhängsna tvivel. Sålunda hade jag blivit, vad man kallar, tämligen bibelsprängd, vilket då och framdeles blev mig till ganska stor nytta.

Hela juldagen höll jag mig inne och fastän det inte medförde någon tillfredsställelse eller var nöjsamt, utan snarare tvärtom, bläddrade jag i och försökte läsa bibeln och postillor, men läsningen var osmakligare nu, när jag läste för gudsfruktans utövning, än då jag läste för att befrämja min antagonism. Detta antog jag vara en följd av att mitt sinne var i virrvarr, emedan jag förts in på ett nytt

och främmande område. Att det härledde från ovilja att frukta Gud på den inbillade pliktkänslans bud, förstod jag icke då. Men fast besluten att på den nyutsakade vägen övertygas om antingen den för gudomlig ansedda synd- och frälsningsläran var sann eller ej, det var jag. Var den sann, då skulle jag i sinom tid förstå och förnimma att så var, förutsatt att jag var villig göra allt vad skriften ålade mig att göra. Förblev jag däremot lika oviss som jag varit hittills, förnam jag ingenting, efter oreserverad hängivenhet och lydnad, nåväl, då hade religionsurkunden fällt sin egen förkastelsedom.

Redan dagen därefter, annandag jul, trodde jag mig ha anledning antaga att jag var kastad in i den gudomliga försynens prövodegel. Några veckor förut hade den sig kallande herrskapsungdomen på platsen beslutit företaga ett slädparti till det cirka tre mil från Burgsvik liggande Klintehamn, där ungdomsbal var arrangerad. Med otålighet hade jag räknat dagarne till detta efterlängtade nöje skulle stånda. Någon dam hade jag icke att kuska för, men var bjuden att åka i unga herr Beckströms släda och sällskap. Till klockan två eftermiddagen var affärden bestämd.

På mitt rum gick jag fram och åter, föremål för de mäst stridiga känslor. Icke därför att själva dansen var så lockande. Visserligen kunde jag dansa, det måste läras vid teaterskolan, men jag ansåg

det fånigt att hoppa och sno omkring under flåsande, pustande och svettdrypande. Icke heller kunde jag erinra mig att bibeln på något ställe förbjöd de kristne att deltaga uti ett slädparti och dansnöje, men så mycket hade jag dock hört sägas emot dessa sedvanor och bruk, att jag visste att de "andligt sinnade" sorgfälligt avhöllo sig därifrån. Jag ansåg mig visst icke ännu vara en "omvänd kristen," men jag ville ju bliva det och då borde jag taga kristne till föresyn och avstå från sådant, som de ansågo för syndigt och orättfärdigt. Här kämpades min första strid "mällan anden och köttet." Det ena skälet efter det andra, för att jag icke gjorde något orätt, om jag följde med, uppstod och förkastades. Kunde jag icke gå en medelväg, deltaga i slädpartiet och avstå från dansnöjet? Under alla omständigheter låg intet syndigt i att åka i en släda. Men färden gällde dock en dansplats och väl kommen dit, vad kunde hända? Var det rådligt att jag utsatte mig för frestelsen? Nej, jag måste stanna hemma.

Tiden skred. Plötsligt såg jag slädan fara in på gården. Jag reglade dörren, höll mig tyst, besvarade icke bultandet och efter några fruktlösa försök, såg jag slädan fara sin kos. Mindre än en kvarts timme senare, stannade hela kavalkaden utanför porten på landsvägen. Bultandet förnyades, men blev ouppmärksammat och den unga, glada skaran försvann. Anden hade segrat — för fem minuter.

En olidlig ensamhetens, nästan kvalfulla beklämning överföll mig. Var jag vid mina sinnens rätta bruk? Fordrade mitt traktande efter kristendomsupplysning att jag skulle bliva en virrig asket? Huru dåraktigt! Till Klintehamn bland mina ungdomsvännner skulle jag. Gästgivareskjuts fanns att tillgå. En sådan skulle föra mig dit. Och därmed punktum. Segren tillhörde nu köttet.

I en handvänning kastade jag överrocken på mig och mer än halvsprang till gästgivaregården där jag oförtövat beställde skjuts, vilken ock efter en halvtimmes väntan, anlände till min bostad. Skjutsskyldigheten gick i tur bland bönderna och min forman råkade bliva en för sin allvarliga gudsfruktan väl känd medelålders hemmansägare. Utan dröjsmål bar det i väg. Om jag fått hantera tömmarne hade det blivit dubbelgalopp av, ty nu var min otålighet att upphinna de förutfärdande feberartad. Huru gärna jag än velat be min kusk påskynda färden, så vågade jag icke göra det, ty han föreföll så modfälld och suckade gång efter annan så tungt att jag trodde han icke mådde bra, vilket ock var händelsen, ehuru hans illamående icke var av det slag som jag tänkt mig det. För att dock bryta tystnaden, sporde jag honom om han var sjuk.

Nej, det var han icke, svarade han, men han var ledsen, mycket ledsen. "I dag är det högtidsdag," fortsatte han, "och jag har glatt mig åt att i afton

få vara tillsamman med troende vänner, som komma till mitt hus för att sjunga, bedja och betrakta Guds ord, och så bär det så till att jag måste fara från alltsamman." Och han drog en suck djupare än någon av de föregående.

En kort stund begrundade jag hans ord och sporde slutligen: "Skulle det göra er bättre till mods, om ni finge återvända till ert hem och edra gudfruktiga vänner?"

"Det skulle göra mig mycket glad."

"Välan då, vänd om. Jag kan försaka mitt sällskap och deras nöje."

Han lät icke säga sig detta två gånger. Vi voro redan stadde på återfärd. Även hästarne voro belåtne, ty de sprungo långt livligare än förut, vadan det ej dröjde länge förrän vi stego av på formannens gård. Jag stod just i beredskap att till fots gå den korta vägen till min bostad, funderande på huru jag i ensamheten skulle fördriva den långa vinterkvällen, när han höll mig tillbaka, i det han sade:

"Ni har bevisat mig en större vänlighet, än ni förstår nu. Den ville jag så gärna på något sätt återgälda. Tyck icke illa vara. Men det vore mig kärt, om ni ville följa med in i huset och dricka en kopp kaffe, samt stanna hos oss och övervara vår lilla enfaldiga sammankomst."

I brist på annat tidsfördriv, antogs inbjudningen. Jag stannade där och vid skymningens inbrott

anlände den ene efter den andre av "kyrkfolket," så att till sist voro omkring ett tjog torpare och fiskare jämte dessas hustrur, döttrar och söner=samlade i det rymliga stugurummet, som nog inte var så väl upplyst från de få hemstöpta talgdankar, vilka tävlade med varandra i att skingra skymningen.

Gudstjänsten började med att sjunga en sång på en melodi, som för mig hade en förvillande likhet med någon slags folkvisa. Hittills visste jag icke om någon annan kyrkosång, än salmbokens långsläpiga toner, vilka för övrigt äro rätt vackra och harmoniska, ackompanjerade av en stämningsfull orgel. Den sång, som här exekverades, var varken vacker eller harmonisk, men den roade mig ändå, ty den var pikant och egendomlig och efter några strofer försökte jag stämma in i densamma, vilket jag märkte behagade församlingen. Visst kasserade kungliga teaterns kapellmästare min sångröst, men här slog den an och gjorde furor. Jag trodde till och med att jag kunnat få klockarebefattningen, om jag anmält mig till densamma.

Efter att några sånger sjungits, framträdde en liten stubbig gubbe till ett bord vid rummets överända, vilket tjänade till både altare och prädikstol, och efter att ha bläddrat en stund i en nött och mycket begagnad bibel, i vilken han tycktes vara väl hemmastadd, läste han hackande och tragglande ett kapitel därutur och när han sent omsider hunnit

slutet av detta, föllo alla i rummet, utom jag och katten, i ett väl inövat tempo, på knä, lutande sina huvuden mot de stolar, som nyss tjänat dem till sittplatser, och nu började en böneutgjutelse, först av den lille gubben och sedan en efter annan och i-bland alla på en gång, vars make jag aldrig förr, men många gånger senare, bevittnat. Denna bönestorm tog drygaste delen av en timme i anspråk. Redan vid dess utbrott fann jag mig besvärad, mästadels därför att jag var den enda mänskovarelsen i laget, som var sittande. De andra knäböjde alla i sand och hackat granris, varmed golvet var bestrött. Mina knän hade jag aldrig brukat till annat än att förflytta mig från ett ställe till ett annat. Att de också voro avsedda för ödmjukhetsuttryck inför gudsväsendet, hade jag nog läst om, fastän jag ej sett det utövas, annat än vid nattvardsgångar och där var man åtminstone befriad från sand och granris. Ja, visst ja! Men jag skulle ju bli så snäll och menlös och lydig. Borde icke därför också jag bruka mina knäskålar. Vad visste jag? Kanske kristendomsövertygelsen kom genom knävecken? Om golvet varit belagt med mattor.... Men att låta mina snygga pantalonger komma i beröring med sand och granris.... Ödmjukheten måste dock fram. Jag tog en medelväg, sänkte benen krökte mot golvet, stödd med armarne över stolskarmen och förblev i den ställningen, svävande mällan himmel och jord.

Glad blev jag då böneropen äntligen avstannade och prädikandet tog sin begynnelse. Det var återigän den korpulente åldringen som officierade. Prästkappa eller krage bar han icke. Nej, ej ens vit halsduk och svarta kläder, utmärkte hans ämbete. Han var helt simpelt iförd grå vadmalströja och dito benkläder och till yttermera visso, hade han snott en rödrandig ylleduk omkring halsen. Men prata kunde han ändå, så det förslog. Något egäntligt sammanhang av det han sade, fick jag icke, ty ena ordsattsen togs från skapelsehistorien och syndafallet och den nästa från Nebudkanesar, Katarina Månsdotter eller bröllopet i Kana. Han talade mycket och han talade länge. Påkostande var det, ty svetten flöt över hans ansikte nära nog bokstavligen i strömmar. Litet emällan uppsökte han en bibelvärs, än här och än där, för att genom dennas uppläsande bekräfta vad han sagt eller än vidare ville säga och som en allmän skymning var rådande i rummet, höll han en av de förut omtalade hemstöpta ljusdankarne i vänstra handen, lysande med den i boken medan han läste. Efter omkring en timmes oavbrutet ordflöde, hade han arbetat sig in i värklig ekstas. Nu var han "rörd av Anden". och tungan löpte med cirka tio knops fart i sekunden. Rummet var hett, åhörarne voro hetare, men prädikanten var hetast. Ljuset som han höll mällan fingrarne började smälta på mitten, böjde sig små-

ningom över handen, till dess att lågan flammade upp rätt under denna, men så ivrig var han i sin frälsningsförkunnelse, att först efter ett betydligt brännsår uppstått, märkte han vad det var som förorsakat detsamma. Tänka vad man vill om den fanatiska sidan av dåtidens kristendomsutövning bland svenska allmogen, måste dock erkännas att den var sublim, trots dess grova yttre företeelser. Klockan var närmare elva på natten, då sammankomsten, efter att ha fortgått sex timmar, slutligen upplöstes.

Detta var således sann kristendom. Var det till denna jag måste omvändas? Tanken var varken tilltalande eller inbjudande. "Ombyte förnöjer," påstår man att borgmästaren sade, som blev brandvakt. Jag var ung, mitt umgänge hade hittills varit bland vad man envisas kalla den bättre sortens folk, men jag hade likväl hunnit se att det fanns både falskhet och hat i världen. Kanske uppriktigheten och mänskokärleken hos de ringa och föraktade skulle giva mig det sinneslugn varefter jag fåfängt spanat? Icke förstod jag mycket av vad jag sett och hört under aftonens lopp, men att det hela, fastän under bisarra former, präglades av en entusiasm och uppriktighet, som icke var att finna inom den "sanna" kyrkan, det måste jag medgiva. Det som förundrade mig mäst, var det outtömliga ordförråd och den gedigna bibelkännedom, som stod den oskolade fiskaregubben till buds. Visst var

hans framställningssätt ogrammattikaliskt, sattsbildningen ibland till och med löjeväckande och oegäntlig, men på det hela inte värre, än att de som voro något hemmastadde med bibelns tärminologi, gott kunde fatta och förstå hans föredrags innehåll. Så mycket hade jag ock inhämtat därav, att jag förstod att första steget på denna nya frälsningsväg bestod i att bli född på nytt, men huru det skulle gå till, det tycktes fiskaren själv inte vara på det klara med och följaktligen icke heller jag. Det återstod därför intet annat, än att avbida och avvakta vad komma månde.

Emällertid var isen bruten Jag fortfor att gå på religiösa möten. I ensamheten lärde jag mig att bedja och till och med att ligga på knä. Bibeln läste jag systematiskt och efterhand förskaffade jag mig ett icke så obetydligt religiöst bokförråd, vilket flitigt studerades. Men den avvaktade mystiska omvändelsen eller pånyttfödelsen, den gav sig icke tillkänna. Jag hade också hört och läst, att man skulle bli ledsen över sina synder, gå och hänga läpp, vara rädd för den behornade. Någon räddsla, ledsnad eller sorgbundenhet kunde jag dock icke förmärka. Vad hade jag att vara rädd eller ledsen för? Jag hade icke varit varken bättre eller sämre, än andra unga män i min ålder. Men för att icke försumma något som möjligen var väsentligt för det avvaktade omvändelsevärket, försökte jag värkligen

pumpa fram inom mig en slags sorgekänsla. Jag gick så långt i mitt självgjorda — enligt bibeln ålåg det mig ju att själv göra det — omvändelsenit, att jag lärde mig klämma fram tårar ur ögonen. Allt det där gick emällertid knaggligt och den ena veckan förflöt efter den andra, utan att jag kom målet en hårsmån närmare.

Mina forna glada umgängesvänner saknade mitt sällskap. Förgäves ställde de till olika slags nöjen och inbjödo mig, hoppandes att grillerna, såsom de kallade mitt tillstånd, skulle lämna mig. Mot deras inflytande var jag förskansad för alltid, och då efter månaders förlopp ännu ingen förbättring inträtt, voro de överens om att jag var vriden i knoppen och lämnade mig åt mitt eget, högst beklagansvärda, men självförvållade öde. Så orätt hade de väl icke heller, ty i och på konventiklar hade jag nu min valplats och min värld. Jag var värkligen konfys, virrig och hypokondrisk; blev fåordig, blek, mager och modlös. Skolsalen, som förut var mig så kär, förlorade allt inträsse för mig och blev en börda.

Bland min nya omgivning funnos tvenne hemmansägare, Rosvall och Gahnström, för vilka jag fattat särskilt tycke, emedan de i förstånd och uppträdande, stodo betydligt framför de andra. Med dessa samtalade jag ofta om mina religiösa erfarenheter. En dag sporde mig den sistnämde, huru länge jag ernade gå och plåga mig själv. Detta ansåg

jag nästan för ett vanvördigt spörjsmål. Jag späkte mig själv, sökte att uppträda fromt och änglalikt mot alla och liksom vägde de få ord som talades, suckade, blåste, stönade, läste, bad och gjorde mig så himmelsk som någonsin en ung man kunde göra, allt för att behaga Gud och få upplysning om antingen den bok man kallade hans ord var sanning eller ej, och nu kom man och gäckade mig med att fråga huru länge jag menade att plåga mig själv. För mig var detta visst ingen plåga. Jag njöt, tjustes och fann ett stort behag däruti. Att vara gudfruktig, uppriktig, ärlig och from, var vad jag mäst av allt eftersträvade; det var min näring, mitt liv, min fröjd. Och detta kallade upplyste män för en plåga. Jag ville ju veta sanningen och bli omvänd, född på nytt, bli en kristen, få uppenbarelse från Gud om att den lära jag tvivlat på var sann och om så, det mäst eftersträvansvärda under den mänskliga tillvaron. För att få denna uppenbarelse, för att nå detta höga, överjordiska mål, var väl ingen uppoffring för stor, ingen försakelse för påkostande. Huru kunde då en troende kristen man kalla beredelsen härtill med ett så vanvördigt namn?

Mina båda vänner vidblevo dock, trots min förtrytelse sitt påstående. De visade mig att alla mina storslagna åtgöranden voro dikterade av stolt egenrättfärdighet. Jag ville betala för det som måste emottagas för intet. Mitt sinne, sade de, var re-

dan förändrat. Vad jag väntade skulle ske på ett mystiskt, övernaturligt sätt, det hade redan skett. Nu skulle jag bara tro att jag var överbevist om sanningen, vilket ju icke borde vara svårt, ty allt vad a g erfarit, ända ifrån den stunden jag steg ombord på den lilla skutan, vittnade om att jag varit ett spcielt föremål för Guds ledning. Vad mer upplysning jag behövde, skulle komma så snart jag offentligt "bekänt Kristus" genom att bliva döpt på "bibliskt sätt," gå in i den lilla desenterförsamlingen samt lova och prisa Herran.

Nog tyckte jag att det där var en alltför lätt väg till att nå ett så stort mål, men argumenterna voro för mitt exalterade sinne så tilltalande, att jag trodde vad som sades och följde den givna föreskriften. Efterhand blev jag, förstås, mer och mer hemmastadd med min nya religionsutövning och tvivlade — bara ibland— på att jag var genom Guds ledning" förd från mörkret till ljuset," att "det gamla var förgånget och allt nytt vordet" Må jag nu blott få tillägga, att jag fruktar flere bland mina läsare skola ha svårt förstå innebörden av denna omvändelsehistoria, i trots av att jag vid dess nedskrivande varit omständligare än jag önskat. Det tillhör inte det vanliga inom "läseriet," att en ung man i min dåvarande ställning, så helt och oreserverat stiger över den vanliga religionsåskådningens bro och bränner denna bakom sig.

"Nya kvastar sopa alltid väl," säger ordspråket. Det var förundransvärt, hur jag med ens kom i gunst hos mina nyförvärvade trosbröder, för att ingenting säga om systrarna. Ibland höll jag små tillfällighetstal vid sammankomsterna och då nådde förtjusningsfebern sin kulminationspunkt. På religiösa möten applåderas icke, det vill säga, man uttrycker icke sin belåtenhet med händerna, men i ögats eld, munnens hallelujautrop och mer och mindre ymniga tareflöden, kan lätt skönjas om fraserna slå an. En stor profet, fast liten till växten och ung till åren hade uppstått ibland dem och manget tackoffer hembars till alla goda gåvors givare för att han öppnat detta flödande källsprång i den andliga öknens torra Sahara. Det tog blott några månader efter omvändelseprocessen innan det blev med allvar ifrågasatt att "avskilja" den gudasände till evangelie tjänst och vad honom själv angick, hade han beslutit att vara ett ler i den store krukomakarens hand, vilket på vanlig svenska betyder, att icke ha någon egen mening, utan bara följa med i händelsernas gång. Och på så sätt kom det till pass, att jag utkorades till den prästerliga värdighet, som på den tiden i Sverge betecknades med det hedrande speordet — vinkelprädikant.

Och jag blev människofiskare.

Nu for jag fram värre. Varenda kväll och stundom även på dagen, höllos religiösa föredrag, än här och än där. Svadan var outsinlig. På hela ön, där jag for fram, blev det formlig uppståndelse. Allmogen försummade sina sysslor för att gå på sammankomster och "var dag förökades hopen med dem som saliga varda." Detta kringflackande liv fortfor omkring två år, under vilka den påträngande entusiasmen, om man så vill, fanatismen, icke gav mig tid till besinning eller självprövning.

Huvudpärsonerna i den familj där jag bodde och skolsalen var belägen, voro baptister och genom mitt uppträdande hade några av de yngre medlemmarne övergått till den nya trosövertygelsen, däribland husets sjuttonåriga dotter. Det bar så till att hon var den första som "gick över" genom mitt prädikande. Övertron ser Guds finger i varje händelse av någon betydelse, om än så alldaglig och vanlig. Helt givet således, att både hennes mor, och jag själv i synnerhet, blevo överens om, att den vackra flickan, såsom varande "förstlingen av frälsningens frukt," var av Gud utsedd att bliva min hustru. När denna "uppenbarelse" först alluderades till mällan mamma och mig, hade aldrig giftermål och

dess betydelse, dykt upp i mitt huvud för en enda sekund. Det stora frälsningsvärv, som jag bedrev, utestängde alla andra tankar. Men nu upptäckte jag med en gående gång att jag var — kär.

Nästa dag, en vacker sommarmorgon, gick jag ensam ut till en fredlig björkdunge. Jag hade en "andlig" bok med mig, men läsa förmådde jag icke. Jag var orolig, otillfreds, betryckt, nästan ängslig till sinnes. Sittande på en tuva, lutad mot en björk började tankarne återtaga sin länge avstannade kretsgång. Till sist ordnade de sig mer och mer. Jag kunde tänka på en sak i sender, utan att de, såsom de på senare tiden så ofta gjort, rusade samman i virrvarr.

Då mindes jag först juldagsmorgonen för två år sedan, vad jag hade läst hos Cramèr, det beslut som fattats och varför det blivit fattat. Var jag uppriktig? Hade jag, så långt jag förstått, oförbehållsamt och efter bästa förmåga gjort allt vad Gud genom sitt ord av mig fordrade? Jag var rädd att berömma mig själv, tordes knappast besvara min egen fråga, men det tycktes mig dock att jag liksom fiskaren Petrus varit Mästaren lydig, när denne sade: "Kom du och följ mig." Den blivande aposteln övergav en båt, ett nät, ett oroligt hav, en osäker utkomst. Jag lämnade min skola, min ej så ringa lön, mitt anseende som duglig lärare, mina hoppingivande framtidsutsikter och bildade umgängesvän-

ner. Allt detta var nu förvärkat. Vad hade jag i stället? Frälsning? Visserligen en stor sak — om den var sann. Men var den sann? Förstår jag nu att läran är från Gud? Löftet var, att jag skulle både förstå och förnimma. Men sanningen är den, att jag förstår ingenting och förnimmer ännu mindre. Ur det känslosvall, som på sammankomsterna framkallas, drages näring för övertygelsen, men ett ögonblicks stillhet från överspänt jäktande, och det forna tvivlet kryper fram ånyo. Rädd för att finna mig besviken, håller jag det med rastlös framfart tillbaka, till dess min livsmärg är förtärd och min viljekraft bruten.

Vad har jag vunnit? En beta bröd, uppehållande ett förfelat liv. Fromma vänner, vilka i sin okunnighet kivas med varandra och med samhället om betydelsen av ord, dem de ej själva förstå. Min framtid är stängd av opinionen och landets lag. Anseendet är förbytt i hån. Och vad är jag? En religiös fanatiker, en svärmare, en fridstörare, en lagbrytande religionsuppvigglare. Överväldigad av dessa dystra betraktelser och mina felslagna förhoppningar, hade jag stigit upp, vandrande fram och åter under lövskogens skugga och fann — att "jag grät, som man gråter i ungdomens vår."

Det var lång tid sedan mina tårekällor hade flödat så fritt och ymnigt, som de gjorde vid detta tillfälle. Tröstlöst olycklig bliver dock aldrig den

människa, som i bekymrens stunder, ännu kan fälla tårar. De skölja bort kvalens bitterhet. Därför något lugnad, uppsöktes, såsom så mången gång förut, mina två rådgivare och för dem återgav jag min tankegång. Som var att vänta, kallade de den en frestelse och satans anfäktelse. De uppbjödo hela sin förmåga att ånyo övertyga mig om, att jag i övermått funnit bekräftelse på kristendomens gudsanordnade frälsningsplan och att själva anfäktelsen var ett stöd därför. Slutet blev, att jag sålunda upplappad, repade mod igän. Men från denna dag blev jag aldrig mer den entusiast jag varit förut.

Kort tid därefter erhöll jag kallelse att bliva prädikant och skollärare för församlingen i Slitö, en hamn liggande på Gotlands södra ände, omkring tjugo mil från Burgsvik. Det tillbudet antog jag genast, mäst för skolans skull. Baptisterna på den plats där jag var, ville ingen skola ha för sina barn, ty lärdom befrämjade högmod (!!) och högmod var en styggelse inför Gud. Logiskt, inte sannt?

Den där saken mällan mamma, flickan och mig, som jag nämde, men avbröt för andra reflektioner, uppgjordes till ömsesidig belåtenhet. Och vid årets början var jag på min nya plats. Och nu kan jag försäkra mina läsande vänner, att det gläder mig att ha överkommit beskrivningen av vad jag kallar "Den svartaste fläcken i mitt liv."

Bakom läseriets förlåt.

Nu var på sätt och vis min "lott fallen i det lustiga." Att fylla mina åhörare några gånger i veckan med mer eller mindre kompakt vind, var jämförelsevis en smal sak, hälst som detta förmodligen utgör min starkaste naturliga begåvning. Och här må lika gärna sägas nu, vad jag ernar säga om religionstalandet i allmänhet, att det är det lättaste, tacksammaste och mäst tilltalande ämne en "pratmakare" kan anslå. Duger han icke där, då är han komplett oduglig på oratoriets område. Sak samma vad täxt talaren väljer, så utmynnar den i ett och detsamma. Han har hela bibeln att liksom ösa ur och kan därför svårligen "komma av sig," ty tryter hans eget ordförråd, så hugger han fatt i första bibelspråk som rinner honom i minnet, säker om att genom någon sorts ordvändning få den inpassad i det hela och på så sätt bliver det ingen svårighet att "hålla målron vid makt" i timtal, om det kniper. Bortse få vi ej heller från, att det religiösa auditoriet är i allmänhet det minst kritiska, ty dels står det på kulturens lägsta nivå, och finnes däribland en och annan vars tankekraft är mer upparbetad, så är han alltför likgiltig för saken, att underkasta vad som säges någon nämnvärd kritik. För övrigt må vi ta-

ga i betraktande att religionen är ett mystiskt, människosinnet tilltalande ämne. Antagligen har ingen människa någonsin tillkommit, som varit helt främmande för denna mystisism och ingen kommer väl heller att uppträda på den här planeten, som ej i sitt inre har inplantat ett mer eller mindre känsligt gudsbegrepp. Fritänkare, tvivlare, gudsförnekare eller vad de än må kalla sig själva eller spefullt kallas av andra, hava aldrig varit och komma sannsynligen aldrig att befrias från ett sådant begrepp. Må vi ha vad åsikter som hälst, om de många hand vridna religionsformerna, den universalla religionsaningen finnes dock, om också ordlös, hos alla, utom dåren, som säger i sitt hjärta: "Det finnes ingen gudskraft." I detta finna vi skälet till att prädikandet håller sig så populärt, i synnerhet hos den känslofulla kvinnan, och likaså till att varje, om än så bisarra religionsyttring, finner sina försvarare och anhängare.

Ännu ett annat skäl för att prädikogescäftet är så lätt, kan sökas uti att ämnet varom det prädikas är alltid obestämt och obegripligt för förståndet. Religionen är en känslans sak. Den prädikant, som förmår vidröra känslan, är framgångsfull, vad sekt han tillhör och vilken lära han förkunnar. Människans kulturgrad höjer eller sänker gudsbegreppet i tankens termometer. Är kulturen låg, så är gudsbegreppet lågt, groft, köttsligt, djuriskt; men allt efter-

som hon höjer sig i kulturell insikt, förfinas gudsbegreppets form, till dess denna alldeles bortfaller och det hela bliver ande och liv. Därför påträffar alltid varje slags religionsförkunnare en klass människor vars kulturnivå står på samma gradskala som hans egen och ur denna klass samlar han sina anhängare och dem behåller han till dess hans eller deras kulturutveckling höjes eller sänkes över eller under den individuella normen. Det är lika farligt för en religionslärares bestånd att gå för fort, som det är att bliva efter på den kulturella utvecklingens område. Han måste, så långt han förmår, hålla jämna steg med flertalet av sin krets eller församling, om han vill bibehålla sig. Detta gäller församlingsläraren långt mer än den ambulerande missionären. Kan den förre icke höja sin hjord i samma mån som han själv utvecklas, så bliver hans ställning ohållbar, utan att han ens anar orsaken därtill.

Nu var jag emällertid församlingsherde och fann mig därföre nödsakad att revidera mitt modus operandi. Att de flästa medlemmarne stodo lågt på allmänbildningens område, visste jag före min ankomst dit och gladde mig i tankarne åt att kunna så småningom lyfta dem upp till ljusare, varmare, förbrödringens höjder, varifrån vyerna kunde reflektera människokärlek, fördragsamhet och frid. Jag tänkte i min enfald att detta upplyftande skulle ske genom att jag först liksom kröp under dem, men

fann snart att, för det första var min unga rygg redan för styv för att böjas och för det andra var deras bigotteri för tungt att kunna lyftas. En sådan inbillningens dummer Jöns var jag dock, icke blott då, utan all den tid jag var ibland baptisterna. Det är fyrtio år sedan dess och nu står detta samfund i kulturell jämnbredd med andra frikyrkliga sådana. Men på den tid varom jag nu berättar var bildning, vetenskap och konst för dem liktydigt med en snara, utkastad av underjordspotentaten för att därmed snärja och leda de stackars människobarnen in på förtappelsens väg. I sanning, för mitt intellektuella liv, hade jag icke heller nu råkat in på ett elyseiskt område och mer än en gång under dessa år beklagade jag, att ödet kommit mig att läppja en smula på kunskapens bägare. Hade jag varit begåvad med oxnatur, så hade allt varit bra, ty betet var inte oävet.

Lyckligtvis funnos enstaka undantag. Familjen i det hus där jag bodde och som upplåtit hela undervåningen till mitt och skolans förfogande, hade två något till åren komna döttrar, varav den yngsta var så helig att man kunnat uppsamla en tunna andlig sirap från hennes blyga ögonkast och salvelsefulla ord och vilken jag oförmodat sammanträffade med i en amerikansk stad många år senare, dit hon rest efter att hon blivit mamma åt en liten gotlänning, vars kristliga pappa drog till främmande lan-

damären före katastrofen — utan bröllop. Systern hette Fina och var en fin gammal tös. Kanske icke så "söt" som den blivande amerikanskan, men med en intelligens, ovanlig för en baptistflicka vid den tiden. I samspråk med henne tillbrakte jag mången angenäm stund. Naturens blomster och kulturens böcker hade för henne intet avskräckande. Dock, inga rosor utan törne. Stackars Fina var icke vad karlarne kalla en vacker flicka. Efter sin tämligen framskridna ålder, såg hon dock icke värre ut än att hon gott kunnat anstå en förståndig karl till förståndig hustru. Men på Slitö, såväl som mångenstädes, var det ont om förståndiga män och för ett vanligt pundhuvud att anmäla sig i hennes yngre dar var inte lönt. Nu voro hennes anspråk nedsatta, så att från anständiga ord och åtbörder, inbillade jag mig, fåfäng lik alla karlar, att om jag "poppat frågan," såsom det heter på klassisk svensk-amerikanska, så hade jag inte fått "vanten." Men se det lät jag vackert bli, utan anförtrodde den präktiga tösen att jag på Burgsvik efterlämnat det raraste, sötaste, nättaste, präktigaste, smakfullaste, älskligaste lilla knyte "förstlingsfrukt," som någonsin uppenbarats inför en ung mans kärleksdruckna ögon och att jag bespetsade mig på att så snart tillfälle yppades, hämta det hit, som fru pastorska. Och beviset för att Fina var en filosofisk och förståndig flicka, ådagalade hon därigenom att hon varken dånade

eller drack karbolsyra, utan blev sig lik och förklarade att både jag och min hustru, när hon kommit dit, skulle i henne finna en god syster och en hjälpsam vänninna.

Detta tillfälle kom snarare än jag vågat vänta och jag tror till och med genom den snälla Finas påskyndande. Hennes broder var smed till yrket, men han var ock god sjöman och ägde en präktig segelbåt, i likhet med de flästa invid sjökusten boende mera försigkomna gotlänningar. Fina visste att han hade en affärssak att uträtta på Burgsvik, samt att han en längre tid umgåtts med tanken att segla dit och nu uppmanade hon honom att företaga färden, för vilket han ock bestämde sig. Den för resan utsatta dagen kom och han var mer än benägen att för sällskap skull taga mig med.

På brudfärd.

Flere gånger hade jag varit med om att sjunga "Brudefærden i Hardanger" och då alltid föreställt mig en brudfärd såsom någonting idylliskt, men anade icke då att dagen skulle komma för min egen brudfärd. Nu var den dock inne. Det var en söndagsmorgon. Solig, varm och lugn, när vi gåvo oss åstad, vadan jag förespeglade mig en lika idyllisk resa, som den sången beskriver. Men annat fick jag

erfara innan vi hunnit fram till resans mål, ty väl ute från kusten, "växte upp en storm så hiskelig," att de vitkammiga vågorna rullade båten, som om den varit en spån. Ibland tycktes det som om den, med allt vad däruti var, varit stadd på himmelsfärd i stället för på brudfärd, vilket borde vara, men sällan är ett och detsamma, och ömsom döko vi så djupt ned mot havsbottnen att jag fruktade att falla i en havsnymfs kalla, i stället för i min fästmös varma armar.

Det var allting annat än idylliskt, utom i min stackars mage, där det pep i takt med den tjutande vinden. Vad hade kommit i den? Var det sjöormen, som slingrade sig genom dess kanaler, eller var det Macbeths häxor, som begagnade den till trollkittel? Att den i så fall gång på gång kokade över, det var då säkert. Om jag icke känt mig så förintad där jag låg på båtens botten, utan att våga röra en lem, hade jag, trots mitt kristliga sinne, förmodligen försökt att åtminstone ge min gudfruktige "broder i Kristo," en eftertrycklig "sinkadus," för att han satt där med rodret i ena och segelskotet i andra handen, frisk som en nötkärna innan den blivit maskstungen och så obekymrad över mitt elände, som om jag redan legat i Lasarus sköt. Detta förargade mig. Men så är det: Bigotteriets grisar grymta icke, hur mycket än galten lider. Vart hade nu den kristna barmhärtigheten tagit vägen? Nog hade mitt med-

återlösta får, kunnat visa så mycket deltagande för sin herdes kval, att han med en enda liten rörelse av foten, petat honom över bord och med detsamma direkt in i saligheten, för vilken han, mig veterligen, aldrig varit mera beredd, varken förr eller senare.

Det var fulla tjugu svenska mil mällan de båda hamnarne. Icke en fjärdedel av denna sträcka var ännu tillryggalagd. Det kändes omöjligt att min arma lekamen var sammanfogad med så sega tågor att den kunde hålla ihop till dess vi kommo fram till ort och ställe. Och om det otroliga hände, i vilket skick kunde jag vänta att framstå inför mina dagars, av Gud själv och hennes mamma, utkorade följeslagarinna? Jag hade putsat mig så fin med både löskrage och manschetter och nu voro dessa såväl som min "vackra vita väst," prästerliga bonjour och onämbara, ja, även de för detta blanka skorna, dekorerade med ett dunkelt färgspel, som icke låter sig beskrivas. Hush! Det var visst och sannt, att jag icke var en syn för varken gudar eller människor. Jag vill icke att damerna sk'a tala om'et för någon, men jag tror att icke ens min ärriga nos och sneda mun, helt och hållet undgått färgpytsen. Och sådan måste jag träda fram för henne, inför vilken jag ville imponera med lånta, eller om man så vill, köpta fjädrar, ty med mina pärsonliga, visste jag för väl, att det inte var stort bevänt. Och nu såg hela brudgumshabilemanget ut som en upp-

klistrad cirkusaffisch efter rägnväder. Det är inte stort bevänt med att ha födslorätt i frihetens stamort på jorden, när man icke ens har frihet att dö ifrån så mycket elände och så mycken förödmjukelse.

"Allting har en ände, men en ting har två," lärer en stor skaldetalang förkunnat i en inspirerad stund. Jag måtte tillhöra den sistnämda, ty gjorde jag icke det, så hade min ände varit kommen på denna brud- eller brudgumsfärd. Nu blev det så, att jag hade min i behåll vid bröllopsresans slut och kunde därför krypa i land "på alla fyra." Tid efter annan under mitt prästerliga förnedringstillstånd, tvivlade jag på min andliga omvändelse, men jag kan bedyra vid den kyske kung Davids minne, att jag aldrig betvivlat min kroppsliga ut- och invändelse på denna sjöresa. Hade den förre varit blott tio tusen miljondelen så förnimbar, som den senare, så vore jag ännu ett "Guds barn" och stod nu på himlastegens sista pinne, färdig att när som hälst träda innanför det Nya Jerusalems murar, även om min tro förhånades mångdubbelt mot det hån, som under mer än trettio år kommit mig till del för mitt såkallade avfall. Må jag vid tanken härpå, utan att jämra eller beklaga mig, få anföra en ton, fluten ur Edward Sundells rena och milda skaldelyra, från poemet "Scala Sancta:"

En själ, som vandrar missförstådd,

Förföljd allt för sin tro;
Som bliver gäckad och förrådd
Och klöst av hånets klo;
Som in i seklers sekel ser
Och tolkar sanningen,
Men som till lön man endast ger
Förföljelse igen.

Det var redan skumt när vi hunnit fram. Min fästmö var hos sin med ortens postexpeditör gifta syster, så hon såg mig ej förrän följande dag och då hade "svärmor" skurat, tvättat, borstat, fejat och strukit min "betäckelse," så att gårdagens backanalismliknande märken voro i det närmaste utplånade. Havets dyningar och båtens krängningar kände jag dock ett par dagar efteråt, men de avtogo helt och hållet, sedan en mjuk hand strukits några gånger över min panna.

Nu blev det emellertid bråttom i huset. Där skulle stånda bröllop. Mamma hade funnit man för sin tredje dotter — det fanns nu bara fyra kvar att lyckliggöras. — Lysning och präst befattade baptisterna sig icke med. Statskyrkans bruk och allt vad den tillhörde, ansågs av dem alltför oheliga för så heligt folk, som de trodde sig vara. Jag hyste nog dubier om klokheten i ett sådant förfarande, för den borgerliga ordningens skull, men om jag låtit förstå något i den riktningen, så visste jag att jag fallit ur nåden hos mina trosförwanter, vadan jag teg vackert. Med bigotteriet och fruntimmer lönar

det sig inte att argumentera; bäst är att lämna dem i fred, de bliva vanligen harmlösa i längden. För rästen, vad brydde jag mig om lysning och präst? Det var en hustru jag ville ha; med eller utan präst, det gjorde mig detsamma.

Bröllopsdagen bestämdes emällertid och bjudning utsändes till alla "troende" i trakten, vilka ock i stort antal infunno sig. En missionär vid namn Fjällström tillkallades att fjälla bort ungkarlsfjällen eller med hyggligare ord, förrätta den improviserade vigselceremonien, vilken bestod i både sång, bibelläsning, bön och prädikande, såväl som gratuleringstal i många och långa banor, varjämte där åts, såsom gotlänningar kunna äta och den bastanta välfägnaden nedsköljdes med en bykgryta kaffe, så att ingen kunde med fog påstå att inte bröllopet var både storslaget och bra. Det kunde ju ha ansetts mer lagligt, om prästen haft sin hand med i spelet, men offentligare hade det ej varit och fastare knuten kunde vår förbindelse icke blivit, ty den varade trettionio lyckliga år. Alla världens präster tillsamman, kunna ej knyta en bastantare knut.

Smekmånaden tillbringar amerikanaren på resor, om han har mynt, men som denna klingande vara, tack vare den kristliga brödrakärlekens fördelning, icke faller på mer än en bland två tusen, få de andra ett tusen nio hundrade nittionio, smekas i vad för slags skrubb de få tag i. I Sverge

minnes jag icke att jag under min därvaro hörde talas om några andra slags bröllopsresor, än till och från kyrkan. Men min unga fru och jag måste resa våra modiga tjugu mil till vårt blivande gemensamma hem. Smeden-sjömannen, som fört mig halvdöd till min längtans mål, hade för flere dagar sedan vänt till sitt land igän, men om han ock stannat och avvaktat vårt sällskap till domedag, hade jag förr tagit min nya skatt på ryggen och gående nött ut hundrade par skor och lika många fotsulor, än jag utsatt hennes och min varelse för så gräslig tortyr som den jag, underbart nog, genomlevde på ditfärden. Järnvägen var ännu obyggd. Men som jag beräknade att gästgivareskjuts för två, kom att kosta nära nog lika mycket som jag kunde köpa en "ölänning" och en trilla för och som jag runt om på ön hade många meningsfränder, för vilka jag visste det skulle bli ett nöje att emottaga oss, beslöto vi att på detta sätt göra återresan eller numera rättare uttryckt hemfärden.

Gärna ville jag här beskriva för mina svensk-amerikanske läsare, vilken täck "pärla" naturens hand kastat fram nära nog i Östersjöns mitt, men dock så nära Sverges kust, att den kunde vara dess värn mot grannen i öster, vilket den icke är, ty Sverge har haft och det har ännu en liten tid, större bekymmer huru att värna om embetsmanna-snobberiet, än om dess svaga gränskuster. Att denna

resa, som varade en hel månads tid, blev både lärorik och nöjsam kan jag intyga. Man är inte ung och nygift mer än en gång under levnadsfärden. Det beder jag alla mina unga vänner att inte glömma bort. Men en annan sida av denna intrëssanta sak och som icke heller bör förgätas, antydes i den vackra sattsen: "Gift dej, sa' bonden till kalven, så hoppar du väl så lagom se'n."

Ensam kan en ung man finna hus i var buske. Annat bliver det när han tagit eller fått sig hustru. Tillåt mig att i djupaste hemlighet viska ett par ord i ogifta unga mäns öron. Damerna få aldrig höra det, det bedyrar jag: Du har en fästmö, eller kanske fler. Det är skräp till karl, som icke består sig med det. Ogifta äro de dyrbara för hjärtat och jämförelsevis billiga för plånboken. Det blir i de flästa fall tvärtom sedan. Du kanske icke tror det, men vi män äro inbilska narrar. Vi gå och inbilla oss, att varenda flicka som myser lite sött emot oss, är så pinkär i oss, att korsettbanden brista av trånad och älskog. Det är puder, min gosse lilla. Visst vilja flickorna gifta sig. De följa i det fallet naturens lag, men tro icke att det är dina vackra mustascher eller snygga gångkläder som förvridit deras små täcka huvuden. Det är ett hem de vilja ha. Det är denna kvinnans vakna dröm, som de vilja se förverkligad. Ett hem, som de få kalla sitt och på vilket de få tillfälle att tillämpa sin medfödda hus-

moderliga förskönings talang. Den man, som gör det bästa han förmår i att sätta sin hustru i stånd till att skapa ett sådant hem, han älskar henne mäst och den mannen skördar det bästa av en ädel hustrus kärlek.

Det där förstod jag icke då. Livsiakttagelser ha lärt mig det senare. Så mycket begrep jag dock att prästbefattningen på den frikyrkliga banan, icke kunde föra oss fram mot en självständig tillvaro. Och det var dithän jag ville. Det var för mycket andligt och lekamligt tiggeri i religionsutövningen för att överensstämma med min åskådning. Icke nog med att man måste vara ett krypande nådehjon inför Gud, man undgick icke att vara ett slags tiggaremunk ävenledes inför andligt dumdryga människor.

Icke dessmindre bibehöll jag platsen ett par års tid och nog kunde det vara ett och annat att ännu berätta från detta mitt första pastorat, men jag tror knappt att många, om ens någon, av mina läsares intrösse skulle väckas, om jag detaljerade de obetydligheter, som föreföllo där. "Läsarne" äro sig lika överallt. Den meningslösa eländighetskänslan och syndabekännandet jämte det andliga tiggeriet förkrymper dem och gör dem så små och småsinnade att de icke trivas i annat umgänge, än där det röres i det mänskliga fördärvets pästspridande dypöl. De förlora tron på det goda, se i sina

utom deras trånga krets stående mänskliga medvandrare, endast framtida offer för avgrundens eviga plågorum. De hålla sig för att vara helga manna medborgare och Guds husfolk, således icke tillhörande denna världen, varigenom slöhet för det allmännas välfärd av nödvändighet måste bliva en följd. Bigotteriets prägel är dock icke lika djupt avstämplad hos alla. Dessa måste för den kristliga fredens skull, bliva skrymtare. Jag minnes väl hur jag en söndagseftermiddag var på besök i en skomakares familj, som senare emmigrerade till Amerika och bosatte sig i Rock Island, Illinois, där han under många år drev framgångsfull skoaffär till dess han blev en förmögen man och lockades att flytta till Chicago och deltaga uti landjobberi och bankförrättning, till vilket vi återkomma i dessa memoarers andra del. Skomakaren var en rätt belevad och upplyst man. Han spelade guitar och hade god sångröst. Bland hans nothäften såg jag ock "Härmfogeln," eller såsom stycket heter på engelska "The Mocking Bird." Jag bad honom spela och sjunga den täcka lilla tonskapelsen, vilket han ock gjorde. Men vad som ej undgick min iakttagelse var, att innan han började, försäkrade han sig om att inga utsides lyssnare funnos i närheten och att han, till yttermera visso, försiktigt stängde alla fönster och dörrar. Det gick naturligtvis icke an, att en för gudfruktig ansedd man, skulle bliva beträdd med

att sjunga och spela en "världslig" sång på söndagen, och icke på någon annan dag heller, för resten. Att jag i denna andliga (?) myrstack mådde bra, det kunna mina läsande vänner förstå. Men även för en präst, överskyler en hustru en hel mängd vedervärdigheter. Säkert är, att jag hade min dryga del därav och utan henne skulle jag icke uthärdat hälften av den otroliga mängd skvaller, förtal och heliga ilska, som jag nästan dagligen måste bevittna bland den "frälsta," cirka åttio själar starka fårahjorden. När "denna världens barn" råka i gräl, sjunga de ut sin hjärtans mening, eller i värsta fall följas de åt in på en bakgata, där de med slående argumenter bilägga tvisten, och när det är gjort skaka de hand och komma överens om, att förhållandet dem emällan skall vara som det varit förut. Sålunda kan det ju icke få gå till ibland himmelens arvingar och borde icke vara behövligt bland de förstnämde heller; men på så sätt hava desse fått ventilerna öppna, varigenom den tillfälliga sinnesjäsningen funnit utlopp och fördunstat. Annorlunda är förhållandet med dem som kalla sig kristne. Nog vilja de, att de oinvigde skola tro de att sämre mänskliga lidelserna äro dödade, eller att de få kraft att besegra dem genom vad de kalla umgänget med Gud, men den som iakttagit dem på närmare håll under ett dussintal år vet, att denna inbillade seger, i de få fall där den skenbarligen föreligger, alstrar

mångårigt, ofta livslångt hat till varandra. Såsom en stinkande surdeg ligger detta hat och jäser, utan att finna avlopp och yttrar sig i baktanderi, förblomerade anspelningar och lömska anfall, allt i Guds namn och till — Herrans ära.

Till sist blev det tydligt för oss båda, att religionen, sann eller osann, icke krävde ett så onaturligt offer av oss, som att längre förbliva i denna tvetydiga åtmosfär. Vid denna tid var jag ännu så införlivad med kristendomen, eller vad som ansågs vara kristendom, att det icke föll mig in undersöka om i själva läran fröet till denna dess bekännares skeva liv, låg inneslutet. Låt oss emällertid antaga, att sann kristendomsutövning är en dygd, så återstår dock det egendomliga livsfenomenet att varhälst det dygdiga överskrider måttlighetens gräns, urartar själva dygden till last. Det är en dygd att vara måttlig i mat och dryck, men att vara så måttlig att kroppen undanhålles behövlig näring, bliver en last. Sparsamhet är en dygd, men girighet är en last. Vi äro alla överens om att arbetsamhet är en dygd och lika eniga äro vi om att lättjan å ena sidan och det oskäliga slitet å den andra, äro lastbara. Mot gudsfruktan i tro och handling, bör ingen med rätta oponera sig, men det är en god samhällsmedlems plikt, att i sans motvärka överspändhet, fanatism, svärmeri och skenhelighet, i likhet med andra laster. Detta bliver svårt, invändes det, ty vem kan

härutinnan avgöra gränsen? Det bliver inte svårt. Gränsen finner individen själv, när den fått förnuft. Bibringa honom förnuft. Ett tänkande förnuft!

En del av vad som sagts i detta och näst föregående kapitel, såväl det varmed detta avslutes, tillhör "Bakom läseriets förlåt" och borde ha haft sin plats där. Nu må dock anföras det märkvärdiga påståendet, att religionsåsikten är en pärsonlig privatsak, som inte alls vidkommer en annan och att bakom denna skärm söker den ortodoxe förskansning, då någon vill granska halten av hans tro och de gärningar den frambringar. Ja, att tron borde vara varje människas pärsonliga tillhörighet, underskriva vi gärna. Men i vilket såkallat kristet land utövas den så vackert ljudande frasen i praktiken? Påståendet är en paradox, nu helt simpelt outförbar. Mänskligheten har att gå en lång väg framåt, innan den tillegnat sig en så vidsträckt tolerans. Så länge den uppehåller stats- och samfundsreligioner och så länge dessa utbasunas från samhällenas mäst imponerande byggnader och till och med var enskild individ har rätt att från gata och gränd proklamera de vidunderligaste åskådningar bara de kallas religion, vilka han får tubba, locka truga, ja, rent av muta de enfaldige att bekänna, så länge, tyckes mig, att religionsåskådningen icke betraktas som en privatsak. Fritt religionsschackeri är det, men det är icke detsamma som att lämna en var

rum till att ostörd begrunda sitt individulla förhållande till vad vi kalla Gud.

Så här förefaller det mig att det står till med den där privatsaken: "När jag super, så är det rätt." "M i t t gudsbegrepp är en privatsak mällan Gud och mitt samvete..... Men du, du borde inte förlita dig på ditt samvete, utan tro och tänka, såsom jag tror och tänker." Där ha vi ägget! Icke ens de "stackars hedningarne," få vara i fred. Värvare av alla omöjliga "ismer," korsa deras land i alla riktningar. Ja, de olika samfunden ha genom lottning bestämt i vilket "hednaland" en var bland dem skall bedriva sitt speciella omvändelse- och frälsningsarbete utan intrång från någon annan. Och detta kallas en privatsak! Vi få väl hoppas att individens religionsåskådning någon gång bliver hans ensak. Då bliver det också slut med förföljelselustan, som nu sätter så muntert spel i den religiösa privatåsiktens maskineri.

Om författaren av dessa memoarer, yttrade en gång en "frisinnad" tidningsman, som för sig själv ansåg religionsåsikten vara en privatsak: "Han," (Farbror Slokum) "hade stått högre inför sin samtid, om han lämnat det gamla (privatsaken) orört. Det är icke tvivlet, utan tron, som utgör grundvalen för framtidens civilisation." Alldeles, ja. Det hade han rätt i. Det är tron, tron på det goda, det förnuftiga, på mänskligheten, den hägrande fri-

och jämlikheten, jämte en spirituell, form- och bekännelselös religionsåskådning, vilken, icke blott i teorin, utan ock i värkligheten, är och förbliver en från anfall friad privatsak, som urgör grundvalen för framtidens civilisation. Men att lämna det "gamla orört" för att få äran av att "stå högre inför sin samtid," det går jag inte in på. Här och var å dessa sidor ha "det gamlas" frukter skärskådats. De äro fula att se på, värre att smaka; jag har både sett och smakat dem och föredrager säga, att de värka hindrande för framtidens civilsation, hällre än att "stå högre inför min samtid." Min samtid har varit en bra samtid, den har varit litet bättre och i många fall mycket bättre än någon föregående samtid, men den har haft så brått med mätesnören och ritstift, att de andliga mixturblandarne fått fritt spelrum i själslivets angelägenheter, så att dessa icke fått hålla jämna steg med den materiella utvecklingen. För övrigt vill jag tillägga, att varken förr eller nu, har jag sökt att bekämpa den tankefria tron, eller kristendomens betydelse för kulturen och civilisationen. Man gjorde väl i att skilja på "lort och pannkaka." Vidskepelse, skrymteri, förtal, förföljelse och det dåliga förhållande detta åstadkommer man och man emällan, bör icke förväxlas varken med gudstro eller kristendom. Den senares betydelse för mänsklighetens förbrödring är knappast anad ännu, bortskymd som den är av de förre. Därför

att jag har *denna tro* är det, som jag med min matta röst velat säga till fördunklarne, vad Diogenes sade till Alexander: ”Skym ej bort solen.”

En annan utkomst yppade sig för oss genom att en bekant man, som ville resa till Amerika, erbjöd oss att övertaga en liten handelsrörelse i Visby. Härtill fordrades visserligen ett tusen kronor. Själv hade jag några stycken sådana undanstuckna i min hustrus kjortelsäck och hos sin förmyndare hade hon ett arv på nio hundrade innestående. Vi längtade båda efter friare och friskare luft. Arvet skulle lyftas och efter ”ölänningen,” i trillan begåvo vi oss åstad på

Ännu en brudefärd.

Avskedet från Slitö baptistförsamling var inte tårlöst. Så långt jag kunde fatta, hade jag ingen ovän bland dess medlemmar. Om de bemött varandra, såsom de bemötte mig, hade deras vandel varit klanderlös. Men nog härom. Resan till den gamla hansestaden gick som en dans. Det föreföll oss, som om vi alla tre, min hustru, jag och ”ölänningen,” andats friare. En liten våning hyrdes och ditkomstens behag förhöjdes genom att svärmor var oss till möte för att stanna hos oss till obetämd tid.

Redan nästa dag inställde vi oss hos notarien,

som fått i uppdrag att inkassera arvet. Men se där möttes vi av den bleklagda underrättelsen att schaberna frusit fast i laglighetens is. Saken var nämligen den, att ehuru vi visserligen på sätt och vis voro gifta, vägrade dock förmyndaren att utbetala arvsmedlen, emedan detta giftermål icke kunde anses laggiltigt. I trots av att jag nu snart under fyra år varit mindre vetande, hade jag likväl så pass mycket vett i behåll, att jag insåg att förmyndaren, för att skydda sig själv, icke kunde handla annorlunda. Alltså, för att få fatt i kovan, måste det föranstaltas om ännu en giftermålsceremoni, på laglig grund, det vill säga, med lysning och präst. Nu, när jag inte längre var rädd för trosförvanternas onåd, hyste varken min hustru eller jag någon antipati emot statskyrkan eller dess prästerskap, så mycket mindre, som vi i föreliggande fall, blott behövde anlita dem i egenskap av statsämbetsmän. Dessutom hade oviljan för dem under årens lopp betydligt avtagit bland de frireligiöse, sedan den första hätska förföljelsen i det närmaste upphört. Blott ett halft årtionde förut ådömdes de höga böter för sin trosutövnings skull och det hörde inte till sällsyntheterna att se dem på fångkärran, belagda med hand- och fotbojor, då de transporterades, ofta i sällskap med grova brottslingar, till länshäktet, för att med vatten-och-bröd-straff "försona" det himmelskriande brottet att ha tillbedit Gud annor-

lunda än Den enda saliggörande rena evangeliskt lutherska kyrkans små och stora påvar förordnat, "på dragande kall och ämbetets vägnar." Alltså inställde vi oss på pastorsexpeditonen, naturligtvis försedde med inflyttningsattester, i vilka det upplystes att vi voro avfällingar från den saliggörande tron, voro båda ogifte, (?) men det oaktat levat tillsamman nära två års tid såsom man och hustru. När prästen läste detta blev han gröngul i anletet och började med myndig och i, för min hustru sårande ordalag "klyva näbb," men se då tog det hus i Småland, ty även jag förändrade ansigtsfärg och anbefallde honom i myndigare ton än den han begagnat, att helt snällt och tystlåtet utföra vårt uppdrag och att sedan vi i behörig ordning "ramlat utför prädikstolen," inställa sig i vårt hem, vad tid och vilken dag som hälst, för att där i lagens namn läsa giftermålscerimonielet och om han så behagade iklädd kappa och krage, i kyrkans namn spela pajas. Det var en ton och ett språk som hans högvördighet begrep, fast han nog aldrig förut på sitt ämbetsrum hört någonting dylikt. Han bara skrev, gjorde ett par frågor, följde oss till dörren, där han vid avskedet krökte rygg och purrade som en snäll katt. "Hur tordes du?" sporde min hustru, efter att vi kommit ned på gatan, vartill jag svarade: "Tandlösa rackor kunna nog skälla, men bitas våga de ej. En välriktad spark tystar vanligen glävset."

Omkring en månad senare var det boskapsmarknad i Visby. Många nöt voro i rörelse den dagen. Plötsligt knackades det på dörren och när jag öppnade stodo icke mindre än två andans män framför mig. Jag visste deras ärende, men min hustru hade gått en trappa upp till värdinnan för att hjälpa henne koka kroppkakor till middagen. Själv var jag i färd med att borsta mina stövlar och hade skoborsten i den ena och stöveln på den andra handen. Utan att lägga ifrån mig varken den ena eller den andra av dessa pärsedlar, öppnade jag dörren och ropade uppåt: "Kom ner, gumman min, och tag fru värdinnan med som vittne, så sk'a ni få se på någonting riktigt roligt. Jag har två ämbetsbröder härnere, som påstå sig kunna göra naturliga knutar gudomliga, genom att läsa svenska brudvigseln, vilket, om det är sannt, är en större trollkonst än någon annan spådomsmänniska åstadkommit."

Häpna och kanske en smula förvirrade kommo de tilltalade ned för trappan in i rummet, där det för andra gången utsedda ceremoniella äktenskapsoffret stod ung, frisk, rödblommig och vacker inför de tvenne prelaterna, iklädd köksförkläde, med mjöliga händer och en bastant mjölfläck på den lilla nätta näsan, nu långt sötare än vanligt. Om det var från en blick i spegeln, eller det kvinnan medfödda koketteriet, nog av, hon beredde sig till att gå in i angränsande rum, antagligen för att göra

sig mer presentabel, såsom jag tror det heter på salongsspråket, men som jag tyckte att hon var nog presentabel sådan hon var och för resten ansåg hela den föreliggande situationen så genomgående löjlig att det var nästan synd att förstöra den, bad jag henne stanna, "förty, alldenstund och emedan," som jag uttryckte det, "Sverges rikes kyrkolag icke föreskriver antingen en brud skall vara prydd i krona och krans, eller med köksförkläde, mjöliga händer och mjölig nos och då den senare prydnaden är den stiligaste, så är annan brudklädsel överflödig." Själv förblev jag som förut i skjortärmarne, med borstföremålet och putsningsvärktyget, redo "till värksamhet för — "arvets" skull". Sålunda dekorerade vände vi oss mot den herden, som i full ornat avvaktade och betraktade denna ovanliga bröllopsutstyrsel och tillredelse. Efter att jag med ett: "Kör i vind, sa' Blomster," tillkännagivit att nu voro vi färdiga, började och fortgick den h e l i g a akten till dess officianten kom till det stället i ceremonielet där det blir fråga om "vårdtecken." Då höll hela högtidligheten på att gå sönder. Prästen såg frågande på mig. Jag hade intet "vårdtecken" och kom för tillfället icke att tänka på vad slags "vårdtecken" det här var fråga om. Inte blev det heller stort bättre sedan han viskande frågat mig, om jag hade någon ring? Baptisterna tålde inga lyxartiklar, så någon ring hade jag icke lagt mig till med. Men jag

erinrade mig att den för andra gången med samma man stående bruden hade ett par ringar förvarade i en byrålåda, som stod i sängkammaren, varför jag bad henne att gå in där och hämta en av dessa, vilket hon, tillmötesgående som alltid, också gjorde. Efter detta ofrivilliga och opåtänkta avbrott, fortgick den statskyrkliga vigselakten till slut och som nu lagens krav var tillfredsställt, fanns intet hinder för arvets inkassering och — förslösande.

Våningen vi bebodde tillhörde en färgerifabrikör med namnet Wendt. Vi måste egna honom några rader, emedan han var en av dem som lidit skeppsbrott på den frikyrkliga tron, vilkas antal just icke var så ringa. I stället för att han under många år samvetsgrannt färgat tyger och garn till allmän belåtenhet och förvärvat sig ett aktat borgerligt anseende, blev han nu själv färgad med det munkristna förtalets, småsinnets och den krassa trångbröstenhetens galläppelfärg. Att vi slagit upp vårt läger i denne "avfällings" hus, blev mig icke heller räknat till rättfärdighet. Det ingick i den högre frikyrkliga kultens åskådning, att om någon av dem fann det för trångt inom deras knappt avmätta kätte och hoppade ut över stängslet för att få mer solljus och friskare luft, så borde han eller hon åtminstone i andlig bemärkelse stenas, hudflängas, gisslas och korsfästas. Med sina sammansnörpta kristendomsvyer, menade de sig göra gudi en tjänst

med att låta ”avfällingen” erfara sitt ”förtappade” tillstånd genom att från sina självtimrade försvarsbatterier utspy den fadda ofördragsamhetens, det dumma föraktets och den lömska insinuationens etterblåsor över ”syndaren.” Det finnes icke ord starka nog i vårt språk, varmed att beskriva det fanatiska religionshatets starrblinda yttringar. Man kan ej tänka sig någonting som motsvarar det på denna sidan den drömda avgrunden. Bäst är att låta täckelset falla över det i tysthet spelade dramat med att parodiera ett par strofer ur biskop Tegnèr:

Vill du ett famntag falskt, beskåda,
Se ej på svärmarnes, där båda
Omarma fromt varann och le;
Gå hän till farisen, och se
Hur känslolös för nästans smärta,
Han honom trycker till sitt hjärta.

Bakom hökeridisken.

Hos min gode morbroder hade jag ju redan under skolåren delvis invigts i köpenskapens mysterier och i Stockholm, under den regelmässigt för tre månader varje sommar återkommande ”döda säsongen,” hade jag en gång låtit engagera mig som hökeriknodd och i apologistskolan brukade jag koka och sälja — mäst äta — knäck, så inte var jag alldeles obevandrad på köpslageriets område. An-

tingen det faller mina herrar kritici på läppen eller ej, så kan jag skryta över att icke ha haft någon utbildad smak för att "slå dank." Någonting skaffade jag mig alltid att uträtta. Inte var jag heller nogräknad med vad slags geschäft det var som stod mig till buds. Jag grep mig vanligen an därmed. Bara en gång strejkade jag en plats efter att ha innehaft den en och en kvarts dag och en oförgätlig natt.

Det var också i Stockholm och i en hökeriaffär, bara ett par dagar före den, som härovan nämdes. Det synes, som om jag besatt en utbildad smak för viktualiehandel. Måhända orsaken var att jag ägde ett omedvetet slumrande födgeni, i så fall, det enda slags geni en givmild försyn försett mig med. Efter annons i Stockholms Dagblad, gick jag till det angivna stället, vilket icke låg långt från det historiska utvärdshuset "Clas på Hörnet," där en moster fungerade som värdinna, i vilken egenskap hon lyckades försörja sin såkallade herre och man, vars namn var Skogsberg, och för vilken det nog barkat till skogs med avseende på livsuppehället, om han ej lyckats bergtaga den dugliga, något till åren komna flickan, ty han tillhörde den klassens stockholmsherrar, vilka i likhet med bibelns otrogne fogde, var för lat att arbeta och för stursk att tigga, men finurlig nog att anlita den bevingade kärleksguden om hjälp till att hypnotisera en arbetsvillig kvinna, vilken för frutitelns skull, tank-

löst åtog sig att bliva hans försörjarinna. Vid lediga stunder, brukade jag biträda min moster, genom att agera kypare eller med att sätta upp kägglor för kunderna i käggelbanan, varför jag nu lyckönskade mig över att ha fått plats så nära min trevliga mosters ännu trevligare förlustelseställe. Platsen fick jag genast vid anmälan och efter att ha lämnat mig några nödiga upplysningar angående varor och priser, försvann hökaren, ty han hade mer än ett järn i elden. Jag återsåg honom icke mer den dagen.

Det blev en lång trist dag, tillbrakt bland rökta skinkor, ejdamerostar och smörbyttor. Men huldgudinnan, som har i uppdrag att förmedla våra livsöden, så att poesi och prosa, vila och arbete, med- och motgång, fram- och kräftgång bliva rimligt fördelade, hade för min räkning sammandragit ett nattligt sällskap, vilket var ernat att giva mig skälig vedergällning för att från klockan nio på morgonen till samma timslag på aftonen, ha "stått bak' en disk och luktat på kryddpeppar, sältran och fisk."

Här i Amerika inmundiga vi vår kvällsmat klockan sex på aftonen och gå hungriga till sängs vid midnattstid, med knotande matsmältningsorgan, vilka i förtrytelsen över misshandeln, hämnas genom att förorsaka orolig sömn och grundlägga kronisk dyspepsi. I Sverge däremot ätes det då dagens värv äro slutade och man är färdig att "efter

dagens strid och kiv, bege sig hän till sängen,” därför sover man där som en stock, lägger på hullet och vaknar följande morgon med varmt pulserande blod samt friska förnyade kroppskrafter, emedan matsmältningsorganerna ha haft någonting annat att gnaga på under nattens långa timmar, än de ömtåliga slemhinnor varmed magens kanalväggar äro skyddande belagde. Nåja, alla sätt äro bra, utom de tråkiga och så får väl det sättet vara det bästa, som är minst tråkigt, men nog vet jag vilketdera jag skulle välja, om jag finge följa min övertygelse, vilket jag aldrig fått, får eller kommer att få, vare sig i stort eller smått, i den här världen eller den tillkommande. Skrev jag övertygelse? Jag abdikerar. Det är ett meningslöst ord, hopspunnet till fattigdomsbevis för människoviljan.

Hur många skålpund (kilo hade ännu icke fått full medborgarerätt i Sverge) grönsåpa, burkar surströmming och rökta fårbogar jag sålt under dagens lopp, är nu inte ens ett minne blott, men klockan nio var kassan räknad, fönsterluckorna tillskruvade, boddörren stängd och jag på väg till mitt nya hem. Min mottagning där, var lik den kristna församlingen i Laodecea, varken kall eller varm, inte ens ljum. Den kollossala köttklump, som nog någon gång, i en länge sedan förliden tidsperiod, liknat en människohona (uttrycket lånat från August Strindberg, innan han gick till Canossa) bevärdigade mig

inte med varken blickar eller ord, omgiven som hon var av ett för mig oräkneligt antal hökeriyngel, till färg och mängd, påminnande om böcklingen i en oregelbundet packad låda. Med pigan (ett ord som jag hatat långt före syndafallet och vilket ännu ger mig kväljningar var gång jag hör det) hade jag blivit bekant förut, när hon kom med middag till mig i boden. Hon anvisade mig plats vid bordet, på vilket en lukullisk supé var uppdukad, bestående av några oskalade sillrumpor, en korg med förkrossade hålkakor, ett stenfat fullt med rågmjölsgröt, jämte ett par andra dylika oförgätliga fosterländska delikatesser, vilka samt och synnerligen voro ernade att giva mig ett objektivbegrepp om att i det huset förstod man konsten, att "föda kroppen, dock icke till kättja." I min ungdom brukade jag inte äta lite, men länge. Denna kväll, avvek jag från den regeln. Företrädd av "pigan," som numera blivit tjänsteflöken, efter vad jag hört, fördes jag till mitt sovrum. Sängen, ej särdeles inbjudande, behövde hon icke visa mig; den såg jag själv. Trogen min vana från skoltiden, att läsa efter att jag gått sängs, flyttades det odammade, rankiga bordet, lampan fick sin plats därpå och lik en anständig ynglings anständiga beredelse att krypa till kojs, företogs denna, ty nu ernade jag i stillhet genomögna aftontidningen, uti vilken dagens händelser serverades, finhackade och brokiga, lik den för detta unionella sillsalaten.

"Håll upp me' skeagången," sa' dalkar'n fick en fiskkrok i mun. Något dylikt får jag säga till mig själv, ty jag berättar alldeles för fort. Här glömdes helt bort omtala, att jungfrun, fröken eller "pigan," tyst och snällt lämnat rummet innan den egäntliga "avskalningen" började och väl var det, ty sommarnatten var varm, vadan jag gick mig själv tämligen nära inpå livet. Hade jag nu inte sagt det här, så hade mina kärälskelige belackare, som nog efter den här "krians" framträdande i dagsljuset, antagligen bliva talrikare än sanden i havet, lämnats rum att skaffa sig "vatten på sin kvarn" genom att säga: "Joho, där ser ni, att otäckingen var så otäck redan medan han var hökeriknodd, att han lagade sig till att sova, medan en oskyldig flicka var i rummet. Va' de' inte fasligt, Mabel? Den oskyldiga var endast fyrtisex år. Och han, bara barnet, knappt mer än tjugu vårar gammal, men ändå....."

Nåja, gu'skelov, nu är det hålet täfft! Och där låg jag nu i sängen, ostörd och alena. Men o, och ack, och ve! Detta var en tro, vars styrka ej "försätter" bärg. En krypande kittling gled horisontalt över mitt privata matskafferis lindrigt avrundade kupol, efterföljt av ett sugande styng. Var det hökarefruns mjölgröt, som så snart kunde en så kraftig värkan åstadkomma? Den tanken var icke halvtänkt förrän samma kittling, med ty åtföljande stick, upprepades bakpå halsen och vid ryggslutet. Kratsch!

foro fem naglar först över det övre stället och sedan över det nedre. Anfäkta den rågmjölsgröten! Vid Ragnar Lodbrok och hans ormar! Det här stod icke rätt till. Mitt blod var förgiftat. Samma känsla förnyades, men nu på min legera lekamens alla köttiga ställen på en gång. Tjugu händer med hundra naglar hade icke varit nog att avleda den kittling och den sveda som nu uppstod. Mjölgröt är en kraftig föda, i brist på bättre, men det här var för kraftigt, ty nu var det som om alla mina lemmar legat blottade i en kollosal myrstack.

"Hamlet, var är Polonius?" sporde mördarkungen. "Vid kvällsvarden. Ej där han äter, utan där han ätes," blev svaret. Så var det med mig. Jag hade ätit läcker svensk rågmjölsgröt. Nu var det min tur att ätas, bliva levande uppäten. Av vem? Av vad?. Det visste jag inte ännu. Men vad jag visste det var, att icke en lem, stor eller liten, mjuk eller fast, hårig eller slät, tillhörande min kroppshydda fanns, där det icke på en gång kliade och sved, sög och stack, som om tolv tusen hungriga träskmygg, i upprepade tempon stuckit sina gaddar i mitt mjälla hull, brosk och kotor, samtidigt som de med lätta vingslag kittlat hela min skälvande anatomi.

Tålamodet upphörde att vara en dygd. Mitt unga liv måste räddas till vad pris som hälst. I ett nu, kastades täcke och lakan åsides och jag sprang

upp ur sängen. Gudar och människor, vilken syn! "Vad millioner myror, som tumla om i detta arma klot," klagade den danske kungasonen. Och vad billioner mångbenta, snabbfotade, löpande, skuttande, flygande, hoppande, dansande, välfödda, brunröda väggschäktor som tumlade om på, i, under och omkring mitt nattliga läger, det kunde ej beräknas under en vanlig livslängd. "Många hundar bliva harens död," säger ordspråket och säkert är att några minuter mer hade varit nog för denna del av hökerifamiljens gluppska avkomma, till att icke blott utsläcka alla mina livsandar, utan också till att bespara samhället kostnaden och besväret av en anständig begravning, ty vad som ännu återstod hade snart varit förtärt, rubb och stubb, hull och hår. Sedan dess har det gått en kall kåre genom min ryggrad var gång jag nödats slå mig ner i en främmande säng och jag har förstått provryttarens känsla, som då han skrev sitt namn i hotellregistret och såg ett av dessa djur krypa över bladet, i sin förskräckelse kastade från sig pännan sägande: "Hällre går jag på gatan i natt, fastän det är yrväder, än jag stannar här. Nu har hon sett numret på rummet där jag ernade sova, och man kan vara viss på att hon inte kommer dit ensam."

Den som heller inte sov den natten, utan promenerade på Stockholms gator, det var jag. Vid sextiden nästa morgon öppnade jag boden. Ett par

timmar senare kom hökarn dit och då sade jag till hönom, att det var bäst han skaffade sig ett köttlöst benrangel till biträde. Han gapade och såg dum ut, men innan han återfått målföret var jag försvunnen.

Nu var jag emällertid min egen "patron." Alla köpmän tittulerades patron på Gotland. Om jag bara hade varit fullständigt läkt till min såkallade själ, så är det troligt att affären gått bra, men det var jag inte, utan haltade mällan två opinioner. Tyvärr funnos några "skeppsbrutne" baptister i staden och dem kunde jag inte låta bli, utan samlade dem samman .för att, såsom jag i min inbillning kallade det, "upprätta" dem. Sålunda stod jag bakom disken och betjänade mina kunder sex dagar i veckan och på den sjunde fortfor jag med prädikarekallet — "utan pänningar och utan pris," det vill säga för intet, eller som svärmeriet kallar det: för Herrans skull. Vem har inte läst, att det är omöjligt tjäna Gud och Mammon. Att den delen av bibeln är sann, fick jag snart erfara. De fattige, varav Visby, liksom alla andra Sverges städer, hade överflöd, strömmade till mina söndagssammankomster och de strömmade också till min bod de andra dagarne för att köpa varor på — kredit. Att neka dem sådan, var att leva annorlunda än jag lärde och att fortsätta med kredithandeln, det insåg jag inte kunde bära sig i längden. Besynnerligt nog, bar den sig likväl i närmare tre år.

Vänner och gynnare saknade jag icke. Liksom i förbigående kan sägas att såkallade vänner har aldrig saknats varhälst jag farit fram. Sådana var det lätt att få. Att behålla dem var svårare, för att inte säga, platt omöjligt. Jag bestal dem icke. Icke heller bedrog eller besvek jag dem. Avundsam i deras framgångar var jag icke mer än andra svenskar med utbildat nationallynne. De flockade sig omkring mig; log, jublade och uppsände bifallsraketer, så länge snobberiet, dumdrygheten och fåfängan gisslades eller utsattes för åtlöje hos andra, men så någon dag, vanligen utan att jag anade det, trodde de sig själva vara föremålet för denna den spetsigaste av alla uddar och då var det slut med vänskapen. Den vänskap, som här bevisades mig, hade sin upprinnelse i gotländska bröst och var av varaktigare halt. Välmenande råddes jag titt och ofta till mera försiktighet och att tänka något på min familj och min skyldighet mot den. Men i detta fall talades mästadels för döva öron.

Här och var hava hårda ord uttalats, och där så skett, har det alltid varit i förbindelse med de frukter systemet frambringar. Detta för kristendom antagna system, har föga, om ens någon som hälst gemenskap med vad Jesus av Nasaret lärde, vilket kanske kommer att ännu utförligare behandlas. Jag bara nämner det nu emedan handelsaffären, om vilken nu skrives, kan giva en vink om, att vad den

ädle, välmenande reformatorn förkunnade, är outförbart under de industriella och sociala former varpå samhällena vila och som nu gå under benämningarne hög civilisation och sann kristendom.

Det torde vara möjligt att en och annan anser kristendomens antagande för en lek, till och med bland dess aktiva anhängare. Men den är ingen lek för nödens barn och ej heller för den som ser denna nöd och tror det vara hans plikt att avhjälpa den så långt han förmår, hälst där denna förmåga är, såsom den var för mig, ytterst ringa. Få av mina landsmän torde vara villiga tro, att den skämtande, sorglöse, leende "Farbror Slokum" har varit så nära nödens utmärglade benrangel, att han sett det i vitögat. Men det är misstag. Han har stått i ett oeldat, matlöst rum, där man, hustru och barn tillbrakte hela söndagen — Herrans dag, de kristnas dag, uppståndelsens dag, fridens dag, sabbatsvilans dag, glädjens dag — i sängen mällan sina paltor, emedan de där kände köldens och hungerns kval mindre. Det är att märka, att de voro alla friska och hällre setat i kyrkan bland sina mätta, välklädda kristendomsbröder och hört den gode gudens representant berätta huru människosonen födde de hungriga, botade sjuke och talade tröstens ord till bekymrade och huru han sade att endast de som gjorde på sammas sätt, voro hans lärjungar. När man ser sådant och anställer jämförelser, då knakar det

i kristendomstrons fogningar och man är böjd fråga sig själv, om inte mänskligheten gjorde bäst i att skaffa sig en ny kristendom och en ny civilisation? Det fall som relaterats är icke enastående. Vi möta sådana i alla land, om icke så bjärt framträdande. Det kan därföre icke bliva tal om att avhjälpa, icke ens det mäst i ögonen fallande armodet, genom att tillämpa den kristna barmhärtigheten, ty ehuru den är större än vi i allmänhet vilja medgiva, är den icke stor nog "att var och en finge ett litet stycke," vilket för resten blott räckte för dagen och skulle förr eller senare bringa dem som ville öva barmhärtigheten, till sådan ekonomisk ståndpunkt, att de varken förmådde hjälpa sig själva eller andra. Barmhärtighetsteorin, som framställdes av mannen från Nasaret, är mycket vacker och välmenande. Kanske hade den en mission att utföra inom Judéens teokrati, men såsom universell ekonomilära är den otillräcklig och opraktisk, även om den vore mer allmänt tillämpad. Detta är ej en social-ekonomisk avhandling. Den bara snuddar vid det viktiga ämnet, såsom gjorts och kommer att göras med flera andra. Således kan icke ens en vink givas om på vad sätt den brännande frågan kommer att lösas. Men den står på dagordningen och till sist, när alla de omöjliga problemen blivit undanröjde, letar nog mänskligheten sig fram till klarhet även i denna, såsom den gjort i så många andra livsfrågor

Barmhärtighetsutövning framstår emällertid såsom det väsentligaste av kristendomens bud, det är, om vi få tro vad Jesus själv lärde. — Paulus med romerskt avguderi, grekisk filosofi och judisk formalitet, lämna vi för tillfället oberörde. — Att därför jag, under inflytelsen av min dåvarande djupa fåviskhet trodde att det var min plikt att ställa mig detta barmhärtighetsbud till bokstavlig efterlevnad så långt som det stod i min förmåga, förstår den som följt med min religiösa tankegång.

Utan att mitt förut omtalade experiment utfallit till någon vidare övertygelse nu mot förut, antog jag av vana att bibeln var Guds ord. Därföre finge sådana skriftställen som: "Kasta ditt bröd på vattnet och det skall återkomma inom icke många dagar." "Jag har ung varit och är gammal vorden, men ännu har jag icke sett den rättfärdige och hans säd utan bröd gå." "Se på foglarna under himmelen, de så intet och de uppskära intet och församla intet i ladorna, likväl föder eder himmelske fader dem. Ären icke I mer värda än många sparvar," utgöra garanti för vårt framtida uppehälle. Gud kunde icke ljuga, menade jag och var trygg, ändock jag såg hur hyllorna i boden blevo tommare och kontanterna knappare.

Den småaktighet, som är gemensam för de religiöse undgick icke heller jag, fastän den vidlådde mig ovetande. Så rikligt var dock det arvet, att

det räckt till allt intill denna dag. Då visste jag det inte, men jag vet det nu. Vi se icke våra lyten med unga ögon. Icke för att de ej kunna ses, men därför att vi icke ha vilja eller tålamod nog till att päjla tillräckligt djupt efter skräpet. För att draga ut på eländet, och kanske för att få dela ut ännu en beta bröd, knappade vi in på vårt eget uppehälle, så något slags slöseri i den riktningen, hade vi ej att förebrå oss.

De av mina läsare, vilka alltid varit främmande för den såkallade kristliga sinnesförändringen, skola helt säkert ha svårt tro att jag tecknat ur värkligheten. De däremot, som själva erfarit denna metamorfor, men återfått sin normala sinnesstämning, äro mina vittnen på att jag sällan gjort mig skyldig till överdrifter. Och de slutligen, vilkas förnuft ännu är fångat i övertrons grimskaft, de komma väl att himlande utbrista: "'Stackars 'Farbror Slokum,' han gjorde sig mycket misslyckat besvär. Men så går det, när människan vill omvända sig själv."

Till sist, varför har så stor uppmärkamhet egnats åt den här saken? Därför att du, landsman, icke skall bliva riven sv fanatismens klo. Tro på Gud, om du vill. Det skadar dig icke. Bara du inte i det stället tror på prästen. Han pratar. Gud tiger. Har alltid tegat. Vilket jag nu tyder så, att himlasaken kommer oss ej vid. Den sköter han om, utan vårt bi-träde. Vår plats är jorden. Låt oss sköta om den.

Och jag blir pappa.

En jämtländsk tillfällighetspoet vid namn Axel Berggren, läste en gång upp, vid en speciel familjefäst av speciel anledning en dikt, icke illa för resten, i vilken nedanstående rader förekommo:

"Minns du hennes strid med döden,
Hur hon kämpade och vann
Och vid unga moderns sida,
Du din egen avbild fann;
Hur du då blev gratulerad,
Och du yvdes lite' smått?
Segern fick du vara med om,
Striden den var hennes blott."

Den strid och den seger, som nu berättas om, hade pågått mer än två hårresande dagar och nätter. Det var först på tredje dagen jag blev inkallad, då svärmor kom emot mig och lade ett litet bylte i mina armar och bjöd mig kyssa min — dotter. jag tordes inte mer än snegla på det lilla knippet. Judas Iskariot och Holoferner! Var detta min avbild? Det var första gången i mitt liv jag såg ett nyfött barn och när jag nu tittade på det griniga, brunröda lilla anletet, i vilket jag tyckte mig se det djupaste missnöje med sin nya omgivning avspeglat, blev jag så förskräckt att jag var nära att låta hela bunten falla i

golvet och så skamflat att jag kände huru blygselns rodnad spred sig ända ned i de långa öronsnibbarne. Min avbild! Yvdes lite' smått! Nej, herr Berggren! Jag yvdes visst inte, varken stort eller smått. Men på det närmaste generad, det kände jag mig.

Om det just inte fanns skäl för att kalla mig en vacker karl, så påstod likväl min hustru att jag såg rätt hygglig ut. Och nu hade denne hygglige man blivit hygglig pappa till en sådan — hygglig avbild. Jo, nog var det hyggligt alltid! Detta måste vara en naturens mäst nyckfulla lek! Teg gjorde jag emällertid. Och för att glädja stackars bleka mamma, kysste jag flickungen, icke bara en gång, utan jag tror, ett helt dussin gånger, fastän jag måste bekänna, att varken förr eller senare, har jag kysst en flicka med så blandade känslor. Men när mamma såg hur jag smekte den lilla, då log hon ett lycksaligt leende, medan tvenne, de ädlaste diamanter, gnistrade i ögonens fransar. "Segern fick jag vara med om. Striden den var hennes blott." Men den var nu vunnen.

Veten I, döttrar, och söner också för resten, att om jag ägde en million, ville jag utan saknad ge ut den, om för densamma kunde köpas en spegel, som förmådde återgiva edert utseende och eder hjälplöshet, när I först gören ert inträde i den här världen, där ni tjugu år senare gå och kråma er, ofta glömmande henne, vilken för er skull besegrade

döden och gav er livet. Nu stapplar hon kanske ensam och glädjelös mot graven och önskar ingenting mer, än att ännu en gång veta sig vara ihågkommen av sitt barn.

Vår lilla flickas hy ljusnade emällertid allt mer och mer dag efter dag. Och då jag ett par veckor senare, vid närmare skärskådande upptäckte, att på den lilla näsan syntes lindriga konturer av ett ärr och munnen, knappt så stor som ett moget körsbär, antydde benägenhet för en nästan omärklig snedhet, då tyckte både mamma och pappa att hon var en ny, förbättrad, genomsedd, tillökt, häftad och skuren praktupplaga av dem båda. Själv var hon, som oftast, så tyrannisk och omedgörlig, att det var platt omöjligt finna nåd inör hennes ögon. Då måste pappa dansa can-can inför lilla fröken, om det så var mitt i nätterna, oavsett huru tunnklädd han var. Hon tycktes tro, att allt vad hon hade att göra på den här planeten var att föra oljud och äta, ty detta gjorde hon med besked. Så flitig var hon därmed att hon knappast gav sig tid till att sova under de fyra första månaderna efter sin landstigning. Men växte till och blev stor, det gjorde hon. Om denna tillväxt var i visdom och nåd, det torde hennes man, Knut A. Rylander i Chicago nu kunna avgöra.

Ett kapitel om kofoten.

Herrskapet vet vad en ko är för någonting? Naturligtvis. Det är ett av våra nyttigaste husdjur. Nu för tiden får det rätt ofta tjänstgöra som amma för våra barn. En stor procent av våra medmänniskor kunna skryta med att ha insupit sin fäaktighet samtidigt med barndomsmjölken. Men vi ha vidrört den saken förut och låta den därför passera. Den som emällertid vet vad ett rart djur en kossa är, menar sig givetvis också veta vad en kofot är. Men det är inte precis så säkert. I Svenska akademiens ordbok upplysas de vettgirige om, att en kofot är ett slags bräckjärn, varav följer att en kofot kan användas till att från varandra lösbryta saker och ting, vilka annars äro så starkt sammanfogade, att artificiel kraft är nödvändig till att skilja dem åt. Men då nu icke blott materiella ting, utan också sinnliga företeelser kunna vara sålunda förenade, våldföra vi oss väl icke så orimligt på språkbruket, när vi här tala om en och annan kofot som, ändock att den icke är ett bräckvärktyg av järn, likväl kan tjäna till att lösbryta åskådningar och känsloyttringar, vilka vi trodde voro så starkt cementerade att de ej av tid eller rum kunde lösbrytas.

Få människor finnas, som icke äro så tätt sammanfogade med vad de kalla fosterland, — huru ynkligt de än må ha blivit fostrade — och dess traditioner, att de med full hals och uppdriven entusiasm, såsom vi svenskar till exämpel, sjunga: "Ja, jag vill leva, jag vill dö i Norden." Men under tiden har kofoten grinat och liksom sagt: "Det ena du vill, det andra du skall, så brukar det gå i dylika fall." Och knappt nog, utan att veta huru det gått till, ha de befunnit sig ombord på en oceanångare vars bogspröt pekat mot väster eller söder.

Det där till ytterlighet uppdrivna armodet, som jag såg på Gotland den där söndagen, varest försörjningsmöjligheterna voro allmännare fördelade, än i någon annan för mig känd svensk provins, men hela familjen likväl drevs av köld och hunger till sängen, för att hos den söka lindring för de marter ett själviskt och egoistiskt samhällssystem ådragit dem, såsom omnämdes i näst föregående kapitel, var en kofot, vars värkan på mig snarare kunde liknas vid en hävstångs.

Att det av prästkasten upptimrade himmelssystemet hos mig värkat som en kofot, därför att det utestänger ett bättre ordnat jordens system, det är på mer än ett ställe antytt i dessa memoarer. Det systemet har tusentals bröder, systrar och kusiner. Man påträffar dess anförvanter i alla land och under många former. Egendomligt nog, att fastän jag

var präst och på sätt och vis understödde detta system, så var icke kofoten overksam under tiden. Gamle postmästare Lange på Burgsvik, fader till min svåger, brukade säga, när någonting var på tok inom hamnsamhället att: "Satan var lös i kristenheten" och ehuru jag icke sade det med ord, eller förstod vad det var, som "vridit tiden ur led," så kände jag liksom i luften, att den hederlige gubben hade rätt. På talarestolen kvintilerade jag liksom de andra mungigorna: "Att vara gudelig och låta sig nöja, är vinning nog." Naturligtvis föll det mig icke in tänka annat, om jag över huvud tänkte någonting på den saken, än att jag var nöjd — och gudelig, det begrips. Men jag var varken det ena eller det andra, utom i inbillningen. Kofoten arbetade på djupet och hade arbetat där länge.

Som teaterelev i Stockholm såg jag ofta "kungen och de kungliga" färdas över Norrbro, då det till fots å trottoaren gående folket, stannade och vände sig mot ekipaget, där männen avtogo sina hattar och fruntimren nego krypande djupt inför högdjuren. Precis varför, det visste jag inte, men med händerna på ryggen, brukade jag vid sådana tillfällen göra helt om och glo mot himlavalvet, liksom om jag inbillat mig, att det var mindre flärd och avguderi däruppe. Tölpaktigt gjort, inte sannt? Behöver inte betvivlas. Men det var nog kofoten som var framme och bröt igän.

Lagens såkallade majestät är en kofot i de små översittarnes händer. Lagen, säger man, är till för att skydda samhället för missdådare — och för att göra missdådare. I Sverges straffanstalter hava varit och äro nog ännu, inspärrade sådana, som det där majestätet, genom dess hantlangares kittslighet, höjt från rangen av vanartiga barn, till livstidsfångar. Svenska småstädernas fiskaler, ha många medmänniskors vanära på sina samveten, om det över huv'et taget, kan bli fråga om någonting sådant som samvete, i förening med dessa stortyrannernas småtyranner.

Aldrig i levande livet glömmes det jag nu skall berätta. Sextio somrars solsken och lika många vintrars snö, hava ej hunit att utplåna det. Jag var omkring tretton år gammal, när den fula tavlan infattades i den lika fula ramen. Min födelsestad var badort och vid denna var anställd en underordnad tjänsteman, som tittulerades badmästare. Denne hade en son, enda barnet. Han hette Robert och var en ovanligt vacker pojke. På våren samma år hade Robert "gått och läst sig fram för prästen." Således var han själv ansvarig för sina handlingar, såsom det står i lagboken. Pojken biträdde fadern ibland med att betjäna de badande gästerna och vid ett sådant tillfälle fick han syn på en guldring, vars glitter värkade så tilldragande, att han besinningslöst lät den halka ned uti fickan. Kanske ett kok

stryk varit på sin plats, om nu äntligen den barnsliga tanklösheten krävde försoning. Men saken nådde den skandalhungrige stadsfiskalens öron, som i tjänstenit arresterade pojkkräket, drog målet inför rådhusrätten, vilken dömde det knappast mer än femtonåriga barnet, att för första resan stöld till ett värde av fem riksdaler ($1.35) undergå fem dagars vatten och bröd, samt stå på tjuvpallen i stadens kyrka under pågående allmän gudstjänst. (?) Den söndagen, då stackars Robert var utsatt för denna honom för livstiden vidlådande vanära, fanns intet torrt öga i kyrkan, utom den rödhårige fiskalens. Vad det var som rörde andras hjärtan, vet jag icke, men i mitt unga bröst arbetade kofoten.

Ännu en annan laglig svensk praktblomma, lik den föregående, med den skilnaden att här var det en sextonårig flicka, som blev offret. I en tambur såg hon en dag ett sidenparaply. Hemma låg hennes mor sjuk och hennes två mindre syskon, gräto efter mat. Med paraplyet kom hon till min bod och bad att få lämna det som säkerhet för några födoämnen. Jag hade ingen aning om annat än att hon var sänd av modern, förrän ett par veckor senare, då jag kallades att vittna emot henne i Visby rådhusrätt, ty lagens majestät, representerad av fiskalen, kände sig sugen och måste ha flickan stämplad som offentlig tjuv. Jag såg det smärta barnet en gång under hennes strafftid på cellfängelset, klädd i fång-

dräkt och när jag tänkte på att hon bar den i två månader för att hon utestängt hungerns varg från mor och syskon i två dagar, då blev hon offerlamm och kofoten började rota bland hjärtrötterna.

Medan jag ännu var hos min morbroder, jag minnes nu icke om det var före eller efter mina års vistelse i Stockholm, företog jag en dag en spatsertur utåt och bortom norrtull. Där naturen slösat med vatten och skog trivdes jag bäst. Så ock nu. Det var sommar och på eftermiddagen. Motala ström är en flitig vattenådra. Den hoppar och dansar, virvlar och skjuter kaskader, samt bildar vattenfall, än här, än där, större och mindre. Jag hade gått så nära den snabbt framilande strömfåran, som jag ansåg rådligt för säkerheten, fullt medveten om, att den som här blev för närgången, kunde vara säker på att Otto Lindblads tonskapelse, "Hör jag forsens vilda fall," exekverades "oåterkalleligen för allra sista gången," men med "schwung und nachdruck," såsom jag tror det heter på "Das Grose Vaterländska språket."

Medan mina ögon formligen slukade naturens här upprullade storslagna, tilltalande, sköna panorama, upptäckte jag å strömmens motsatta sida, en vitklädd kvinnogrupp, sysslande med att på fosterländskt manér "klappa kläder." Vilka voro de och varför voro de alla lika klädda? Den stora byggnaden med järngaller för fönsterna, som syntes

något längre bort i fjärran, lämnade svar på frågan. Kvinnogruppen utgjordes av straffångar och det stora huset var kronohäktet. En ful kristendomens och civilisationens fläck på naturens här så sköna tavla. Ingenstädes kunde med större skäl än här tillämpas det nog inte så vackra, men slående ordspråket, att "där Gud uppreser sitt tämpel, där uppförer satan sitt kapell." Hade jag emällertid för en stund fått betrakta en flik av dekorationerna i Guds fria, oändliga tämpel, så beslöt jag att bereda mig tillfälle att också se huru motparten utpyntar kapellet. Jag gjorde så någon tid senare.

Det är blott en sak, som jag vill vidröra i förbindelse med detta besök. Bland de närmare fyra hundrade kvinnor, som förvarades bakom dessa fängselgaller, befunnos tjugutvå, vilka för längre eller kortare tid voro inspärrade för barnamord. Jag sporde direktören, vad man hade gjort med de tjugutvå männen, vilka voro första och egäntliga orsaken till att dessa liv tänts och utsläckts? Det visste han inte. Och hade jag kunnat fråga polisen som häktade, domrarne som dömde, prästerna som säga sig vara sedlighetens beskyddare, så hade det blivit samma svar. Vad rörde det dem? Lagen hade haft sin gilla gång; och med dem, som lättsinniga, osedliga kvinnor lånat ut sig åt, hade de ingenting att beställa. De voro för övrigt i de flästa fall, oförvitlige, aktade medborgare, som nog, om de

ägde tillgångar, dragit laglig försorg om slynornas lättsinnighetsföljder. Ja, ock redo att öppna fängelseportarne för nya förtvivlade offer!

Finnes det något annat land i världen, vars lagstiftning rörande detta ömtåliga ämne, är en så eländig parodi på rättvisa, som vårt fäderneslands? Vore det inte barmhärtigare om männen för en spottstyver, om de ägde tillgångar, finge mörda unga kvinnors liv, i stället för deras heder, för att sedan lämna dem ett pris åt skam och förtvivlan? Hur ofta lästes ej i polisdomstolens annaler, huru förföraren ålades att till underhåll utbetala så eller så många fnuttiga kronor i månaden, "intill barnet fyllt femton år, eller kan sig själv försörja," utan någon som hälst vidare upprättelse för den skymfade modern, vilken kanske under trycket av samhällets hån, våldsamt söker befria sig från den övermänskliga bördan. En kvinna, god nog till moder åt en mans barn, är god nog att vara hans lagkända hustru. Annars till tvångsarbete med lymmeln, efter amerikanskt mönster. I ett halvt århundrade har denna kofot lösgjort mig mer och mer från det land där min barndoms vagga stod. Nu först gives mig tillfälle att säga min mening i saken, vare sig utsädet bär frukt eller ej.

Medan jag ännu var skolyngling, såg jag en gammal tarvligt klädd man, med stripigt, tunnt grått hår, stå barhuvad under novemberkylan, medan han

tilltalades av herrgårdens tulubbombonade inspektor. Det var ingen ovanlig syn och angick ju inte mig, varför jag borde ha låtit vinterstormen obehindrad bita i åldringens kala hjässa, såsom annat förståndigt folk gjorde, glad över att ha blivit född i ett land, där ödmjukhetens dygd utövas av dem det vederbör. Men jag var ung och bar min teknologiska mössa på mitt med hår välförsedda huvud, sak samma vem som tilltalade mig. Jag var nog inte så litet morsk själv, men det var en slags morskhet hos andra, som jag hade svårt att förlika mig med och det här fallet råkade vara av den sorten, varför jag objuden närmade mig de samtalande och utan att säga ett ord, tog den gamles huvudbetäckning ur hans hand och placerade det, där det borde vara. Inspektoren tyckte visst om min omtanke för hans underordnades välbefinnande, ty han belönade mig med en av dessa blickar, som sägas vara karakteristiska för tjuren, när han betraktar köttmånglaren. Den gamle däremot, tycktes bliva helt handfallen över min djärvhet, men som han nog märkte att den gamla luvan passade bättre för det gamla huvudet än den darrande handen, så lämnade han den i fred där den nu var. Så vitt jag minnes, återsåg jag ingendera av de medspelande i detta lilla aktstycke. Att det dock brände sig in djupare än man kunde förmoda att en så obetydlig tilldragelse under vanliga vardagsförhållanden gör, framgår tydligt nog

därav att den slumrat, men återuppvaknat efter dessa många skiftesrika år. Såsom gudarnas kvarn mal sakta, men fint, så bryter kofoten loss små, men betydelsefulla grundstenar.

När jag blev tjuguett år, gratulerade mina vänner mig över, såsom de sade, att jag var myndig; det skulle betyda, att nu var jag min egen herre. Det hade jag ej varit förut. Såsom mycket liten tillhörde jag mina fosterföräldrar. Något större, tillhörde jag skolläraren. Så tillhörde jag för en tid prästen. Efter den betan tillhörde jag min morbroder. Att jag nu och då opponerade mig mot äganderätten, förändrade icke saken. Det skulle kännas skönt, tänkte jag, att veta sig helt och hållet tillhöra sig själv. Den drömmen blev kort. Att bliva myndig i Sverge betyder att bliva absolut omyndig, viljelös, åtomat, maskin. Jag måste bliva fosterlandsförsvarare, fastän jag icke ägde en enda tum fosterland att försvara. Jag resonnerade som så, att det enda jag hade att försvara var mig själv och det kunde jag göra bäst genom att "lägga benen på ryggen," när det gällde. För det behövde jag varken lära mig mordvapensbruk eller människoslakt. Genom att vid mönstringstiderna vara stadd på "resande fot" och med "vänner i viken," manupulerade jag mig undan knekttröjan. Men fruktan för den, var under lång tid, en ytterligare kofot, som bröt mig lös från, så vitt mig angick, det försvarslösa fäderneslandet.

Och nu, till sist, hade lilla Ida kommit i min väg. Knekt behövde jag ej befara att hon skulle bli. Men en fattig faders fattiga dotter förblev hon alltid, i ett land där fattigdomen var ett brott, som bestraffades med godtycke, förakt och rättslöshet. Skulle kanske också hon, vid framtida år, bliva en lek- eller kastboll, utan annat än det skydd, jag såsom obemärkt individ kunde giva henne? Faror av alla slag ligga i försåt för oss alla i alla land, men mer så i de länder, som skryta över sin kristendom och höga civilisation, och allramäst för en fattig flicka, där kvinnan och den fattige mannen äro nära nog rättslöse. Här, i mitt mångbesjungna fädernesland, hade jag sett dem på nära håll. Kofotens fleråriga brytningar hade slutligen gjort mig lös från de många traditonella sagor, som spinnas i kyrka och stat, för att så länge som möjligt hålla tanklösheten och enfalden under tyranniets ok. Det finnes blott en religion: Sanningen, skriven av Skapelsens finger, icke på tavlor av sten, utan i och över hela världsaltet, långt bortom dit våra tankar icke nå och våra sinnen icke fatta. Ju närmare Sanningen, desto närmare Gud! Det finnes blott en civilisation: Förtryckslös rättvisa för alla. Där denna civilisaton hunnit längst är mitt fädernesland. Ut, lösgjorda ande, att leta därefter!

Till det stora landet i väster.

Dagen före Midsommardagen 1869 kom jag hem från den nu sålda boden och förklarade för min hustru, att följande dag reste jag till Amerika. Häpnade hon över detta plötsliga meddelande? Inte ett dugg. Hon hade under vår sammanlevnad blivit tämligen förtrogen med mina hastiga beslut och dessas omedelbara utförande. Ett sinne, "byggt på det viset," om det är en mans, klandras såsom varande nyckfullt. Hos det motsatta könet berömmes det, åtminstone av Tegnér, då han säger: "Beslut och handling, äro ett hos kvinnan." Dessutom hade både hon och hennes föräldrar, ofta uppmanat mig att företaga denna färd. Men hos mig själv fanns ingen som hälst plan eller bestämmelse därför. Jag avvaktade, som jag sade, "Guds ledning." Huruvida nu Gud hade eller hade haft sin hand med i spelet, skall jag låta vara osagt, eftersom han för sin del ingenting nämt om saken. Men var det så att han hade med ledningen att göra, så bestod den i att han förlänat mig ett par små, men "naggande" goda ögon, med vilka jag kunde se "kofoten" och kanske desslikes en smula "ömmare" känslor, än till exämpel Petter Jönson, som först måste läsa i

'Fäderneslandet,' att ämbetsmännen (kofoten) förstörde nordiska landet," innan han blev saken varse. Min insikt därom hade jag, såsom berättat är, funnit på en mera övertygande väg, än genom tidningsnotiser. Min tanke var nog att i den främmande världsdelen gömma mig undan för både Gud och kristendomsbröder, ty här hade jag i sju år, liksom Jakob tjänat Laban för Lea och som jag fått gudi nog av det "lea" samt redan ägde en Rakel, kunde tjänsten utan saknad uppsägas, åtminstone vad prädikandet angick. Någon smula skolengelska hade jag visserligen fått lära, men det var inte nog för att därmed beträda en talaretribun och att det i Amerika också prädikades på svenska, föll mig icke i sinnet. Alltså skulle själva språkförmågans otillräcklighet vara mig ett skydd från att ånyo omfatta det magra prädikogeschäftet.

Under natten samlades samman och nedpackades mina paltor. Den för bodens försäljning erhållna lilla pänningsumman, delades lika mällan min hustru och mig själv. Sova bort de få timmar, som vi ännu fingo vara i varandras sällskap, innan våra banor skildes, för huru länge vågade ingendera av oss tänka på, hade vi ej råd till. Hänryckt, hade jag mången midsommardagsmorgon sett solen, efter att blott för en kort stund ha varit skuggad av en purpurvägg i öster, stiga majestätligt ovan denna och gjuta över skog och bärg, höjd och dal, vatten

och land sin purpursaft och väcka Floras tusen sövda barn samt luftens sångarskara att njuta morgonens och livets fullhet. På denna morgon, den sista, ägde jag knappt en blick för den sköna tavlan, ty mina ögon hängde fast vid fyra stjärnor, vilka för mig tindrade långt ljuvare än själva dagens stora, blanka öga. Sak samma varthän det bar, under vilken sky jag kom att vistas, så skulle dock samma sol le emot den okände i okända världsdelar. Men när och var och under vilka omständigheter skulle dessa tvillingsstjärnor blicka mig till mötes? Amerika, du känner ej det pris dina adoptivbarn betalt för att få plöja dina åkrar, bärga dina skördar, vakta dina hjordar, timra dina hus, sköta dina maskiner och ur gruvans schakter bringa dina rikedomar i dagen! Om hålet i din kaka icke är fullt så stort som i den svenska; om rocken är något mindre lappad; om mänskovärdet nu och då, är ett grand mera erkänt, har mången sträng i våra bröst brustit innan vi blevo delaktiga därav. Vad litet eller mera vi vunnit, kan i flera fall ej uppvägas med det som mången av oss förlorat. Det är ej så mycket fosterlandets förlust, som gör att en och annans hjärta understundom blöder. Det var endast ramen varuti de livsbilder innefattades, vilka voro kött av vårt kött, ben av våra ben och blod av vårt blod. Att säga farväl till dem, kanske för evigt, var det, som kom den starke att bliva svag och den modige hopplös.

Vi kände, både min hustru och jag, huru det slet i hjärtrötterna, men kommo överens om att vid ångbåtens avgång bara le det gladaste leende, som stod i vår förmåga. Sorgen blir en sorg i rosenrött, om den ej prisgives åt profana blickar. Den fördrages bäst, när den stänges djupast inne i hjärtats hälgedom. Något vidare bekymmer för deras ekonomiska existens behövde jag icke belasta mig med, ty det var överenskommet att så snart vårt lilla bo blivit realiserat, skulle hon resa till sina föräldrar och bliva hos dem till dess hon underrättats om på vilket hörn av världen jag uppkastats. Emällertid slog avgångstimman och visst är, att ingen bland den vid ångbåten samlade människohopen, uti min hustrus modiga, leende anletsuttryck kunde spåra att hennes fattige man, drog ut över havsvågor mot okänd kust, för att söka det bröd och den utkomst, som nog funnits för oss på fädernejorden, om jag icke själv offrat det, först på halsstarrighetens och senare på religionssvärmeriets moloksaltaren.

Nästan alla av dessa memoarers läsare, känna från egen erfarenhet till emigrantens resa över Atlantiska oceanen. Min var nog inte mycket olik de flästa andras. Under de trenne dygn, som det tog att passera över Nordsjön, fick jag en repetition av vad som erfors i Montelius' båt på bröllopsresan mällan Slitö och Burgsviks hamnar. Över världshavet däremot, befriades jag helt och hållet från det

otyget. Men liksom om det kommit hånande för att jag ville undfly allt som stod i förbindelse med det prästerliga, bar det sig inte bättre, än att en emigrantska "kolade vippen" ombord under resan och att ångarens kapten kom och anmodade mig om att förrätta begravningsceremonien. Det var inte långt ifrån att det börjat spöka i hjärnkontoret igän. Skulle det kanske gå med mig, som det gick med fader Jona, glorvördig i åminnelse? Även han ville strejka en gång, då han var uppfordrad att prädika, men det stod honom dyrt och hade blivit etter värre, om icke fiskens matsmältningsapparat för tillfället varit i olag. Nej då, för en dylik pärs, ville jag icke utsätta mig. Då läste jag hällre några rader över gumman. Jag hade redan under resan sett flere stora fula fiskar tumla om, kring fartyget. Det var nog. Någon närmare bekantskap hade jag ej lust att göra med odjuren. Att meta fisk är roligt och att äta fisk är inte så oävet, men att ätas av fisk för det betackar jag mig.

Men huru visste kaptenen att jag varit eller var en andans man? Fanns det någon ombord på fartyget, som kände mina senaste levnadsbedrifter och hade "skvallrat ur skolan?" Eller såg jag prästerlig ut? Var gång jag tittade i spegeln, brukade jag vara tacksam mot min far och mor för att de icke givit mig ett misstänkt utseende. Men kanske efter allt, var det inte så helt med den saken.

En emigrants begravning på en oceanångare gick så till, att liket i sina gångkläder, lades i en av skeppstimmermannen hopspikad lår, vilken upphöjdes till rang, heder och värdighet av likkista och över denna utbreddes den nationens flagga, som den avlidna i livstiden tillhört; en mindre låda med sand och en pannkakespade uti, stod på däcket ifall officianten ville "sandfästa" liket. Låren med liket i, stod upplyftad på en mot aktern sluttande brädställning, mindre, men annars liknande de brädgångar, som ses utanför ismagasinerna i Amerika. Efter begravningsceremoniens slut, vilken den tjänstförrättande får ordna efter behag, giva matroserna "kistan" en mer eller mindre eftertrycklig knuff, så att den glider ned i det lugna eller upprörda, våta elementet och om, sedan flaggan blivit av ryckt låren just i "fallets stund," denna därunder gör en heller annan kullerbytta, det kan ju ingen så nogsamt kontrollera.

Detta var, så vitt jag kan minnas, det enda avbrottet i själva sjöresans enformighet, ty för en emigrerande passagerare, som icke super, spelar kort, dansar eller trakterar "piglock," är den ena dagen lik den andra, om man undantager möjligen inträffande väderväxlingar. Under min resa över Atlanten, var vädret hela tiden det bästa man kunde önska sig.

En morgon, tre veckor efter att jag lämna-

de Visby, då jag kom upp på däcket, pekade man ut land för mig och sade att det var Amerika. Lövskogsbekransade kullar och dälder hade jag lämnat och sådana voro mig åter till mötes. Åsynen av detta sagoland, medförde på mig icke det ringaste intryck. Icke ens glädje över att den långa resan snart var ändad, erfor jag. Jag kände blott att jag var en främling, som lämnat allt vad för mig var dyrbart och kärt, långt, långt, fasansfullt långt bakom mig. Skulle jag någonsin i livet sammanföras med de två dyrbara varelserna?

Solhettan, sommarvinden, det larmande stojet bland passagerarna, sjömännens uppfirande till däcket av dessas koffertar, kappsäckar, kistor, lårar och bylten i alla tänkbara former, färger och storlekar, vilka uppstaplades på däcket förut, samt mällandäckspassagerarnes madrasser, som oceremoniöst hyvades i sjön, tillika med glädjeutbrotten över första fullbordandet av resans mål, värkade blott bedövande på mina sinnen. Och välgörande för dem skulle det ha varit, om det funnits en vrå, där jag ostörd och osedd, fått upplösa den tunga klump som klämde mitt bröst, i tårar.

Huru det skulle gå med mig, vad som komme att hända mig, det väl eller väl jag gick till mötes, förorskade mig ringa oro. Men vad blev det av de två jag nödgats efterlämna på den gotländska kalkstensklippan? Nöd behövde de icke lida. De

voro återgivna i omsorgsfulla händer och anförtrodda åt kärleksfulla hjärtan. Men kanske tärdes de av samma ängslans och saknadens bitterhet som jag själv erfor? Kroppsliga plågor äro svåra att uthärda, men själens marter äro nästan outhärdliga och likväl måste de med undergivenhet fördragas.

Salongspassagerarne och en del andra "ädla" rasdjur, jämte ett par dussin, också "ädla" kapplöpningshästar, hade redan överförts till ångfärjorna. Under tiden synades och examinerades den oädla boskapen, mällandäckspassagerarna, som till sist, efter att republikens tullsnokar vänt upp och ned, ut och in på alla deras medförda paltor och reseeffekter, föstes hals över huvud ned på de färjor som skulle föra dem till "Castle Garden," varifrån de senare utskeppades i godsvagnar, efter egen beslämmelse till det stora landets olika hörn och många kanter. För min del hade jag bestämt mig för, att tillsvidare åtminstone, förbliva i New York. Det gjorde mig detsamma var jag var. Ty jag var på en gång där jag ville och inte ville vara.

Slut på första delen.

Epilog, som borde ha varit prolog.

Då dagarne voro fullbordade att det här litterära fostret skulle födas, var dess pappas första tanke därom, att det borde bliva ett "schnyggt" barn och prydas med "gubbar" av Higgins. Men denne hade ont under håret, i McKeesport, Pa. Och så måste gubbtanken först av allt slopas. Det har icke undgått min uppmärksamhet, att man här i Norra Amerika "laver" böcker på samma sätt, som vattenvällingen tillagades fordomtimma för herrgårdsarbetarne i mitt f. d. dyra fosterland, nämligen med stor volym och liten substans, med den skilnad dock att medan den förre serverades i lerfat, serveras de litterära anrättningarne på "fint, glättat papper inom förgylda pärmar." Tocke där skiner på salsbordet och i bokskåpet. Men så kom jag ihåg, att de flästa av dem för vilka jag skrivit, ha varken salsbord eller bokskåp och ha ej råd att bestå sig med lyx. Då fick grannlåtstanken fara för beslutet att boken skulle bli så enkel, att om ingen ville köpa den, kunde jag ha råd att ge bort den, utan att bliva utfattigare än jag redan är. När man nu förstår att den framträder sådan jag vid över sjuttio års ålder, utan att ha lärt boktryckeriyrket, kunnat knåpa ihop den, vill väl ingen begära mer än "fem marker talg av en träbock."

Orsaken till att nystavning delvis begagnats är, att det stavsättet överenstämmer med uttalet och inbesparar cirka var sjunde rad av utrymmet.

Att smärre tryckfel och bristfällig punktering icke kunnat helt undvikas, förstår den, som vet huru lätt ögat halkar över raden, då en och samma pärson författat, satt, korrekturläst och tryckt arbetet.

Från början var meningen att minnena från både Sverge och Amerika kunde sammanfattas i en del, men när jag kom att rota i det gamla vindsrummet, fanns där för mycket skräp, för att fullfölja den planen. Andra delen är dock nästan färdigskriven och bör kunna utkomma på vårsidan. Hindras jag från att utföra typografien, drar nog min vän Edw. Grunlund vid Forskaren, försorg om att den bliver värkställd.

Säljes första delen ut, så säljes ock den andra och då fås medel nog till att utgiva memoarerna i en väl tryckt och elegant ny upplaga, vilket ock uppdrages åt vännen Grunlund att värkställa, om inte jag kan. Jag lever nog tills jag dör, utan de slantarne.

I boklådorna behöver ej detta arbete ligga väntande på köpare. Det behöver inte köpas. Det går åt ändå. Men om någon vill köpa det, finnas priset och min adress på tittelbladet. Om rekvisitioner från präster och söndagsskolor åtföljas av edsvuret fattigdomsbevis, sändes det fritt, frankerat.

För att desse senast nämde vänner kunna se att jag berett mig till en salig hädanfärd, bifogas härnedan utdrag ur "Farbror Slokums" i september månad 1908, upprättade tästamente:

My Last Will and Testament.

I vould prefer that only Fifty Dollars are expended on my funeral. Even that sum is too much to pay for having a small load of clay removed.

At my Bier sing "America," and deliver this message from me: "Here I was received well; have been treated well; fed well; lived well, and died well. Glory be to the United States!

To Ankaret Lodge No. 16, I. O. G. T., or any other Swedish Temperance Society, I bequeath all of my books and bookstand.

Should any kind of income accrue after my death from the publishing and sale of my book "Farbror Slokums Memoarer" I will and bequeath the same to my friend Edw. Grunlund of Minneapolis, Minnesota.

It is my desire that my friend Carl Festin, of Chicago, Illinos, shall be the sole construer and executor of this my last Will and Testament, without bonds.

Given under my hand and seal this 12th of September 1908.

Theodore A. Hessell.

In presence of witnesses.

Good nigth to you all!

Farbror Slokums Memoarer

Sir Jn ~~P~~

